

MĖNESINIS
VISUOMENĖS GYVENIMO,
POLITIKOS, KULTŪROS
IR ISTORIJOS ŽURNALAS

*Leidžiamas
nuo 1994 metų*

Redakcijos adresas:
Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: gaires@post.skynet.lt
tel. 241 82 03
Faksas 241 77 98.

Redaktorius
Algis KUSTA
tel. 241 82 03, 860602291

Redaktoriaus pavaduotojas
Vaclovas PAULAUSKAS
tel. 241 82 03

Dizainerė
Gražina MAJAUSKIENĖ
tel. 242 88 03

Steigėjas ir leidėjas – UAB „Mūsų gairės“.
Atsiskaitomoji sąskaita
LT79 7044 0600 0104 5500
SEB bankas,
kodas 70440.

Pasirašyta spaudai 2008 11 05. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3 Lt (su PVM).
Spausdino AB „Spauda“.
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.
Tiražas 1700 egz.

© „Gairės”

Pirmajame viršelyje:
Olgos Posaškovo (Seimas) nuotrauka

Ketvirtajame viršelyje
Vlado Gulevičiaus nuotrauka

Turinys

■ RINKIMAI

- G.Kirkilas: „Niekada negali pasakyti,
kad viską padarei, ką galėjai“ 2
A.Brazauskas: „Valstybė negali gyventi vien reformomis“ 4
A.Sakalas. Kam padėjo ir kam nepadėjo užburtas popierius 6
J.Paleckis. Nacionaliniai rinkimų ypatumai, arba
Kaip ten pas juos Europoje? 8
J.Šedys. Kas sužlugdė referendumą? 10

■ AKTUALIJOS

- V.Paulauskas. Reikia didinti valstybės institucijų vaidmenį 11
J.Požela. Kada maži miesteliai taps dideli? 13
P.Eidukevičius. Visuomenės sąmoningumo reikmė 14

■ LIUDIJIMAI

- A.Kusta, R.Mališauskas, R.Račkauskas.
Ilgėjos berniukai beribio dangaus... 15

■ POLITIKA

- A.Brazaitis. Kai liūdna, svarbu neprarasti
ir humoro jausmo 20
J.Šedys. Galvokime, ką giname 21

■ ATGARSIAI

- B.Genzelis. Šmeižikas profesionalas –
„Gairių“ puslapiuose 23

■ LIKIMAI

- J.Rudokas. Julius Būtenas – nepailstantis mūsų literatūros
metraštininkas 25

■ MŪZŲ SVETAINĖ

- J.Macevičius. Eilėraščiai 30

■ KNYGOS

- D.Kiliesienė. Skaitymo metai be knygų? 32
A.Urbonas. Kaip nepaklysti tarp trijų pušų 33

■ ISTORIJA IR MES

- A.Gliožaitis. Mažosios Lietuvos
nesibaigiantis kelias į Lietuvą 34

■ SILUETA

- Socialdemokratijos idealisto kelias 40

■ PASAULIS

- R.Reichas. Kaip kapitalizmas žlugdo demokratiją 43
„Daugiau niekada“ – ekonominei krizei sako socialistai 45

■ IRONIŠKAI

- A.Skyrelis. Epigramos – be programos 46

■ POST SCRIPTUM

- V.Paulauskas. Nuo vilko ant meškos užbėgo Lietuva 47

„Niekada negali pasakyti, kad viską padarei, ką galėjai“

Taip, vertindamas socialdemokratų pasirodymą Seimo rinkimuose, interviu Lietuvos radijui spalio 28 d. sakė LSDP pirmininkas, premjeras Gediminas Kirkilas. Spausdiname šį interviu, kuriame aptariamos ir kitos Lietuvos politinio bei ekonominio gyvenimo aktualijos.

– Premjere, vertindamas rinkimų rezultatus, kalbėjote apie juodąsias technologijas. Tai kaip Jūs vertinate rinkimų rezultatus šiandien?

– Socialdemokratai gavo penkio-šimtis vietomis daugiau negu prieš tai, 2004 metų rinkimuose. Rezultatas iš esmės teigiamas, turint omeny, kad mes, socialdemokratai, įvairiose koalicijose valdžioje esame septyneri metai, jau nekalbant apie tai, kad šiai Vyriausybei didesnę laiką teko dirbti mažumos Vyriausybės sąlygomis. Todėl, aišku, gali būti įvairūs vertinimai, bet, mano požiūriu, tai yra visai neblogas rezultatas, kuris įrodo, kad Socialdemokratų partija turi pastovų elektoratą, kuris nepaisant visokių šmeižtų ir visokių kitokių dalykų, kurie buvo šioje rinkimų kampanijoje, vis tiek pasitiki socialdemokratais.

– Sprendžiant iš Jūsų žodžių, socialdemokratai visai nepralaimėjo Seimo rinkimų?

– Mes lyginame su tuo, kas buvo praėjusiuose rinkimuose. Lyginant su praėjusiais rinkimais, mes dar pagerinome savo poziciją.

– Ketinau Jūsų klausti, ar Jūs atsistatydinsite iš Socialdemokratų partijos vadovo pareigų, kaip žadėjote, jeigu socialdemokratai pralaimės rinkimus. Tai kaip Jūsų klausti dabar?

– Aš taip ir sakiau, jeigu mes gaušime balsų mažiau negu 2004 metais, tai tą ir padaryčiau. Tai čia galų gale yra mūsų partijos sprendimo klausimas. Bet kuriuo atveju mūsų partijos suvažiavimas įvyks gegužės mėnesį ir bus sprendimas.

– O kaip Jūs dabar vertinate savo, kaip Socialdemokratų partijos rinkimų štabo vadovo, darbą?

– Aš manau, kad mūsų rinkimų štabas padarė ką galėjo šituose rinki-

muose. Visi mūsų kandidatai buvo pasiruošę. Buvo parengta ir programa ir keli jos variantai, įvairiomis formomis buvo platinama – ir internete, kurį šį kartą visos partijos naudojo daug plačiau negu anuose rinkimuose, ir laikraščiuose. Taip kad štabas atliko savo darbą. Niekada negali pasakyti, kad viską padarei, ką galėjai, galbūt ir daugiau galima buvo padaryti. Bet tą, ką mes suplanavome, tą mes padarėme.

– Premjere, tai Jūs jau esate pasakęs, kad ketinate dirbti opozicijoje, socialdemokratai dirbs opozicijoje. Kaip įsivaizduojate savo darbą opozicijoje, ar būsite opozicijos lyderis?

– Aš manau, kad socialdemokratams dirbti opozicijoje ne naujiena. Opozicija – labai svarbi institucija demokratinėje valstybėje. Ar aš būsiu opozicijos lyderis, tai aišku priklausys nuo to, kokios partijos ir koks kiekis parlamentarų bus opozicijoje, kokie bus susitarimai. Praktiškai mes būsim didžiausia opozicinė partija.

– Būsimasis Premjeras Andrius Kubilius yra sakęs, kad bandys mažinti mokesčius, atsisakyti galbūt ir lengvatų. Ką Jūs dabar pasakytumėte?

– Panašu į tai, kad jie nori atsiskaityti, jie tai vadina solidarumo mokesčiu. Mano požiūriu tai yra visiškai neteisingas žodis. Jie mėgins mažinti arba naikins pridėtinės vertės lengvatas, o tai reikš, kad mums pabrangs ir šildymas, kuris ir šiaip jau brangsta, vaistai, degalai žemdirbiams. Tų lengvatų, kaip žinote, yra nemažai ir jos visos beveik turi tam tikrą ir socialinę prasmę. Socialdemokratų požiūriu, tai nėra teisinga. Aš jau nekalbu apie mokesčių mažinimą, aš labai sunkiai įsivaizduoju, ką galima mažinti? Iš ko tada reikės

finansuoti mokytojų, gydytojų, kitų socialinių grupių atlyginimus? Tai labai sunku įsivaizduoti, nes, kaip žinote, yra sutarta ir pritarta su profsąjungomis, yra trejų metų ilgalaikė atlyginimų kėlimo programa, o mažinant mokesčius to tikrai nebus galima padaryti. Aš jau nekalbu apie tai, kad neseniai viešėjęs Europos Komisijos komisaras Almunia apskritai galvoja, jog šiuo metu esant tokiam infliacijos lygiui, mokesčius mažinti netikslinga. Man atrodo, kad čia kol kas yra propagandiniai šūkių, o kaip realiai elgsis Vyriausybė – matysime.

– Prezidentas Valdas Adamkus tiki, kad biudžetas bus svarstomas iš naujo. Ši Vyriausybė ir Jūs dar dirbsite su biudžeto projektu?

– Na matot, visada taip yra – Vyriausybė tik pristato Seimui, ir tai yra Seimo prerogatyva. Matyt, šis Seimas nespės arba pritarti, arba nepritarti biudžetui, tačiau jis yra pristatomas. Jis kol kas dar nebuvo svarstytas Seime. Manau, kad šis Seimas pradės svarstyti ir gražins Vyriausybei, o, matyt, užbaigs biudžeto svarstymą jau naujasis Seimas. Aš manau, kad tai, ką mes pateikėm, yra vis tiksliai optimalus šiam laikui biudžetas. Dabar yra tiksliai tokios kalbos save drąsinančios, kad bus kažkas pakeista. Kaip aš jau minėjau, daugybė yra išipareigojimų šiame biudžete, kurie jau priimti iki šio biudžeto suformavimo – tai pirmiausia atlyginimai, socialinės garantijos ir daugelis kitų klausimų, todėl didelio manevro keisti šitą biudžetą aš nematau.

– Premjere, Jūs susitikote su Švedijos premjeru ir išgirdote, kad sprendimą dėl elektros tilto į Švediją priims ne Švedijos vyriausybė ir kad kalbėdamas apie sprendimus dėl elektros tilto Švedijos

premjerą kalbėjo mišlotai...

– Čia tokia yra Švedijos pozicija. Mes negalvojame, kad Švedijos vyriausybė priims sprendimus dėl statybos, bet vis tik daugeliui kompanijų, kurios dalyvauja šiame projekte, valstybė didelę dalį turi didelę įtaką. Bet Švedijos vyriausybė paprastai užima tokią poziciją, kad ji per daug nesikiša į tokius projektus, kuriuos ji vadinama komerciniais. Iš dalies taip yra, tačiau, aišku, palanki politinė Švedijos pozicija yra labai svarbi, juo labiau, kad Švedija dalyvaus rengiant Komisijos rengiamą Švedijos jungčių planą „Baltic Interconnection Plan“, kuris iki gruodžio pradžios turi būti parengtas ir pateiktas. Šito tilto projektas bus šitam plane, aš neabejoju, jis ko gero bus vienas iš pagrindinių.

– Tačiau Lietuva jau rytoj yra pasirėngusi pradėti tiesti elektros tiltą į Švediją, o Švedijos pusė nieko negali pasakyti, kaip čia bus iš tikrųjų?

– Švedijos pusė gana atsargiai žvelgia į mūsų ginčus su Latvija. Tačiau mes pasakėm – lieka 14 mėnesių iki Ignalinos antrojo bloko uždarymo ir kol kas jokių kitų alternatyvų, realių arba trumpojo laikotarpio, išskyrus Švedijos tiltą, nėra. Bet jeigu Latvija pretenduoja į tilto statybą – ji turėtų tam pasiruošti. Latviai kol kas neturi nei techninės, nei komercinės studijos, aš jau nekalbu apie finansavimą. Visa tai turi Lietuva – mes jau studijas esam atlikę, mes turim numatę finansavimą, tai todėl mes ir sakom – esam pasiruošę statyti. Tai jei ryžtingiau pasielgtų Švedijos vyriausybė, tiltą iš tikrųjų jau galima būtų pradėti statyti.

– Tai jeigu dabar „Svenska Kraftnat“ tik atlieka galimybių studiją, išsina taip, kad švedai tiesiog „išdūrė“ Lietuvą ketinimuose dėl to tilto greitesnės statybos?

– Ne, aš taip nemanau. Aš manau, kad Švedija lygiai taip pat atsargiai žiūri į šalių ginčus, kaip ir mes žiūrėtume, jeigu mums reikėtų spręsti, kas geriau – Latvija ar Estija? Irgi būtų sudėtinga nuspręsti. Jie nori išlaikyti santykius ir su Lietuva, ir su Latvija. Ir jiems kol kas taip atrodo, kad čia yra ginčai. Bet vis tik Latvija šiuo atveju su savo pasiūlymais, mano požiūrius, yra pavėlavu-

si. O laikas šiuo atveju yra labai rimtas veiksnys. Tai mes ir sakom: mes esame pasiruošę ir pradėkim. Jeigu latviai pasiūlys koki nors kitoki projektą (bet tam projektui parengti, ypač studijoms, reikia dar metų laiko)... Todėl šiandien taip yra. Bet, man atrodo, vakar (spalio 27 d. – Red.) Latvijos premjeras ir oficialiame susitikime aštuonių premjerų, ir vakariene neprieštaravo tam. Manau, kad greičiausia čia yra Latvijos vidinė situacija, kur kažkokios lyg ir ambicijos, jiems atrodo, kad Lietuva turi ir

čia daugelis valstybių tą daro, Vengrija, man atrodo, šiuo metu yra ypač sudėtingoje situacijoje. Lietuvos finansinė situacija, mūsų bankų, yra pakankamai stabili, mes ją visą laiką kontroliuojame ir mums kol kas nėra jokio poreikio kokių nors paskolų prašyti.

– Premjere, o kas iš socialdemokratų dalyvaus būsimuose Prezidento rinkimuose?

– Partija nuspręs. Aš manau, kad visos partijos artimiausiu metu... Galbūt jau gruodžio mėnesį Taryboje



Prieš porą metų Algirdas Brazauskas socialdemokratų partijos vairą perėmusiam Gediminui Kirkilui linkėjo sėkmės. Šių metų Seimo rinkimų socialdemokratai lyg ir nepralaimėjo, bet ant baltų žirgų sėdo kiti.

V.Gulevičiaus nuotr.

naujos atominės elektrinės statybos projektą, ir elektros tilto su Lenkija, dabar dar ir trečias projektas. Bet šiuo atveju šis projektas bus naudingas ir Latvijai, nes bet kuriuo atveju mes esame pasiruošę kurti vadinamąją bendrą Baltijos rinką. Ir iš tikrųjų taip ir bus – ateityje ir Baltijos šalių energetinė rinką, ir vadinamasis „Nordpoolas“ – Šiaurės šalių – susijungs. Bet tam reikės laiko. Ir dabar vien dėl to atidėlioti tilto statybą – realų projektą – manau, yra netikslinga.

– Lietuva konsultuojasi su Tarptautiniu valiutos fondu. Ar ji tikisi gauti krizinių kreditų šiuo ekonomikos sunkmečiu?

– Kol kas nesikonsultuojam, nes mums tokių krizinių pinigų nerei-

svarstysim ir šitą klausimą, taip pat ir pasirėngimą Europos Parlamento rinkimams.

– Dabar vis dažniau minima Algirdo Brazausko pavardė.

– Aš manau, jog pats Algirdas Brazauskas yra aiškiai pasakęs savo nuomonę, kad jis neketina... Bet tokių spekuliacijų yra nemažai. Bus spėlionių ir daugiau. Aš manau, kad dar kol kas realiai nė viena partija nėra apsisprendusi, kas bus keliamas Prezidento rinkimuose.

– Ar jūs bandysite savo jėgas tuose rinkimuose?

– Tai priklausys nuo partijos sprendimo. ■

Valstybė negali gyventi vien reformomis

„Valstybės valdyme visuomet naudingas tęstinumas. Taip negali būti, kad seni nušluojami ir ateina nauji, o reikalai į priekį pajuda greitai ir gerai. Permainos, permainos, permainos – girdžiu iš konservatorių vadovų. Bet aš neišgirdau nė viena ausimi, kas yra tos permainos“, interviu laikraščiu „Verslo žinios“ sakė LSDP garbės pirmininkas, Prezidentas Algirdas Brazauskas. Pateikiame kiek sutrumpintą šį pokalbį.

– Prieš interviu sakėte, kad norite kalbėti ne apie politiką, o apie „reikalą“. Kas dabar, po rinkimų, yra „tas reikalas“, jeigu ne politika?

– Valstybės valdyme visuomet naudingas tęstinumas. Taip negali būti, kad seni nušluojami ir ateina visi nauji, o reikalai į priekį pajuda greitai ir gerai. Gyvenime taip nebuvo ir nebus.

Kitas dalykas – naujosios daugumos vyriausybė turėtų turėti didelį palaikymą Seime. Per pastaruosius pora metų to nematėme. Tai turėjo didelę įtaką ir privertė mažumos Vyriausybę priimti kai kuriuos sprendimus, kurių iš tikrųjų nebuvo galima priimti. Pavyzdžiui, atlyginimų tarautojams didinimas, tarp jų ir Seimo nariams. Tas pats pasakytina ir apie kitus išipareigojimus socialinėje srityje. Užjaučiu mokytojus, bet turi būti tvarka. Valstybė negali dvigubai padidinti atlyginimų per metus ar pusantrų, o Seimas tai palaikė. Tokie dalykai yra susiję su papildomu finansavimu. Todėl kitų metų ir net šių metų biudžetas padarytas labai rizikuojant. Už tai ir nevykdomas.

– Taip įvardijate socialdemokratų klaidas?

– Ne klaidas. Čia kalta situacija, nes Seimo dauguma, kuri nepalaikė Vyriausybės, pirmiausia galvodama apie rinkimus, visiškai nemąstydama apie pasekmes, labai daug išipareigojimų prirašė Vyriausybei. O dabar tas pasekmes patys ir turės realizuoti. Kitais metais mokytojų algoms didinti reikės 1,1 mlrd. Lt. Kaip tai padaryti per vienerius metus? Juolab kad eko-

nomikos krizės požymius jaučia ir Lietuva. Man sunku įsivaizduoti.

Papildomų išlaidų reikia ir motinoms, auginančioms vaikus. Algų padidinimo laukia medikai, bibliotekininkai, kultūros darbuotojai. O kur mokininkai, aukštųjų mokyklų profesūra? Todėl kai „presingas“ (spaudimas) pradedamas Vyriausybei, ją yra dėl ko kaltinti. Nors ji jau dirba ne savo smegenimis, o yra verčiama vykdyti Seimo daugumos valią.

– Ar premjero Gedimino Kirkilo stūbūras buvo per silpnas atlaikyti tą spaudimą?

– Nei Kirkilas, nei Brazauskas, nei Kubilius, jei bus vienas Vyriausybėje, neturės Seimo ir koalicijos partnerių palaikymo – nieko nebus! Negalima visko sukabinti ant Kirkilo. Nors, žinoma, yra ir Vyriausybės silpnų vietų. Jokių būdu nesiginčiju ir nesaikau, kad ji idealiai dirbo.

Ką aš čia dabar pasakysiu prieš Kirkilą. Įsivaizduokite, kas aš toks prieš Kirkilą (juokiasi). Ne Genzelis gi aš...

Dar rinkimų naktį buvo kalbama, kad socialdemokratai opozicijoje – rimtas pavojus naujai koalicijai, nes patyrę politikai kels grėsmę jai, ypač politikos naujokams. Opozicija opozicijai nelygu. Socialdemokratai niekada nebus tokia opozicija kaip konservatoriai, nes socialdemokratai dirba. Socialdemokratai turi praktikos, veiklos įgūdžių įvairiose srityse. Paimekime ministerijas, žinybas, galų gale bendradarbiaujant su koalicijų partneriais – su valstiečiais, Naująja sąjunga, Darbo partija. Ir mes daug

ko išmokome. Todėl tai bus solidi opozicija, o ne tokia, kuri visą laiką šaudys į Kirkilą, Brazauską, kaip darydavo buvusi opozicija. Ieškodavo ten, kur nieko nėra – „Draugystės“ viešbutis, dar nežinia kas... Šituo socdemai niekuomet neužsiims.

– O kuo užsiims socdemai?

– Valstybės interesais. Jie ieškos būdų. Nes toks jų darbo stilius – jausti atsakomybę už procesus, kurie vyksta. Tuos socialdemokratus, kuriuos išrinko į Seimą, visi pažįsta, tai solidūs žmonės.

Kas turėtų nutikti, kad tie solidūs žmonės imtųsi formuoti naująją daugumą? Ką reiškia naująją daugumą? Iš dangaus ji nenukris. Reikia būti realistais, nereikia fantazuoti. Niekuomet socdemų tikslas nebuvo užsikabinti už šiaudo, kad nepaskęstų. Tokiais dalykais neužiimsime. Bet kuria kaina išsilaikyti, kad tave vėl daužytų ir taptum taikiniu ne tik politikams, bet ir visai visuomenei – nereikia. Permainos, permainos, permainos – girdžiu iš konservatorių vadovų. Bet aš neišgirdau nė viena ausimi, kas yra tos permainos. Ar vadinamoji „permainų“ koalicija pajėgi įgyvendinti realias reformas? Kol nepamatysiu jų dirbančių bent metus, negalėsiu komentuoti. Iš anksto nelinkęs nei kritikuoti, nei girti.

– Kaip matote naujosios koalicijos programų suderinamumą?

– Programos yra reikalingas. Socialdemokratų ir konservatorių programos parašytos atsakingai ir profesionaliai. Tačiau kone atmintinai žinodamas, kas yra biudžetas, skai-

tydamas vienos partijos programą, prie kiekvieno siūlymo pieštuku žymėjus, kiek tai kainuotų. Ir išėjo dvigubas biudžetas. „Padarysime tiek, padarysime tą, aną, trečią“, – visa tai galime pavadinti pažadais, siekiais. Tačiau kiekviena permaina valstybei kainuoja milijardus. Todėl ir sakau, prie kiekvienos permainos reikia prikabinoti „čekį“ – 2 mlrd. Lt, 3 mlrd. Lt. Tada bus tvarka ir programos geros. Jeigu čekio neprikabinatė, tai iš ko, mielieji, tas permainas darysite? Kitas dalykas – valstybė negali gyventi vien reformomis. Jos nėra saviškis dalykas.

– *Vis dėlto kurias reformas išskirtumėte kaip būtinybę?*

– Sveikatos apsaugos sistemos. Reikia ištaisyti klaidas, kurios buvo padarytos. Sveikatos sistemos pavaldumas trim šeiminkams stabdo bet kokią permainą. Iš esmės reikia peržiūrėti valdymo sistemą. Čia kyla labai rimtų parlamentinių sprendimų klausimas. Bet pas mus kai kada aukšto rango vadovai linę kaltinti Vyriausybę reformų nevykdymu, o ji niekuomet viena neįvykdys jokios reformos, nes mūsų Konstitucija aiškiai nusako, kas už ką atsako. Be rimtų įstatymų pakeitimų jokia reforma negali būti realizuota. Nemetu akmenis į Seimo daržą – perskaitykite Konstituciją.

– *Jau VŽ minėjote, kad rekomenduo-tumėte suvienodinti pajamų mokesčių tarifą iki 24 proc. ir atsisakyti visų išimčių. Kiek mokesčių sistemos sutvarkymas padėtų suvaldyti ekonomikos krizę ar apsisaugoti nuo jos?*

– Viena Lietuva nieko nesutvar-kys. Esame Europos sistemos dalis. Lietuvai būdinga aloginė mokesčių sistema, nes viena veikla apmokestina-smarkiai, o kita veiklos rūšis apmokestina-gerokai mažiau, plus įvairios lengvatos. Lietuva žemiausioje vietoje pagal bendrojo vidaus produkto (BVP) perskirstymo procentą. Europos vidurkis – 41 proc., Lietuvoje perskirstoma apie 30 proc. BVP. Turtingos valstybės perskirsto apie 40–50 proc.

– *Vis dėlto, jūsų nuomone, ką reikia keisti mokesčių sistemoje?*

– Utopija progresiniai mokesčiai, juos priimti reikėjo, kai tik pradėjome

nepriklausomą šalies gyvenimą, kai formavome mokesčių sistemą apskritai. Visą laiką, vieną kadenciją po kitos, viena partija po kitos vis vykde prisitaikėlišką politiką. Kam tie mokesčiai? Mažinti reikia, mažinti. Rodos, sumažinai, tave išrinko į Seimą ir vai vai ketverius metus ramiai gyveni. Mąstymo stereotipas susiformavo. Deja, nebuvo tokio parlamento ir tokios vyriausybės, kuri griežtai būtų pasisakiusi už rimtas reformas ir būtų peržiūrėjusi visą sistemą.

Kas išgalvojo tas lengvatas? Pats Seimas. Dabar, žiūrėkite, burokams ir bulvėms PVM lengvata – 100 mln. Lt, užuot padidinus mokslininkams atlyginimus. Kas laimėta už burokus ir bulves? Nieko. Ir dar daug yra panašių dalykų.

O kitos pajamos? Jos dabar didelės. Turto mokesčio pas mus beveik nėra. O dividendai? Čia man langus gali išmalti, bet aš vis tiek pasakysiu. Dividendai ir jūsų honorarai – blogiausia: jūs visi mokate 15 proc., jums kada nors reikės mokėti pensijas ir, jei gaunate minimalią algą, gausite minimalią pensiją – 500 Lt. Kaimiečiai nemoka jokio socialinio draudimo. Valstybė juos draudžia nuo ligų ir moka visą kainą už gydymą. O tai yra 27–28 proc. Lietuvos gyventojų. Ir jie negaus jokių pensijų, tik socialinę pašalpą. Ar tai normalu? Tai sovietų reliktas. Visi turi gauti oficialias pajamas ir mokėti oficialius mokesčius.

Dividendai? Pelnas išaugo 20 kartų. Kodėl jie apmokestinami tik 15 proc. Nėra kapitalo apmokestinimo ir valstybė negauna šimtų milijonų litų. Reikia tos reformos, reikia visuotinio pajamų deklaravimo. Ir paskutinis dalykas – tiesiog reikia mokėti mokesčius, tuomet į biudžetą įplauktų 3–4 mlrd. Lt. Vokelių dar yra, jų kiek nori. Kiek mes vargome, kad tuos vokelius sumažintume. Sumažinome ir biudžetas trigubai išaugo.

– *Viešai ir vis dažniau kalbate apie būtinybę Lietuvai gerinti santykius su Rusija.*

– Su Rusija santykiai turi nusi-stovėti abipusio pasitikėjimo, parite-to ir abipusės naudos pagrindu. Reikia tinkamai dirbti, kad tai padary-tume. Visos diplomatinės tarnybos dirba nepakankamai. Kažkodėl mes

metėme visas pajėgas į Kaukazą ir į kitas šalis, kurios nėra mūsų kaimynės, skiriame joms milžiniškai daug dėmesio, o Rusijos atžvilgiu, kur eksportas ir importas viršija 20 proc., jo mažoka. Prekybos balanse tie 20 proc. tai yra labai daug, plus energijos ištekliai, žaliavos. Lietuvai tai naudingos ir reikalingos pozicijos. Juolab svarbūs energetikos reikalai, mums gi nesiseka su kitomis valstybėmis. Aš čia nieko nekaltinu, pavyzdžiui, ne mes kalti, kad į Lenkiją nėra elektros tilto.

– *Tai gal prastai dirbame ne tik su Rusija, bet ir su kitais kaimynais.*

– Su Lenkija mūsų santykiai puikūs, bet čia yra interesas, tas pats su Latvija. Ar mūsų santykiai su Latvija blogi? Pažiūrėkite, kas darosi su švedų kabeliu. Viskas sustojo dėl latvių, jie būtinai nori, kad tas kabelis eitų pas juos. Jau metus laiko dedame pastangas, p. Kirkilas įtraukė ir mane į darbą. Aš užsiėmiau, p. Godmanį ir kitus veikėjus puikiausiai pažįstu. Švedai nepriims vienpusiškai sprendimo, jie laukia kol mes susitarsime su latviais.

Artimiausia perspektyva, uždarius Ignalinos atominę, – būsime priversti pirkti elektros energiją iš Rusijos. Ir iš nieko kito. Kiek tai tęsis, negaliu pasakyti.

– *Kandidatuosite į prezidentus?*

– Nekalbėsiu ta tema. Nekeliu jokių sąlygų ir man nereikia jų kelti. Gelbėtojo vardas – prastas vertinimas politikui, dabar tų gelbėtojų labai daug.

– *Kodėl Lietuvos gyventojai nuolat išrenka politikos naujokus?*

– Permainų labai norime (juokiasi). Permainų, automobilių per mažai. Žinote, kad Lietuvoje 1000 gyventojų automobilių tiek pat, kiek Olandijoje ir Belgijoje. Žinote, kad kasmet į užsienyje išvažiuoja atostogauti 260.000 Lietuvos gyventojų. Tokie požymiai yra, o mes juos užmirštame. Nuvažiauvau į vieną aukštąją mokyklą Kaune, klausiu rektoriaus apie esminę problemą jo vadovaujamoje įstaigoje, o jis man atsako, kad problema yra tik viena – nėra automobilių stovėjimo aikštelių studentų mašinoms. Juk daugiau jokių komentarų nereikia. ■

Kam padėjo ir kam nepadėjo užburtas popierius

Rinkimuose į Seimą tarp nemylimų politikų rasti tinkamą ne vienam rinkėjui buvo neišsprendžiamas uždavinys, kurio jie net ir nebandė spręsti. Tokių buvo, deja, daugiau kaip pusė visų galinčių rinkti. Kiti rinkėjai arba žinojo uždavinio atsakymą jau prieš kelis mėnesius, arba balsavo už tuos, kurie „dar nevoğė“, šventai tikėdami, kad ir toliau jie nevoğs.

Aloyzas SAKALAS
Europos Parlamento narys,
LSDP garbės pirmininkas.

Neverta daug kalbėti apie tuos politikus, kuriuos rinkėjai jau išrinko, nes nugalėtojai juk teisiami tik po kelių ar keliolikos mėnesių, bet ne kitą dieną po rinkimų. Neverta kalbėti ir apie liberalų partijas – jos tarsį deimantinę segę prie damos suknelės puošia kiekvieną parlamentą, bet niekad os nebūna valdančios. Pakalbėkime apie aukščiausio rango politikus, kurie išlejo marias prakaito, bet iš to išėjo tik donelaitiškas niekas (originalo kalba jis pavadintas kiek kitaip, kas dabar nepriimtina mūsų jautriai ausiai). O tokiais aukščiausio rango politikais laikyčiau politinių partijų vadovus, kurie taip išsikvėpė, kad nebeteko turėto praeityje politinio potencialo ir yra nurašomi.

Prisiminkime gladiatorių posakį

Suprantama, niekas nenori būti nurašytas, bet kiekvienas partietis žino, kad su išsivadėjusiu vedliu toli nenukeliausi. Blietka susitarti, kurie vedliai tokiais laikytini. Patikimiausieji arbitrai šiuo klausimu yra mūsų rinkėjai, todėl žvelgdami į rinkėjų verdiktą galime pamatyti, kad jie suskirsė vedlius į tris grupes.

Pirmoje jų atsirado tie, kurie rinkimus laimėjo. Antroje tie, kurie rinkimų nelaimėjo, bet jų partijos atsidūrė Seime. Ir trečioje tie, kurių partijoms rinkėjai pasakė „ne“.

Pirmosios grupės partijų vadovai (Andrius Kubilius, Arūnas Valins-

kas) tvirtai sėdi ant partiniais baltais pabalnotų baltų žirgų, nuo kurių artimiausiu laiku jų nenutemps jokie vidinės ar išorinės opozicijos traktoriai. Žinoma, Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų (TS-LKD) koalicija su Tautos prisikėlimo partija (TPP) ir liberalais, kaip ir visos kitos koalicijos, be privalumų turi ir pavojų. Koalicijos tvarios, jei jas formuoja savo politiniu svoriu tolygios partijos. Bet jei koalicijos ašis yra kuri nors stambi partija, o visi kiti jos nariai – gerokai silpnesni, tai smulkesnieji partneriai, pasirašydami koalicinę sutartį, kartu pasirašo ir savo partijos būsimos mirties liudijimą. Nes, jei koalicijai seksis, tai visus nuopelnus prisiims jos stambusis centras. Kokia nors partinė smulkmė rinkėjų nedomins. Jei nesiseks, rinkėjai nubaus visus. Taip jau atsitiko su krikdemais 1996-2000 metais ir su socialliberalais bei valstiečiais liaudininkais per šio Seimo kadenciją. Taigi palaukime, kurios partijos netrukus pareikš, kaip kadaise Romos imperijos gladiatoriai: „Ave, Caesar, moriturus te salutat“ (sveikas, Cezari, einąs mirti tave sveikina), žodį „Caesar“ pakeisdami žodžiu „TS-LKD“. Bet prieš mirtį tos partijos dar pasidžiaugs valdžios loviu. Gal jų ir yra toks tikslas.

Rinkėjai ašaromis netiki

Antroje grupėje jau įsitvirtino „Tvarka ir teisingumas“ (TT), LSDP ir Darbo partija. Kalbant apie TT, reikia prisiminti ne tik malūnsparnius, autostradų plakatus, milžiniškus neži-



Aloyzas Sakalas.

R. Danisevičiaus nuotr.

nia iš kur ar per ką gautus pinigus ir mėgėjišką kino filmą, bet ir jų lyderio tvirtą pažadą gauti ne mažiau kaip pusę visų Seimo vietų. Nėra pagrindo manyti, kad TT blefavo, manau, jog lyderis ir jo artimiausia aplinka tvirtai tikėjo, kad ašaros ir pinigai padarys savo. Nepadarė, nes rinkėjai pamatė, jog ašaros netikros. Rinkėjams reikia ne verksmo ir dantų griežimo, o drąsių ir konkrečių siūlymų. Jie nori žinoti, kaip siūlymai bus įgyvendinti, iš kur bus paimtos lėšos. O dabartinis TT lyderis šių dalykų neakcentuoja. Ar TT partija nurašys savo lyderį, ar lyderis nurašys nepatenkintuosius jo sunykusiu politiniu potencialu, palikime spręsti pačiai partijai, jei ji nenori per kitus rinkimus išnykti kaip dūmas arba kaip valstiečiai liaudininkai bei socialliberalai.

Dabar galima tik spėlioti, kodėl nepadėjo „Tvarka ir teisingumui“ aiškiaregės Lenos įkrautas tualetinis popierius. Visi žino, kad tas popierius buvo skirtas TT gauti daugumą Seime, tada ją turint pakeisti Konstituciją ir nutiesti prezidentūros link

raudoną kilimą vyriausiam tvarkdariui ir teisuoliui. Bet atsitiko kažkas nelaukto, nes TT tegavo 11 vietų daugiamandatėje apygardoje ir dar keturis mandatus vienmandatėse apygardose. O su keliolika kad ir pačių veikiausių, protingiausių ir išūliausių mazuronių Konstitucijos nepakeisi. Net pasitelkus šokantį ir dainuojantį darbo vieversėlį su jo gerokai aptirpusiu kordebaletu. Raudoną kilimą tenka susivynioti mažiausiai penkeriems metams, geresniems laikams užmirštant ir prezidentines TT vadybininko ambicijas.

Tokią gyvenimo anomaliją galima paaiškinti nebent transcendentiniais reiškiniais. Ir labiausiai įtikinančiu paaiškinimu galėtų būti toks: užburta popierių rinkimų naktį nugvelbė kuri nors konkuruojanti partija. Todėl TT vadybininkai neturėjo kuo apsisukti savo galvų rinkimų dieną, kaip buvo Lenos rekomenduota. Tokio neapdairumo rezultatas: praloštos rinkimų viltys, o su jomis ir prezidentinės ambicijos.

Jei šiai transcendentinei vizijai pritarėtume, tada nesunku nustatyti ir popieriaus vagis. Jais būtų ta partija, kuriai labiausiai pasisekė. Bet tokių dvi. Tai TS-LKD ir TTP. Manychiau, kad konservatorių-krikdemų Kentaurų reikėtų neįtarinėti. Juk ne tam jie inkvizicijos laužuose degino raganas, kad dabar naudotųsi ragonavimo būdais. Lieka Valinskas ir jo aktorių trupė. O meno žmonės tiki aiškiaregiais, mato auras virš mūsų galvų, jaučia biologinius laukus ir kitas parapsichologines įmantrybes. Manau sutiksime, kad ir Lenos burtai - tai tikras dvasinis meno žmonių penas. Todėl geras aktorius dėl gero poveikio žiūrovams gali ne tik galvą, bet ir bet kurią kitą kūno dalį apvynioti užburto popieriumi, jei tai gali paveikti žiūrovų biologinius laukus ir sukelti žiūrovų susižavėjimą ar net jų transą. Šio užburto popieriaus magiškos savybės ir padėjo aktoriams parodyti demokratijos stebuklą. Juk negali manyti, kad mūsų išprusęs rinkėjas, nepaveiktas Lenos burtų, galėjo balsuoti už tuos, kurie ateina į Seimą ne rengti įstatymų, bet paversiti Seimą teatru. Ir kas dabar paneigs V.Lenino teiginį, jog valdyti valstybę gali kiekviena virėja. Jei virėja, kuri

gardžiais valgiais ugdo mūsų kūną, gali valdyti valstybę, tai, sakykite, kodėl to negalėtų daryti ir tie, kurie dvasiniais patiekalais ugdo mūsų sielas? O kad jie mus visus dar ir pralinksmins žymiai profesionaliau nei tai daro dabartinio Seimo nariai, - tai ar galite tuo abejoti?

Ką gi daryti socialdemokratams?

LSDP pagal mandatų skaičių užėmė antrą vietą. Tvirtinti, kad LSDP pralaimėjo rinkimus, būtų netikslu, nes ji gavo vietų dar daugiau nei per 2004 m. rinkimus. Gal greičiau galime pasakyti, kad ji prarado valdžią, TS-LKD surinkus daugiau nei 71 Seimo nario koaliciją. LSDP prarado ir dalį rinkėjų, jei palyginsime su ankstesnių rinkimų rezultatais. Praradimą dar sustiprina tas faktas, kad per šiuos rinkimus balsavo daugiau rinkėjų, taigi lyginant skaičius, reikėtų juos padauginti iš atitinkamo koeficiento. Aš matau kelias tokio praradimo priežastis. Visų pirma LSDP jau 8 metai kaip valdžioje, o rinkėjams retai patinka valdžios partijos (Ateis eilė ir TS-LKD valdžiai.).

Antra priežastimi laikyčiau partijos pirmininko dosniai dalijamus, bet dažnai nevykdomus pažadus. Tai niekam negali patikti, nes politiko žodis turi būti šventas. Trečia priežastimi laikyčiau LSDP nenorą ar nesugebėjimą mažinti gyventojų socialinę atskirtį, o tai yra kertinis kiekvienos Vakarų socialdemokratų partijos uždavinys. Jo nesprensdžiant LSDP teisingai priekaištaujama, kad ji remia, kaip ir konservatoriai, tik turtingus žmones.

Ir, pagaliau, ketvirtoji priežastis yra kelių socialdemokratinės pakraipos partijų atsiradimas Lietuvoje.

Jei mes norime suvienyti visus Lietuvos socialdemokratų ir taip padidinti savo rėmėjų skaičių dar keliais procentais, reikėtų pakeisti LSDP statutą ir leisti veikti partijos viduje frakcijoms. Jų pirmininkai automatiškai taptų LSDP tarybos ir jos prezidiumo nariais, o pati frakcija turėtų teisę pareikšti atskirą nuomonę bet kuriuo klausimu, ir ji būtų publikuojama kartu su kitais LSDP dokumentais.

Rinkėjų nusivylimo bet kuria valdžia nepakeisime. Kalbėdami apie

LSDP gerbėjų skaičiaus mažėjimą, turime pagaliau užimti tvirtą poziciją ir apsispręsti, kokias vertybes ir kuriuos žmonių interesus mes remiame ir giname. Nustokime remti tik tuos, kurie rinkimams gali atseikėti maišą pinigų. TT partijos patyrimas parodė, kad ir keli maišai nepadaro esminių pokyčių rinkėjų sąmonei.

Nuvarytus arklius nušauna, tiesa?

Čia tik vienos, praeityje garsios, kino juostos pavadinimas, o ne kvietimas ką nors nušauti. Tų pačių arklių Lietuvoje belikę vienetai, be to, manyčiau, kad nuvarytam arkliui reikia duoti deramai pailsėti, o ne pilti kulką tiesiai į jo kaktą.

Darbo partijos kosminis skrydis baigėsi katastrofos pradžia, kuri visiškai pasireiškė jau netrukus. Toks likimas laukia ne tik Darbo partijos, bet ir kitų vieno žmogaus partijų, kurių pirmininkai yra diktatoriai, kuriuos neturi jokios ideologijos, o jų programos – gražių žodžių rinkinys. Todėl nebeverta auštinti burnos dėl šios partijos likimo.

Kalbant apie trečią partijų grupę, kurios yra taip pat vieno žmogaus partijos, rinkėjų verdiktas jau paskelbtas. Tokių partijų nebėra Seime, yra tik jų likučiai. Vadinas, tų partijų vedliai nuvedė jas į politinį užribį, kuriame būdamas jos greitai pradės mirti, kol atsisveikins su šiuo pasauliu. Toks likimas laukia valstiečių-liaudininkų ir socialliberalų. Jų vedliai jau nebeturi politinio potencialo, kuris mobilizuotų jų nusivylusius narius. Jiems reikia pailsėti kurį laiką.

Nebematysime ne tik Seime, bet ir Lietuvoje šimtametės krikščionių demokratų partijos. Ji buvo iškeista į tris žuvis, atsiprašau, į tris vietas naujajame Seime. „Monkės biznis“, – pasakytų amerikonas Frankas Krukas. Bet savi, o ne partiniai marškiniai yra arčiau kūno. Su kiekvienais rinkimais Seime formuojasi choras tų narių, kuriems Seimas reikalingas savo ar draugų reikalams tvarkyti. Valsybės interesai palauks? Taip atsitinka ir su partijomis, kurios išdygsta lyg grybai prieš rinkimus, tuoj po jų ir pradingsta. Jos atima dalį balsų iš sisteminių partijų, bet atsakomybės už Lietuvos ateitį – jokios. ■

Nacionaliniai rinkimų ypatumai, arba Kaip ten pas juos Europoje?

Išrinkome naują Seimą 2009-2012 metų kadencijai. O kaip ši procedūra vyksta pas mūsų artimesnius ir tolimesnius kaimynus Europos Sąjungoje? Ar daug skirtumų, lyginant su Lietuva?

Justas PALECKIS
Europos Parlamento narys

Ne kartą ir ne du teko iš arti stebėti parlamentinius ir kitokius rinkimus Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje, Belgijoje, Šveicarijoje. Pastaroji, tiesa, nėra ES narė, bet tik formaliai, nes ji gyvena pagal Briuselio taisykles ir direktyvas. Pamėginsiu pasidailinti kai kuriais savo pastebėjimais. Iškart atsiprašau už antraštės pabaigą. Žinoma, Lietuva yra ne tik Europoje, bet ir žemyno centre. Tačiau rinkimai „pas juos“ - tvirtos demokratijos šalyse - kiek kitokie.

Programų į šiukšliadėžes nemeta, su velniu nesusideda

Lietuvoje, kaip žinome, rinkimų programomis domisi daugiausiai politologai ir kitokie gudročiai. Pas mūsų kaimynus Europos Sąjungoje kitaip. Neperskaitytų programų ar jų santraukų į šiukšliadėžes nemeta. Net „žmogus gatvėje“, tolimas nuo politikos, prieš rinkimus apytikriai paaiškina, ką kuri partija rengiasi daryti. Todėl kad partija, stojusi prie valdžios vairo, vykdo tai, kas užrašyta programoje. Jei ji to nedarys, po ketverių metų ją žiauriai nubaus rinkėjas.

Tipiškiausias rinkimų pažadų vykdymo pavyzdys Jungtinėje Karalystėje (JK), iš kur paplito anglosaksų šalims būdinga rinkimų sistema. Ten visi parlamento nariai renkami tiesiogiai, o ne pagal sąrašus, valdžioje viena kitą keičia tik dvi partijos. Jei nori, kad mokesčiai būtų mažinami, kad verslininkai klestėtų, balsuok už

konservatorius. Jeigu tau rūpi, kad ir silpnesnieji, vargingesni gautų paramą, kad socialinės apsaugos tinklas neleistų nugrimzti į dugną – paremk leiboristus. Tiesa, taip buvo iki praėjusio amžiaus pabaigos. Nuo to laiko daug kas susimaišė, abi partijos pasistūmėjo į centrą. Leiboristai pradėjo naudoti kai kuriuos konservatoriams būdingus sprendimus ir atvirksčiai.

Vokietijoje tradiciškai į valdžią pretendavo 3 partijos – krikdemai, socdemai ir liberalai. Kadangi nė viena iš didžiųjų partijų paprastai nesurinkdavo daugumos, liberalai turėdavo „auksinį balsą“. Ta partija, kurią jie pasirinkdavo, koalicijoje kartu su jais tapdavo valdančiąja. Bet ir Vokietijoje prieš 20-30 metų daug kas pasikeitė. Į Bundestagą pateko žalieji, o visai neseniai - ir kairieji. Rinkėjams jau sunkiau orientuotis, kas su kuo sudarys koaliciją. Tačiau principinės nuostatos išliko. Liberalai sutinka eiti kartu tik su krikdemais, žalieji – su socdemais. Todėl prieš trejus metus Berlyne ir teko sudaryti „didžiąją koaliciją“, kuri paprastai lipdoma tik sunkiais laikais. Beje, dabar kaip tik tokie ir atėjo.

Kaip matome, Lietuvoje viskas kitaip. Beveik visos partijos vadovaujasi šūkiu „kad ir su velniu, bet į valdžią“. Todėl kokio velnio gilintis į partijų programas, nes jos vis tiek nebus vykdomos.

Vėl tapome čempionais

Dar didesnis, tiesiog šokiruojantis skirtumas – partijų naujokių fejerkinis startas Lietuvoje. Prisimin-



Justas Paleckis.

kime Artūro Paulausko, Rolando Parkso, Viktoro Uspaskicho pasigėrėtinius rezultatus, tik išsirikiavus rinkimų į parlamentą starto linijoje. Dabar - Arūnas Valinskas. Lietuviai tikri čempionai: dar jokiaje šalyje pop žvaigždės nebuvo taip sėkmingai šturmuvusios parlamento - 15 proc. visų rinkėjų balsų! Pasižvalgykime į kitus atvejus.

Didžiausias iki šiol „linksmuolių partijos“ laimėjimas pasiektas prieš 17 metų Lenkijoje, kai Seimo rinkimuose Alaus mėgėjų partija gavo 3 procentus balsų ir net 16 vietų. Partijos programa skelbė: „Neturėkim iliuzijų, kad lenkas taps abstinentu. Tačiau tegul jis negeria degtinės. Gardus, atšaldytas, aromatingas alus leis konstruktyviai pasikeisti nuomonėmis, pasiekti susitarimą“. Šios partijos šūkis: su mumis nebus geriau, bet, be abejonės,

bus linksmiau (kažkur visai neseniai girdėtas, ar ne?). Tačiau netrukus partija suskilo į „didžiojo bokalo“ ir „mažojo bokalo“ frakcijas. O kituose rinkimuose į parlamentą gavo 0,10 procentų rinkėjų balsų ir išnyko iš politinio žemėlapio.

Panašus ir Rojalistų partijos, lyg kometos, švystelėjimas Estijos danguje. Čia linksmuoliai tuo pačiu laiku ir su panašiais rezultatais, kaip ir Lenkijoje, pateko į parlamentą. Išgarsėjo tuo, kad vienas jos narys pasiskelbė Estijos karaliumi, o kitas, protestuodamas prieš monarchijos žeminimą, prisikabino grandinėmis prie tvoros Talino aikštėje. Finalas tas pats - naujuose rinkimuose nuliniai rezultatai.

Intelektualesni šou verslo atstovai mėgino toje pačioje Estijoje įkurti Mėlynąją partiją. Tačiau kur intelektualai, ten nesėkmė - šioji partija buvo netoli 5 procentų rinkiminio barjero, bet neperkopė jo ir sėkmingai išsiskirstė.

Kai kuriose ES šalyse pasižymėjo atskiri linksmuoliai arba linksmuolės. Garsiausia - Ilona Staler (artistinis pseudonimas - Čičiolina), kuri prieš 30 metų pirmoji išdrįso pademonstruoti niekuo nepridengtą išpūdingo dydžio biustą Italijos televizijoje. Praėjus dešimčiai metų, ji buvo išrinkta į Italijos parlamentą, tačiau dar dvejus metus po to darbavosi pornografijos industrijoje. Čičiolina nėrė į politiką kaip žalioji, tačiau greitai peršoko į radikalų partijos gretas. Nesėkmingai kandidatavusi į Europos Parlamentą, ji grįžo į gimtąją Vengriją ir ten mėgino patekti į parlamentą. Vėl nepasisekė. Nesėkmių ruožas persekioja ją iki šiol - ji bandė tapti Milano mere, bet...

Pasaulyje irgi buvo panašių kazusų. Berods filipiniečiai išsirinko prezidentu miklų šokėją, bet po metų jį nuvertė.

Esame Lietuvoje linksmų plaučių žmonės ar tiesiog naivuoliai, kuriuos taip lengva papirkti, suvedžioti? Žmonės, balsavę už linksmuolius ir juokdarius, gal norėjo nubausti valdžią - juk esą blogiau, kaip dabar, nebus. Jie, manau, klydo. Masiškai užkibo

ant gudriai užmesto kabliuko, suveikusio kitose šalyse, bet visai kitu, chaotiškų permainų ir visuotinio nusi-vylimo laiku.

O nubaudė ne valdžią - save ir visus, pirkdami katę maiše. Juk šoumenai, darantys savo versle didelius pinigus (tikrai didesnius už palyginti kuklią Seimo nario algą), neatskleidę savo programos, nes jos neturėjo, atėjo į Seimą anaipol ne idealistinių ar pramoginių idėjų vedami. Visur slypi interesai, jie turėtų netrukus atsiskleisti.

Į valdžią - išbandytus politikus, į balsavimą - darniai

Tvirtos demokratijos šalyse tokių fokusų nebūna. Jeigu naujai susikūrusi partija ir pasirodo gyvybinga, tai turi praeiti mažiausiai 20-30 metų, kol ji prasimuša į parlamentą ir į valdžią. Štai žalieji Vokietijoje atsirado todėl, kad jie pirmieji aukštai iškėlė gamtosaugos vėliavą, kitos partijos tą labai svarbią idėją pražiopsojo. Tačiau pirmiausia žalieji įsitvirtino savivaldybėse, po 4-8 metų pateko į žemių parlamentus, dar po dešimtmečio - į Bundestagą, ir tik padirbėję kelias kadencijas jame sugebėjo patekti į valdančiąją koaliciją. Panašiai toli gražu ne iš karto į parlamentą pateko kairioji partija, kuri suvienijo buvusius nuosaikiuosius komunistus Rytų Vokietijoje ir Vakarų Vokietijos kairiuosius socialdemokratų. Augant socialinei įtampai Vokietijoje, atsirado vietos kairesnei už socdemus partijai, siūlančiai radikalesnius sprendimus.

Lietuva pagal rinkėjų aktyvumą smarkiai atsilieka ne tik nuo senos demokratijos šalių, bet ir nuo daugelio valstybių, įstojusių į Europos Sąjungą XXI amžiuje. Vakarų Europoje rinkimuose paprastai dalyvauja 80-60 proc. piliečių, naujosiose ES šalyse 60-50 proc., o mūsų kreivė nukrito iki 48-45 proc., vietiniuose rinkimuose dar žemiau.

Belgijoje, Graikijoje ir Kipre (už ES ribų - ir Australijoje) dalyvavimas rinkimuose privalomas. Dar neseniai „tinginiams“ buvo skiriamos baudos.

Belgijoje įsitikinau, kad tai jau praeities dalykas. Jeigu pilietis nepasirodo rinkimų dieną balsavimo kabinoje, tai jis tik išpėjamas, pinigines tuštinti nereikia. Tačiau priedermė jau tiek įaugusi belgams į kraują, kad jie ne iš baimės būti nubaustais, o iš pareigos darniai traukia balsuoti - dalyvavimas apie 90 proc.

Grįžkime prie Jungtinės Karalystės. Tenai prieš rinkimus galima matyti, girdėti ir skaityti tik apie 3 partijas - dvi pagrindines ir liberalusdemokratų, kurie surenka ne tiek ir mažai balsų, bet į valdžią dėl mažoritarinės sistemos ypatumų nepatenka. Tuo tarpu rinkimuose juk dalyvauja geras tuzinas partijų! Bet apie mažiukus žiniasklaidoje nieko neišgirsi, nebent kokį lapelį apie juos į pašto dėžutę kažkas įmeta. Panašiai ir Vokietijoje, kur matomos tik parlamentinės partijos.

Priešrinkiminė reklama, lyderių kovos televizorių ekranuose, radijo laidose daugumoje ES valstybių vyksta žymiai įdomiau ir korektiškiau negu pas mus. Tiesa, ir brandžiose demokratijose pasitaiko aštrių dalykų. Štai JK konservatoriai 1997 metais prieš rinkimus visą Britaniją aplipdė didžiuliais plakatais, kuriuose akmeninio veido Tonis Bleiras žaibavo raudonomis spindinčiomis akimis. Spauda pavadino tą plakatą „Šėtono akys“, leiboristai padavė konservatorius į teismą. Teisėjai, berods, nieko nespėjo nuspręsti, nes Bleiro partija, nepaisant demoniško plakato, triuškinamai laimėjo rinkimus.

Pabaigai - apie Šveicariją. Tai „tiesioginės demokratijos“ šalis, kur jau prieš kelis šimtus metų visi svarbiausi klausimai būdavo sprendžiami balsuojant susirinkus visiems vyrams į miestelio ar kaimo aikštę. Nuo 1974 metų balsuoti (jau ne aikštėje, o kabinoje) gali ir moterys. Tačiau bent 15-20 kartų per metus šveicarai kviečiami į referendumus. Tai todėl, kad ten iš esmės nėra opozicijos. Jau beveik šimtas metų, kai penkios stipriausios partijos sudaro parlamentinę koaliciją ir daro ten viską, ko tik nedraudžia Konstitucija. Tiesa, referendumų brėžiamuose rėmuose. ■

Kas sužlugdė referendumą?

Kartu su Seimo rinkimais 2008 m. spalio 12 d. vyko konsultacinio (patariamąjo) pobūdžio referendumas dėl Ignalinos AE darbo pratęsimo iki techniškai saugių terminų, bet ne ilgiau, negu bus pastatyta nauja atominė elektrinė.

Už pasisakė 91,46 proc. balsavusiųjų.

Sudarant Lietuvos prisijungimo 2004 m. prie Europos Sąjungos sutartį, joje buvo numatyta būtina sąlyga – Ignalinos AE uždarymas, paliekant galimybę statyti naują – modernesnę ir saugesnę. Tam tikros politinės jėgos pasisakė už IAE darbo pratęsimą, nors tai galėjo sukelti juridinį prieštaravimą sutarčiai su Europos Sąjunga.

Dr. Jonas ŠEDYS

Referendumas dėl Ignalinos atominės elektrinės antrojo bloko darbo pratęsimo neįvyko, nes į jį atėjo apie 48 proc. rinkėjų (pritrūko vos 2 proc. jų balsų). Dalis politikų, politologų ir pseudoelito veikėjų ėmė kaltinti paprastus Lietuvos žmones abejingumu, nesirūpinimu Lietuvos ir savo pačių ateitimi. Noriu jiems pasakyti: „Ne ten kaltų ieškote, ponai“.

Panagrinėkime kai kuriuos faktorius, turinčius esminės įtakos rinkėjų aktyvumui. Prieš šiuos Seimo rinkimus buvo panaikintas išankstinis balsavimas paštu ir įvestas dviejų dienų balsavimas savivaldybėse. Ten – dažnai didžiausiose eilėse – balsavo vos apie 1 proc. rinkėjų. Dar 2 ar 3 proc. rinkėjų balsų surinkta išlikusiuose specpaštuose (įkalinimo įstaigos, kariniai daliniai, gydymo įstaigos) bei surinkta iš senolių ar neigaliųjų namuose. Tuo tarpu paštuose iš anksto balsuodavo vidutiniškai 8 proc. rinkėjų. Štai iš kur atsirado 4 – 5 proc. rinkėjų trūkumas, kurio prištigo referendumui.

Kalbant apie išankstinį balsavimą paštu, tenka prisiminti, kad tada, kai jis buvo įvestas, buvo galima balsuoti daugiau kaip dvi savaites. Vėliau jo laikas buvo nuosekliai mažinamas ir galop pakeistas dviejų dienų balsavimu savivaldybėse. Betgi dažnai keliaujantiems piliečiams tenka išvykti prieš rinkimus ne tik

prieš 1 -2 dienas, o dažnai ir prieš savaitę ar dvi. Kur ir kaip tokiems keliautojams balsuoti? Dar klausimas pamąstymui: kodėl Lietuvos piliečiams neleistina balsuoti paštu prieš kelias savaites ar net visą mėnesį, kaip Skandinavijos šalyse?

Išankstinio balsavimo paštu panaikinimas – tai tik viena iš priemonių, kurių per keliolika pastarųjų metų ėmėsi pseudoelitas, siekdamas apsunskinti paprastų Lietuvos žmonių galimybes dalyvauti rinkimuose.

Norint rinkimuose iškelti savo kandidatūrą, tenka surinkti tam tikrą skaičių rinkėjų parašų. Vyriausioji rinkimų komisija šią procedūrą žymiai apsunkino, įvesdama nuostatą, kad į parašų rinkimų lapą kiekvienas rinkėjas privalo užsirašyti pats. (Tai galioja ir referendumų parašams). Minėta nuostata sąlygoja žmogaus teisių pažeidimus. Kaip užsirašyti į lapus silpnaregiams ir neregiam – juk Vyriausioji rinkimų komisija (VRK) parašų rinkimo lapų Brailio raštu neišduoda. O kaip į parašų rinkimo lapą užsirašyti tuo metu susižeidusiam dešinę ranką ar sergančiam Parkinsono liga? O kiek vyresnio amžiaus žmonių, ypač kaimė, darbų išvargintomis rankomis tiesiog gėdijasi ką nors rašyti, ypač oficialiame blanke. Dar prisiminkime, kad kandidatams piniginiai užstatai ne kartą buvo didinti.

Prieš porą dešimtmečių, kai provincijoje autobusų eismo tinklas bu-

vo vos ne dešimteriopai tankesnis, rinkimų dieną kolūkių, tarybinių ūkių bei kitų įstaigų autobusai po kelis reisuos veždavo rinkėjus iš tolimesnių gyvenviečių į rinkiminę apylinkę. Dabar, kai autobusų maršrutų daugelyje provincijos vietų visai nebeliko, partija ar asmuo, pagelbėjęs rinkėjams pasiekti rinkimų apylinkę, rizikuoja būti apkaltintas daras įtaką rinkimų rezultatams ar net patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Argi tuo nesiekama, kad kuo mažiau provincijos žmonių balsuotų?

Senoliai, sulaukę 70 ar daugiau metų, kai kurių grupių neigalieji, guli ligoniai turi teisę balsuoti namuose, jeigu apie tai iš anksto paprašys raštu. Na, o jeigu paminėti asmenys apie tokį įstatymą nieko nežino arba pamiršo, tai ir juos galima sėkmingai pamiršti ...

Paminėtus ir daug nepaminėtų paprastų žmonių galimybių dalyvauti rinkimuose apribojimų sukūrė Vyriausioji rinkimų komisija ir jos pirmininkas Zenonas Vaigauskas, o patvirtino ne vienos Seimo kadencijos nariai. Štai šie ponai ir turi prisiminti kaltę už sužlugdytą referendumą. O asmuo, neprisiimęs atsakomybės už jo vadovaujamą įstaigą darbą, neturi teisės vadovauti jokiai įstaigai, tuo labiau tokiai svarbiai kaip VRK. ■

Reikia didinti valstybės institucijų vaidmenį

Totalinį privatizavimą kai kas laiko panacėja nuo visų ekonomikos ir visuomenės gyvenimo ligų. Tačiau privataus verslo darbo „efektyvumas“ pasireiškia tuo, jog jis imasi tik pelningų darbų. Nepelningi darbai neišvengiamai atitenka valstybei, nes jokia civilizuota šiuolaikinė valstybė nepalieka nepajėgiančių savimi pasirūpinti visuomenės narių likimo valiai.

Vytenis PAULAUSKAS

Ekonomistai, kurių absoliuti dauguma (bent jau Lietuvoje) išpažįsta nereguliuojamo kapitalizmo idėjas, dažnai sako: valstybė neišgali ir ateityje nesugebės finansuoti sveikatos apsaugos, švietimo, kitų viešojo sektoriaus sričių, todėl reikia šias sritis reformuoti. O tai reiškia - valstybės funkcijas perleisti privačiam verslui, kuris matykit ir pinigų turės, ir tvarkysis geriau. Taigi belieka tik privatizuoti, ir visos problemos savaime išsispręs. Būtent tokį scenarijų Lietuvai yra numatęs prezidentas V.Adamkus su savo patarėjų komanda, kalbėdamas apie esmines šaliai būtinas reformas.

Deja, visa tai tėra tik dar vienas ideologinis paklydimas. Privatininkas lėšų turės tik tada, kai reikės pasirūpinti turtingaisiais – jų sveikatos apsauga, pensiniu draudimu, švietimu. Mat turtingajam nebus sunku užsimokėti už jam suteiktas paslaugas. O kokia nauda privatininkui iš neturtingo. Taigi privataus verslo darbo „efektyvumas“ pasireiškia tik tuo, jog jis imasi tik pelningų darbų. Nepelningi darbai neišvengiamai atiteks valstybei, nes jokia civilizuota šiuolaikinė valstybė nepalieka nepajėgiančių savimi pasirūpinti visuomenės narių likimo valiai.

Prezidento V.Adamkaus reitingai būna patys aukščiausi. Tad gali susidaryti įspūdis, jog visuomenė pritaria V.Adamkaus propaguojamoms radikalioms dešinioms idėjoms. Vis dėlto manau, kad V.Adamkaus populiarumo priežastis yra visai ki-

ta. Prezidentas Lietuvoje privalo rūpintis užsienio politika, kuri daugumai žmonių mažai rūpi. Tuo tarpu veikti vidaus politiką Prezidentas gali tik pabardamas, pamokydamas Vyriausybę ir Seimą arba nepasirašydamas kokių nors Seimo priimtų įstatymų. Taigi V.Adamkus atlieka opozicijos vaidmenį, tuo labiau, kad jis yra radikaliųjų dešiniųjų pažiūrų, o vykdomoji valdžia iki šių Seimo rinkimų ilgą laiką buvo kairiųjų politikų rankose. Žmonės, o jie paprastai visada yra nepatenkinti esama padėtimi, nesuvokia, kodėl situacija yra būtent tokia, o ne kitokia (dėl šių dalykų juk nesutaria ir specialistai–ekonomistai, politikai, kurie dažnai pateikia diametraliai priešingas išvadas). Tad suprantama, kad eiliniai žmonės palaiko tuos, kas kritikuoja esamą padėtį, nesvarbu, ar ta kritika būna iš kairės, ar iš dešinės. Vis dėlto kažin, ar V.Adamkui pavyktų išsilaikyti reitingų viršūnėse, jeigu reformos Lietuvoje būtų vykusios pagal jo ir jo patarėjų numatytą scenarijų ir jeigu V.Adamkus už tas reformas prisiimtų atsakomybę. V.Adamkus ir jo patarėja Nerija Putinaitė pasiūlė, kad gerai besimokančiais studentais būtų laikomi tie, kurie mokosi aštuntūkiais, ir Seimas šiam siūlymui pritarė. Reaguodami į tokį sprendimą, studentai susirinko protestuoti prie Prezidentūros, grasindami streikuoti tuo atveju, jeigu šis sprendimas nebus atšauktas. Juk priešingu atveju daugumai tikslųjų mokslų studentų nemo-kamas mokslas taptų mokamu.

Kažin, ar Lietuvoje neprasidėtų masiniai streikai ir piketai, jeigu pagal

V.Adamkaus siūlymą gydymo įstaigos būtų privatizuotos ir už gydymą visiems ligoniams tektų mokėti nemažas priemokas? Privatizavus švietimo įstaigas, kokybišką išsilavinimą galėtų gauti tik turtuolių vaikai.

Totalinį privatizavimą V.Adamkus ir jo komanda laiko panacėja, vaistu nuo visų ekonomikos ir visuomenės gyvenimo ligų. Deja, niekas nepabando giliau paanalizuoti, kurgi vienos ir kitos, kairiosios ir dešinišios, ideologijos tas tikras ar tariamas gėris, kur blogis.

Privataus ir visuomeninio, valstybinio ūkio valdymas labai skiriasi. Visuomeniniam ūkiui būdingas atvirumas, demokratinis valdymas. Privatus sektorius, priešingai, yra visiškai uždaras, jo valdymą galima prilyginti vergovinei santvarkai, kurioje karaliauja despotas, tironas, kurio įsakymai turi būti ne svarstomi, bet tik tučtuojau vykdomi. Dėl privataus sektoriaus uždaramo visuomenė apie ten vykstančius konfliktus praktiškai nieko nežino. Jeigu nieko nežino, tai susidaro įspūdis, jog ten viskas vyksta labai gerai. Tuo tarpu visuomeninio sektoriaus problemos svarstomos viešai Seime, savivaldybių tarybose. Interesų, skirtingų nuomonių susikirtimus žmonės labai gerai mato. Todėl jiems atrodo, kad tokie vieši ginčai tėra tik beprasmės peštynės. Taigi demokratija atrodo labai nepatraukliai, skirtingai nuo diktatoriško privatininkų valdymo būdo, kur vyksta dar įnirtingesnės konkurencinės kovos, tačiau viskas daroma slapta, „po kilimu“.

Visuomenėje didžiulis pasipiktinimas kyla sužinojus, kokius atlygi-

nimus gauna aukščiausi valstybės pareigūnai, tačiau niekas nesipiktina tuo, jog dažnai privačios įmonės savininko uždarbis, kurį jis pats sau susimoka, yra didesnis negu visų kelių šimtų jo darbuotojų atlyginimai kartu sudėjus. Mat apie tai, kiek gauna privatinių, niekas nežino, nes tai yra komercinė paslaptis, kurią demokratijos sąlygomis draudžiama viešinti. Apie privatinių gaunamas pajamas galima spręsti tik netiesiogiai, išanalizavus įmonių teikiamas finansines ataskaitas valstybinėms kontroliuojančioms institucijoms. Ši informacija plačiai visuomenei yra neprieinama.

Taigi vyksta nelygi propagandinė kova tarp valstybės ir privačių struktūrų, kurioje aiški persvara yra privatinių pusėje, mat valstybinės struktūros šioje kovoje privalo lošti atviromis kortomis. Liberalai, atstovaujantys privačiam verslui, stengiasi sukelti kuo didesnę nepasitikimą valstybinėmis tarnybomis. Norint priimti į kokias nors pareigas valstybės tarnautojus reikalaujama skelbti konkursus. Mat nepasitikima, kad valstybinės tarnybos vadovai patys sugebės priimti jiems tinkamą darbuotoją. Paskelbus konkursą, jį gali laimėti ne tas, kuris yra tinkamiausias tam darbui, bet tas, kuris atitiks formalius biurokratinis konkurso reikalavimus. Privačių struktūrų darbas yra efektyvus tuo, kad iš jų nereikalaujama tokio biurokratizmo. Privatinių darba gali priimti ką nori, tą žmogų, kuris jam atrodo tinkamiausias. Dažnai žinomų klestin-

čių firmų savininkai įdarbina artimus savo giminaičius, neturinčius reikiamo išsilavinimo (kas valstybinėje tarnyboje būtų visiškai neleistina, būtų laikoma korupcija), kurie vėliau pasiekia puikių rezultatų. Mat tie artimieji, kurie juos įdarbina, gerai žino jų potencialias galimybes ir gali daryti jiems įtaką, nukreipti jų darbą reikiamą linkme.

Meškos paslaugą padarė valstybei ir Konstitucinis Teismas, kuris uždraudė valstybinių įstaigų vadovams būti savivaldybių tarybose. Tuo tarpu privačių įmonių vadovams savivaldybių tarybose nebuvo uždrausta dirbti. Taigi akivaizdžiai buvo pažeistas balansas tarp valstybės ir privataus verslo atstovavimo. Kuo vadovavosi Konstitucinis Teismas, priimdamas tokį sprendimą? Nebent kokių nors dvasių patarimais, nes pačioje Konstitucijoje kokių nors nuorodų apie tokį keistą sprendimą ir su žiburiu nesurasi.

Valstybinės įstaigos, skirtingai negu privatiniai, negali laisvai apsirūpinti būtinomis prekėmis. Privalo būti skelbiami pirkimų konkursai. Nepasitikima valstybinių įstaigų vadovais, manoma, jog jie, pirkdami prekes, būtinai piktnaudžiaus. Tai labai biurokratizuoja pirkimo procedūras, prailgina jų laiką. Rezultatas dažnai būna priešingas negu siekiama – nuperkama ne pati pigiausia ir ne pati tinkamiausia rinkoje esanti prekė.

Įvairios tarptautinės finansų institucijos reikalavo, kad Lietuva kuo skubiau privatizuotų bankus. Buvo

motyvuojama tuo, jog komerciniams bankams esant valstybiniams vyriausybė kišis į jų veiklą, finansuos nuostolingas valstybines įmones, ir visa tai grės valstybės finansiniam stabilumui. Atseit privatūs bankai dirba efektyviau, siekdami kuo didesnio pelno jie nedidina abejotinių kreditų. Tačiau neseni įvykiai JAV finansų sistemoje, kai žlugo keli stambūs bankai, verčia abejoti tokiais teiginiais. Kylant nekilnojamojo turto kainoms, bankai noriai dalino paskolas būstui pirkti, tikėdamiesi, jog tas kainų kilimas tęsis toliau, ir bankams pavyks iš to pasipelnyti. Taigi buvo statoma finansinė piramidė, kuri anksčiau ar vėliau turėjo sugriūti. Kai tai pagaliau įvyko, privačius bankus tenka gelbėti ne kokiems nors privatiems stebukladariams, bet valstybei.

Kai Lietuvoje 1995–1996 metais į bankinį sektorių, vadovaujantis laisvosios rinkos principais, buvo įleisti praktiškai nekontroliuojami (atseit, laisvoji rinka pati viską sureguliuos) privatiniai ir kilo bankų krizė, bankai bankrutavo, privačių bankų indėlininkus gelbėjo, jiems kompensacijas mokėjo ne privatiniai, bet valstybė (nors tam nebuvo jokio teisinio pagrindo, jokių anksčiau valstybės prisiimtų įsipareigojimų).

Taigi kritiniu atveju žmones gelbėti ne privatiniai, bet valstybė. Todėl valstybės, valstybinių institucijų vaidmenį žmonių gyvenime reikia ne mažinti, bet didinti. Ne privačios, o tik valstybinės institucijos gali sukurti gerovės valstybę. ■

Skelbiame rašinių „Gairėms“ konkursą

Žurnalo „Gairės“ redakcija ir Europos Parlamento narys, Lietuvos socialdemokratų delegacijos socialistų frakcijoje vadovas Justas Paleckis skelbia publicistinių, analitinių straipsnių konkursą „Ar įmanomas socialinis teisingumas šiandieninėje Lietuvoje?“

Konkursui pateikiami rašiniai, kuriuose aptariamos politikos, ekonomikos, kultūros, visuomeninio gyvenimo aktualijos socialinės atskirties mažinimo, socialiai orientuotos rinkos kūrimo, privataus ir viešojo intereso derinimo, solidarumo, verslo socialinės atsakomybės, praktinės kairiosios politikos, ES socialinio modelio įgyvendinimo Lietuvoje galimybių temomis.

Straipsnio apimtis turi būti ne mažesnė kaip 5 tūkst. kompiuterinio teksto ženklų (tai vienas žurnalo puslapis).

Bus vertinami straipsniai, atsiųsti į „Gairių“ redakciją ne vėliau kaip iki 2009 m. kovo mėnesio.

Siųsti adresu:

Žurnalas „Gairės“, Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius

Elektroninis paštas: gaires@post.skynet.lt

Trijų geriausių straipsnių autoriai bus premijuojami išvyka į Europos Parlamentą 2009 m. balandžio mėnesį.

Kada maži miesteliai taps dideli?

Mūsų miesteliai tuštėja. Juose gimę, augę ir nugyvenę kelias dešimtis metų žmonės išvyksta. Vieni laimės ieškoti keliauja į užsienio valstybes, kiti, vos pabaigę vidurinę ar gavę darbą, neatsisukdami kraustosi į didžiuosius Lietuvos miestus. Ar galime juos sustabdyti?

Juras POŽELA
Jaunimo reikalų departamento
direktorius

Visi neatsikvėpdami kalba apie emigraciją į užsienį. Tai skaudi tema. Lietuvių pilni Londono, Dublino rajonai. Turbūt nėra šeimos, kurios nebūtų palietusi emigracija. Jei mūsų žmonės nesidairytų į užsienius, o dirbtų ir uždirbtų savo valstybėje, visi taptume turtingesni.

Tačiau šį kartą ne apie tai, o apie vidinį žmonių kraustymąsi į didesnius miestus, migraciją šalies viduje. Problema? Iššūkis? Darbo šioje srityje į valias.

Daugelis šalies rajonų moksleivių yra nusiteikę negrįžti į savo gimtuosius miestus ir miestelius po studijų aukštosiose mokyklose. O tokių, kurie, įgiję specialybę, planuotų grįžti į savo miestelius – vienetai. Realybė negailestinga – juk nėra kur dirbti sugrįžus. Be to, nei jaunimui, nei vyresnio amžiaus žmonėms nėra laisvalaikio galimybių. Net mokyklose nebeliko diskotekų. Belieka sėdėti ant suoliuko ir gliaudyti saulėgražas. Apie kultūrą sunku net kalbėti, savi-veikla sveikintina, bet kur teatrai, koncertai ar parodos?

Problema dėl jaunų žmonių užimtumo sukuria prasta rajonų kultūros įstaigų veikla. Jaunimas nori ne vien tik ką nors prasmingo nuveikti, bet ir paprasčiausiai pailsėti. Bet daugelyje miestų ir miestelių nėra pačių elementariausių dalykų – kino salės, teatrų gastroliniams spektakliams pritaikytos salės, klubo, biliardinės, kur paprasčiausiai galima būtų atsipalaiduoti, kultūringai ilsėtis. Ką gimtasis kraštas galėtų pasiūlyti, kad jaunuomenė norėtų ir galėtų sugrįžti po studijų, kad gyvenimas miesteliuose taptų patrauklus jaunoms šeimoms ar užsitarnavusiems poilsį senjorams?

Kad jaunimas neišsilakstytų į visas puses, jis savo miestelyje turėtų rasti darbą, kuriame galėtų save realizuoti, turėti kultūringo laisvalaikio

galimybę. Tam reikia investicijų ir padoraus rajono biudžeto. Biudžetą pripildo prekyba, gamyklose ir fabrikuose gaminama prekė, sukurtos darbo vietos. Biudžetas auga, kai vyksta ekonomikos augimas. Todėl manau, kad naujasis Seimas privalo skirti ypatingą dėmesį regioninei politikai, numatyti ten geresnes sąlygas investuotojams, kuriantiems darbo vietas bei geresnes sąlygas aukštosiomis technologijomis grįstai pramonei.

Juk anksčiau buvo tolygiai paskirstomos pramonės galios, kuriami urbanistiniai centrai, gamyklos statomos ten, kur buvo potenciali darbo jėga. Gyventojus mažesniuose miestuose ir miesteliuose išlaikydavo ir pritraukdavo statybinių medžiagų, skaičiavimo technikos gamyklos, trikotažo, tekstilės, siuvimo fabrikai, maisto produktų kombinatai. Plėtojosi pramonė, plėtėsi mūsų miesteliai. Nepriklausomybės metais viskas buvo privatizuota, didelė dalis įmonių bankrutavo. Suklestėjo nedarbas ir nesibaigianti migracija arba tiesiog – miestelių tuštėjimo metas.

Miestai ir miesteliai liko savo vietoje. Kad jie visiškai neištuštėtų, reikia pritraukti kuo daugiau investicijų, statyti naujus pramoninius objektus. Jų statybai regionuose reikėtų suteikti valstybinės žemės su sąlyga, kad toje vietoje 99 metus bus plėtojama tik pramonė ir joks paskirties keitimas negalimas. Kelis pirmus gamybos metus reikėtų taikyti pelno mokesčio lengvatas arba iš viso atleisti nuo pelno mokesčio, neapmokestinti investicijų, nukreiptų į techninę, technologinę pažangą, gamybos modernizaciją, naujų gamybų kūrimą. Palankesne aplinka investicijoms užtikrintume regioninės ekonomikos augimą.

Sako, valstybės tarnyba – ne jaunam žmogui. Pats joje dirbu ir galiu pasakyti, tai yra įdomus darbas, turintis didelių galimybių. Tačiau čia būtinos permainos, kurios palengvintų ne tik jaunų žmonių sugrįžimą ir išitraukimą į tarnystę valstybei miestuose ir miesteliuose, bet ir efektyves-

nei valstybės aparato veiklai. Kartais reikia specifinių sprendimų ir šalto dušo rajonų ir miestų savivaldybėms.

Jauni žmonės ir kitoks mąstymas tikrai sumažintų biurokratiją ir įneštų naujų vėjų. Centralizuotas priėmimas į valstybės tarnybos vietas ir prioritetas jaunimui leistų įnešti sveikos konkurencijos ir postūmių miestelių, valstybinių įmonių ar seniūnijų darbe. Taip pat reikėtų neatsisakyti minties rotuoti valstybės tarnautojus kas treji metai. Padirbėjai vienoje srityje – po trejų metų turi pereiti į kitą vietą ar net rajoną. Valdyti miestelius reikalingas šviežias kraujas.

Kuriantis pramonei ir peržiūrėjus valstybės tarnybos įstatymus, miestelių gyventojai turėtų ne tik padorų darbą ir užmokestį, pagerėtų jų gyvenimas. Vietoj kaimyno, vairuojančio savivartį, atvežtos smėlio krūvos vaikams būtų įrengtos padorios vaikų žaidimų aikštelės. Senoliai susitiktų ne tik miesto turguje ar poliklinikoje, bet ir kultūringuose renginiuose. Ne kiekvienam ir sveikata, ir pinigine leidžia nuvykti į sostinę pažiūrėti „Žaldokynę“ ar „Istabiją Romeo ir Džiuljetos istoriją“.

Tačiau kultūrinės atgaivos reikia ir dešimtokui, ir pardavėjai, ir mokytojui su žmona. Todėl iš valstybės biudžeto turėtų būti finansuojamos teatrų gastrolės, skatinamos iniciatyvos kurti miestų teatrus, teikti jiems pagalbą. Įsivaizduojate O.Koršunovą, kuriantį Panevėžyje, kaip kadaise kūrė J.Miltinis?!

Miesteliuose kuriantis pramonei, daugėtų darbo vietų, kurios sugrąžintų išvykusiuosius, didėtų rajonų biudžetai, iš jų būtų finansuojama kultūros objektų ir paslaugų plėtra, būtų sudarytos palankesnės švietimo galimybės, teikiamos geresnės gydymo paslaugos. Arčiau senstančių tėvų sugrįžtų jaunimas, kurtųsi jaunos šeimos, gražus ir orus būtų mūsų senjorų gyvenimo ruduo.

Tuomet su pasididžiavimu galėtume pasakyti – prasidėjo miestelių klestėjimo metas! ■

Visuomenės sąmoningumo reikmė

Politologai, apžvalgininkai daug kalba apie konkrečius rinkimų rezultatus, tačiau nedaro svarbiausių išvadų. O esama požymių, kad tarp mūsų iki šiol tokių beveidžių pagrindinių partijų gali atsirasti socialinė atskyra tarp kairės ir dešinės.

Petras EIDUKEVIČIUS

Po rinkimų pirmojo turo LSDP pirmininkas kategoriškai teigė progresinių mokesčių principinę svarbą ir prižadėjo eiti į koaliciją tik su progresinius mokesčius palaikančiomis partijomis.

Tai kažkas nauja, ko anksčiau labai trūko – koalicijos ne postų, bet programiniu pagrindu. Tai rinkėjai galės lengviau rinktis tas partijas, kurios pagal savo veiklos strategiją – ideologiją bent teoriškai turėtų geriau jiems atstovauti. Iki pat šių rinkimų tokio net teorinio pasirinkimo nebuvo. Kairė ir dešinė mūsų partijose buvo neatskiriamai susipainiojusi.

Štai ir viena priežastis, kodėl Lietuvos piliečiai tokie apatiški rinkimams. Tokiu, kaip buvo, socialiai beveidžių partijų atveju neįmanoma pasirinkti sau tinkamą partiją pagal jos socialinę orientaciją – jos kairumą ar dešinumą. Todėl ir tarpsta vienadienių pažadų populistai ar „stebukladarių“ vadų vedami radikalai, kurie žada trišuoliu per griovį mus nuvesti į gerovę.

Tokiu atveju negalima kaltinti mūsų rinkėjų nesupratingumu, kai net protingieji filosofai politikoje yra „neprotingi“ – pasimetę. Štai filosofai A.Šliogeris, B.Genzelis viešai prisipažino, kad nežino, už ką balsuoti. „Keršto valdžiai“ vardan balsuoti už akivaizdžius populistus ar apsimitėlius – balsai į balą. Nors toks „balsų į balą“ pasirinkimas dar nėra pati didžiausia blogybė. Dar blogiau – visai nebalsuoti. Šiuo atveju net nebandoma ką nors daryti ir ieškoti išeities. Tai jau akivaizdus politinis neįgalumas, žlugdantis demokratinės valstybės – visų dalyvavimo valdžioje – pagrindus.

Liberalus filosofas Leonidas Donskis yra teigęs, kad „stipri kairioji partija ir kairiosios vertybės yra būtinos Lietuvai kaip deguonis“. Tiesa, kairumo

sąvoką jis apibūdina kiek neapibrėžtai: „Kairiesiems atrodo, kad geriau, jei yra daugiau valstybės nei visuomenės. Dešinei, priešingai, visuomenės turi būti daugiau nei valstybės.“ Čia valstybė priešpastatoma visuomenei, painiojamos sąvokos. Valstybės negalima atskirti nuo visuomenės, kuri yra gyventojų susijusi bendrija.

Toks valdžios ir valstybės sąvokų painiojimas yra užsilikęs dar iš feodalizmo laikų, kai monarchai nesukuklindavo: „Valstybė – tai aš“. Todėl feodaliniu naftaliniu atsiduoda liberalų, ypač Laisvosios rinkos instituto nuolat kartojama principinė nuostata: „Kuo valstybės mažiau, tuo ekonomikai geriau“. Šioje nuostatoje, ją vertinant formaliai, galima išvelgti antikonstitucinį demokratinės valstybės naikinimą, kad tik būtų „ekonomikai geriau“.

Minėtą loginį neapibrėžtumą nesunku pataisyti. Tą pačią mintį būtų galima pateikti kiek kitaip: „Kairiesiems viešasis, bendrasis interesas yra svarbiau nei privatus, dešiniams – atvirkščiai“. Toks kairumo ir dešinumo nusakymas leidžia šias anksčiau „beveides“ kategorijas griežtai atskirti. O jau tada politinėje erdvėje atsiranda akivaizdi ideologinė takoskyra.

Dešinieji politinėje diskusijoje su kairiaisiais trina ideologines takoskyros ribas. Juos galima suprasti. Ideologiškai supainiotame – drumstame vandenyje lengviau slėpti interesus. Aiškinant kairiosios ar dešniosios politikos privalumus ir trūkumus, būtina atsižvelgti į visuomenės socialinio sąmoningumo lygį. Tik pakankamai sąmoningų piliečių visuomenėje solidarumo siekis gali turėti palaikymą ir įgyvendinimo tikimybę. Tokio sąmoningumo stokoja net geriausio išsilavinimo žmonės. Todėl kairiosios politikos aiškinimas pirmiausia turėtų pasiekti inteligentiją. O su ja dialo-

gas įmanomas tik per diskusiją akademinio lygiu ir be jokių užuolankų, nutylėjimų.

Pasaulinė krizė be visų bedarbyčių, infliacijų, netikrumo – nelaimių paprastam žmogui – turi ir teigiamų pasekmių. Tokiu atveju paaiškėja, kas yra už ką. Krizė suteikia kairiesiems galimybę svariau, įtikinamiau kalbėti apie solidarumo – pagal V.Kudirką vienybės – siekį. Progresiniai mokesčiai socialine prasme yra kaip tik geriausias solidarumo pavyzdys. Viešėdamas Lietuvoje Norvegijos premjeras pastebėjo: „Aš neįsivaizduoju kultūringos valstybės be progresinių mokesčių“.

Nacionalinės televizijos laidoje „Redakcija“ premjeras G.Kirkilas akivaizdžiai atrėmė iš visų pusių pilatus priekaištus dabartinei Vyriausybei. Neatsižvelgiant į realias galimybes, buvo gražinamos ankstesnės rublinės santaupos (pažeistas progresinis principas), neišmokėta pensijų dalis, keltos didžiųjų valstybės tarnautojų algos, priimtas dujų įstatymas, pakėlęs dujų kainas – bet juk šie ir kiti išlaidavimai buvo primesti opozicijos ar streikininkų. Tik kodėl buvusio Konstitucinio teismo pirmininko kalbinamas Premjeras neišsireikalavo jo nuomonės dėl opozicinės daugumos antikonstitucinių veiksmų – Seimas gi Vyriausybę prievartavo prieš jos valią vykdyti populistinius nutarimus?

Gyventojų nuomone, valdžia – ne rinka, už viską atsako. Kas be ko, tai kairysis principas. Tik kodėl tie gyventojai su intelligentais priekyje nebalsuoja už kairiuosius? Gal jų dabar dar nesimato? Ar ne laikas padirbėti, kad tų kairiųjų pasimatytų? Tam palankus metas. ES pirmininkaujanti Prancūzijos prezidentas dešinysis Nikola Sarkozy teikia Amerikai kairiuosius – didesnio valstybės kišimosi į rinką patarimus. Ar bereikia geresnės propagandos kairiesiems nuostatom? ■

Ilgėjos berniukai beribio dangaus...

„Man labai nemalonu prisipažinti, bet su Lietuvos avialinijomis dabar neturiu jokių ryšių. Manęs ten beveik niekas nežino. Lyg būčiau niekad neskraidęs, nemokęs, netreniravęs jaunų pilotų“, - sako Romualdas Račkauskas, vienintelis iš lietuvių, kuriam tarybiniais laikais buvo suteiktas nusipelnusio piloto garbės vardas. Daugiau kaip 25 metus jis skraidė vietinėmis oro linijomis Lietuvoje ir po visą Tarybų Sąjungą. Ore išbuvo 16 tūkstančių valandų. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, dirbo Lietuvos avialinijų skraidymo komplekse reikalų valdytoju, vyr. inspektoriumi Civilinės aviacijos inspekcijoje prie Susisiekimo ministerijos. Vilniaus skrydžių valdymo tarnyboje įkūrė Aeronautikos gelbėjimo koordinacinį centrą ir vienuolika metų jam vadovavo.

Kai susitikome su R.Račkausku ir įsikalbėjome, paaiškėjo, kad jo seneliai dirbo garsiajame Aleksandrijos dvare (Šiaulių rajonas), kurį valdė socialistinių pažiūrų Vincas Janavičius, vėliau jo sūnus Vytautas Janavičius. Tame dvare, apie kurį šiomet net du kartus rašėme „Gairėse“ (Nr.3, 9). Pasitiksliname, ar ir Romualdas pakilo į aukštynes iš šios Lietuvos vietos?

- Gimiau Šiauliuose. Abu tėvai dirbo J.Frenkelio odų ir avalynės fabrike. Lėktuvus pamilau dar būdamas ketverių. Įtakos tam turėjo Zoknių karinis aerodromas, - pasakojo R.Račkauskas. - Mano dėdė ir teta Mantvydai, gyvenę Linkaičiuose greta Radviliškio, po viešnagės grįždami iš Šiaulių namo, kartais pasiimdavo mane į kaimą. Važiuodavo keliuku, kuris ėjo tiesiai per Zoknių aerodromą. Jame stovėjo gražūs nepriklausomos Lietuvos lėktuvai Ambo-4. Jie buvo surikiuoti vienoje eilėje prie pat keliuko ir taip arti, kad galėjai pačiu-pinėti. Matydavau ir Lietuvos lakūnus, aukštus, gražius vyrus su mėlynomis uniformomis. Kai kurie triūsė prie lėktuvų, kiti sėdėjo kabinose, matyt, rengėsi skraidyti. Jie dėvėjo odines striukes, šalmsus ir didelius akinius. Žiūrėjau į juos kaip į nepaprastus žmones-paukščius, kaip į dievaičius, kurie turi išskirtinę galimybę atsiplėšti nuo žemės ir pakilti į mėlyną dangų. Jie man taip patiko, kad jau tada sužadino didelį norą užaugus skraidyti - būti lakūnu.

Augau. Keitėsi santvarkos ir valdžios. Zokniuose jau skraidė kitokie

lėktuvai. Vieni iš jų buvo mažičiai ir greiti, kiti labai dideli ir nerangūs. Tačiau aš niekad nenustojau žavėtis tais skraidančiais objektais. Vaiku būdamas, drožinėjau lėktuvėlius iš medžio. 1947 m., besimokydamas Šiaulių J.Janonio vidurinėje mokykloje, įstojau į aviamodelistų būrelį. Ten mes gaminome skraidančius sklandytuvų ir lėktuvų modelius. Tais laikais jokios literatūros apie aviaciją nebuvo, žinių sėmėmės iš savo mokytojų. Namuose tėvukas dar nuo Smetonos laikų išsaugojo žurnalų „Lietuvos sparnai“ ir „Karys“. Aš juos vartydavau, taip keldamas savo kvalifikaciją. Klasėje draugai mane vadino „liotčiku“, nes apie aviaciją daug ką žinojau. 1951 m. daugkartinis TSRS čempionas superlengvųjų helikopterių klasėje inžinierius S. Motiekaitis pagamino sklandytuvo brėžinius. Mūsų sklandytovų būrelis sklandytuvą pagamino per pusantų metų. Po to sklandėme beveik iki mokyklos baigimo.

- *Baigiant vidurinę matyt nereikėjo daug sukti galvos, kokią specialybę pasirinkti, kur stoti?*

- Bet kur mokyti nenorėjau - mintys apie aviaciją nuolat kvaršino galvą ir kaitino smegenis. Nors buvo praėję metai po Stalino mirties, jokios trokštamos informacijos apie aviaciją vis dar nebuvo. Tiesiog nežinojau ką daryti. Aišku buvo viena - neišstojęs į aukštąją eisiu tarnauti į armiją ir ten sugaišiu daug laiko. Prieš abitūros egzaminus įvyko tai, kas vos nepakreipė mano gyvenimą



Romualdas Račkauskas.

kita linkme. Labai pigiai galėjau išduoti gražias vaikystės svajones. Buvo 1954 metų pavasaris. Visa klasė ruošėsi egzaminams. Pasigirdo beldimas į duris. Į klasę įėjo mokyklos direktorius, o su juo pirmojo rango jūrų kapitonas. Geltoni pulkininko antpečiai ir daugybė kitų blizgučių žėrėjo ant juodos jo uniformos. Karininkas pradėjo pasakoti apie Leningradą, aukštąją inžinerinę jūrų mokyklą, įkurtą dar Petro I. Jis kvietė stoti į šią mokyklą: ją baigę gautume du diplomus - karinės ir civilinės specialybės. Jam išėjus, klasėje kilo diskusijos. Atsirado norinčiųjų stoti į jūrų mokyklą. Aš buvau vienas iš jų. Šiek tiek pasvarstęs nusprendžiau stoti, nes tai geriau nei tarnyba armijoje. Nors tai dariau prieš savo norą - užuot kilęs į orą tūčiau į vandenį.



Su sklandytuvu Šiaulių devintokas Romualdas 1951 m.

Išsiunčiau dokumentus. Gavęs kvietimą atvykti stojamiesiems egzaminams rugpjūčio gale traukiniu išvažiavau į Leningradą. Aukštoji mokykla nustebino savo didingumu ir spindesiu. Sienos, laiptai ir didžiulė konferencijų salė buvo balto marmuro. Viskas spindėte spindėjo.

Pasirengimas egzaminams ir patys egzaminai tęsėsi apie tris savaites. Buvo sunku, nes prastai mokėjau rusų kalbą – trūko žodžių ir terminų. Tekdavo aiškintis į pagalbą pasitelkus net rankų pirštus. Po sunkios dienos krisdavau į lovą kaip negyvas. Naktimis aplankydavo sapnai. Sapnuodavau ne jūrą, ne didžiulius kreiserius, o mažus naikintuvus I-16. Aš skraidydavau. Mano lėktuvą numušdavo, jis užsiliepsnodavo ir krisdavo į Nevos upę. Įdomu tai, kad viskas baigdavosi sėkmingai, aš likdavau gyvas, kad kitą naktį vėl skraidyčiau ir patirčiau košmarus.

– Ar likote jūrų mokykloje?

– Egzaminus išlaikiau sėkmingai. Pradėjome mokytis. Tačiau po poros savaitžių į mūsų mokyklą atvyko 25 jaunuoliai iš Rumunijos. Juos priėmus, 25 mūsų kursantai turėjo likti už borto. Nuspręsta juos išsiųsti į Puškiną, 40 km už Leningrado, kur buvo mokyklos filialas. Išvykstančių kursantų sąrašė buvo ir mano pavardė. Puškino mieste disciplina buvo švelnesnė – šeštadieniais ir sekmadieniais iki pat vakaro šlaistydavomės po didžiulį mokyklos kiemą ir gražų sodą. Niekam nerūpėjo, kur mes esame. Kartą šeštadienį nutariau tuo pasinaudoti ir be jokio leidimo išvažiuoti į Leningradą. Norėjau aplankyti savo dėdę, kuris nuo 1914 m.

gyveno Leningrade. Kelionė pasisekė. Grįžau sėkmingai. Kadangi pasisekė šeštadienį, nutariau tą patį padaryti ir sekmadienį. Tikėjau si sugrįžti priešpaskutiniu traukiniu, tačiau į jį pavėlavau. Taigi nebuvau ir sekmadienio vakariniame patikrinime 22 valandą. Manęs pasigedo. Sujudo mokyklos patulius. Jis

žinojo, kur reikia laukti „bėglio“. Grįžęs vienuoliktą valandą paskutiniu traukiniu, pripuoliau prie nelemtos skylės tvoroje ir patekau patruliui tiesiai į rankas. Mane pasodino į areštinę. Po kokios valandos buvau iškvieštas pas mokyklos viršininką. Jis labai norėjo pažiūrėti į žmogų, kuris taip išūliai pažeidė mokyklos vidaus taisykles. Vos peržengiau kabineto slenkstį, pasigirdo „griaustinis ir žaibai“. Viršininkas stovėjo už stalo ir taip šaukė, jog aš pagalvojau, kad tuoj mane primuš. Negalėjau įsiterpti ir pasiaiškinti. Jei aš mykteleidavau, jis tuoj pat sušukdavo: „Tylėt!“ Pagaliau viršininkas pavargo ir nutilo. Atsisėdęs į krėslą nosine ėmė šluostyti prakaitą. Po poros minučių jau ramiu balsu prabilo: „Na, dėstytk, ką norėjai pasakyti?“ Tada aš išsakiau viską, kas gulėjo ant širdies. Papasakojau apie vaikystės svajones ir didelį norą skraidyti. Viršininko reakcija buvo visai kita nei tikėjau. Jis tyliai pradėjo pasakoti apie savo vaikystę, apie tai, kaip per plauką netaupo lakūnu, nors visą gyvenimą jį traukė jūros toliai. Taigi, mano padėtis buvo visiškai panaši į jo, tik atvirkščias variantas. Svarbiausia, kad jis mane suprato. Susitikę kaip priešai – išsiskyrėme labai draugiškai. Sakė kiek galėdamas stengsis man padėti. Ir tikrai, po poros dienų man įteikė pažymą, kurioje buvo parašyta, kad Račkauskas Romualdas Konstantinovičius išbrauktas iš Aukštosios jūrų inžinerinės mokyklos sąrašų kaip nepraėjęs konkurso. Už tokią pažymą buvau labai dėkingas mokyklos viršininkui.

– Kur dabar pasuko Jūsų kelias?

– Grįžau į Šiaulius. Prisistatęs į karinį komisariatą, gavau šaukimą į karinę tarnybą. Jame buvo rašoma, kad esu penkeriems metams siunčiamas į Tolimuosius Rytus, į jūrų laivyną. Ką daryti? Juk po tarnybos laivyne aviacijai būčiau per senas. Kaip rasti greitą ir teisingą sprendimą? Dar tą patį vakarą išvažiavau į Vilnių. Tikėjau čia gyvenančio dėdės pagalbos – jis pažinojo Lietuvos Respublikos karinį komisarą generolą J. Macijauską. Nutariau patekti pas generolą ir papasakoti apie susidariusią situaciją. Dėdė „suveikė“ – generolas mane priėmė. Po neilgo pokalbio jis man įteikė naują šaukimą. J. Macijauskas siuntė mane tarnauti į 16-ąją lietuviškąją diviziją, kuri stovėjo Vilniuje, Šiaurės miestelyje. Negalėjau pasakyti savo džiaugsmo.

Divizijoje tarnavau iki 1956 metų, kol ją išformavo. Joje tarnavę kariai pasklido po visą Lietuvą. Kai kurie buvo pasiųsti į Kaliningrado sritį. Buvau paskirtas į Klaipėdos 73-ią pės-tininkų diviziją.

Ėjo laikas. Laikraščiuose pasirodė žinutės apie civilinės aviacijos mokyklas ir stojimo į jas sąlygas. Ėmiau susirašinėti su Sasovo lakūnų mokykla, pradėjau tvarkyti dokumentus demobilizacijai. 1957 m. pavasarį iš Sasovo gavau kvietimą egzaminams, kurie turėjo vykti rugpjūčio mėnesį. Vienintelis žmogus, kuris galėjo neišleisti manęs į aviacijos mokyklą, buvo kuopos vadas papulkininkis Dziuba, tas pats, kuris dar Vilniuje, Šiaurės miestelyje, mane nuolat terorizavo. Panašus į jį buvo ir būrio vadas kapitonas Tokarevas. Jie abu nemėgo kareivių ir kiekvieną progą stengėsi juos žeminti. Mane jie pašaipiai vadino „Profesoriuku“, nes buvau baigęs 11 klasių. Buvo labai nemalonu, tačiau reikėjo kentėti ir laukti. Tarnybos pabaiga buvo ne už kalnų, todėl baiminausi, kad jie manęs nedemobilizuos iki Naujųjų Metų ir aš pavėluosiu į stojamuosius egzaminus.

Mano nuogaštavimus netikėtai išsprendė nenumatyti įvykiai. Vidurvasarį abejiems mano viršininkams medikai diagnozavo skrandžio opą ir jie buvo išvežti į Rygą gydytis. Aš piktdžiugiškai džiaugiausi, atsikratęs „blogiečių“. Porą savaitžių buvo-

me be valdžios, kol į mūsų kuopą neatvažiavo majoras Ginčiukas. Jis buvo baigęs aukštąją karinę mokyklą. Jam atvykus visiems prašviesėjo akys. Greitai suradome bendrą kalbą. Majoras mane suprato ir palaikė. 1957 m. rugpjūčio 5 d. buvau demobilizuotas ir iš Klaipėdos išvažiavau į Šiaulius. Šiauliuose išbuvau vieną parą, lygiai tiek, kiek reikėjo pasui gauti. Rugpjūčio 7 d. išskubėjau į Sasovą. Po dešimties dienų prasidėjo egzaminai. Juos išlaikiau gerai. Be to, tarnavusieji armijoje buvo priimami be konkurso. Po egzaminų mus aprenė paprastais medvilniniais rūbais. Su kursanto apranga atrodžiau skurdokai, tačiau jaučiausi labai laimingas, žinojau, kad dabar pradeda pildytis vaikystės svajonės.

Lakūnų mokykloje mokiausi trejus metus. Žiemą teorija, vasarą praktika. Visą laiką buvau pirmūnas. Tarnavusieji armijoje buvo paskirti viršilomis. Buvau atsakingas už 26 kursantus. 1960 m. su pagyrimu baigiau Sasovo civilinės aviacijos lakūnų mokyklą. Joje išmokau skraidyti dviejų tipų lėktuvais: dviviečiu Po-2 ir keturviečiu Jak-12. Mokyklos vadovybė iš Lietuvos gavo paraišką, kad reikalingi jauni pilotai, ir mūsų šešetukas išvažiavo į Vilnių. Pristačiau į nediduką Vilniaus aerouostą, kur bazavosi Lietuvos civilinės aviacijos atskiroji grupė. Čia radome tikrą internacionalą. Lakūnai ir kiti specialistai buvo suvažiavę iš įvairių Sąjungos respublikų. Čia skraidė lakūnai likę dar nuo Antrojo pasaulinio karo. Aviagrupėje sutikome ir kelis lietuvius, atėjusius į civilinę aviaciją iš Vilniaus aeroklubo. Kadangi tokių lėktuvų, kuriais mes mokėjome skraidyti, buvo nedaug, tai po kurio laiko buvome išsiųsti į Minską. Reikėjo mokytis skraidinti lėktuvu An-2, galinčiu skraidinti 12 keleivių, arba 1200 kg krovinį.

Lakūno darbas yra gana permainingas. Jis per savo gyvenimą po kelis kartus keičia pareigybę. Tai dažniausiai būna tada, kai tenka įsisavinti naują lėktuvo tipą. Pradžioje skraidai antruoju pilotu, kol įgyji daugiau praktikos ir išbūni ore tam tikrą valandų skaičių. Tik tada tampa laivo vadu. Teko dirbti žemės ūkyje: barstyti trąšas, kalkes, kovoti su

kolorado vabalais. Tik po kelerių metų gauni leidimą skraidyti su keleiviais. Lėktuvu An-2 skraidžiau penkerius metus, išbuvau ore apie 3000 valandų. Jei nesustoji ties tuo, kas pasiekta ir įgyji aukštąjį aviacinį išsilavinimą, gali būti paskirtas eskadrilės vado pavaduotoju arba eskadrilės vadu. Taip buvo ir su manimi. Kada baigia aviacijos akademiją, įvaldžiau lėktuvą Tu-124, mane paskyrė reaktyvinių lėktuvų eskadrilės vadu. Eskadrilėje buvo 24 įgulos – apie 120 žmonių.

– Yra tokia lakūnų daina, kad pirmiausia lėktuvai, tik lėktuvai, o mergai-



Pradėjus skraidyti Lietuvoje 1963 m.

tės tik paskui... Ar taip buvo ir Jums?

– 1962 m. spalį vedžiau. Žmona gydytoja, labai puiki moteris ir rūpestinga mama. Susipažinome dar prieš jos valstybinius egzaminus. Piršausi, skraidydama lėktuvu An-2 virš būsimos žmonos namo, iš viršaus žiūrėjau, kaip ji sode rengiasi egzaminams. Daug vargo teko patirti ieškant būsto. Kurį laiką gyvenome pas žmones ir turėjome ne kambarį, o tik kampą. Galų gale oro uostas man, kaip jaunam specialistui, paskyrė butą. Apsigyvenome naujame Žirmūnų rajone. 1963 m. vasarą mums gimė dukrytė. Ją pavadiname Rosita. Ji, kaip ir mama, – gydytoja. 1973 metais, kai studijavau Leningrado aukštojoje civilinės aviacijos mokykloje (vėliau akademija), mums gimė sūnus. Vardą jam rinko

visa Medicinos fakulteto, kuriame dirbo žmona, katedra. Gydytojai nutarė, kad lakūno sūnus turi būti Darius. Aš tam neprieštaravau. Dabar sūnus yra teisininkas.

Galiu pasidžiaugti, gyvenime man labai pasisekė. Nepaisant visų „menkniekių“ lydėjusių mane per gyvenimą, aš negaliu skųstis. Gal tai buvo Dievo pirštas, kuris neleido man nukrypti nuo pasirinkto kurso ir griovė visas užtvartas, atsiradusias mano kelyje.

– Kaip toliau klostėsi Jūsų, piloto, gyvenimas?

– 1965 m. aš ir dar trys laivo vadai buvome komandiruoti į Leningradą. Turėjome įsisavinti dvimotorį lėktuvą Li-2. Jis turėjo 28 sėdimas vietas keleiviams, galėjo vežioti ir krovinius. Šiuo lėktuvu skraidžiau dvejus metus ir buvau labai patenkintas.

Li-2 buvo tikras padangiu lėtasis – skraidydamas juo aš nuolat „kovojau“ su audros frontais, žaibais, liūtimis ir apledėjimu.

1967 m. mane pasiuntė į Uljanovsko lakūnų kvalifikacijos kėlimo centrą. Turėjau išmokyti skraidyti reaktyviniu lėktuvu Tu-124. Tai monoplanas su dviem reaktyviniais varikliais po 5500 a/jėgų kiekvienas. Jis galėjo skraidinti 56 keleivius. Džiaugsmui nebuvo ribų – sparnus kėlė noras siekti vis naujų aukštumų. Šiuo lėktuvu skraidžiau penkerius metus, iki 1973–ųjų rugpjūčio.

1973 m. netikėtai buvau paskirtas kandidatu į „Aerofloto“ atstovų užsienyje kursą. Vėl atsidūriau Leningrade, savojoje civilinės aviacijos akademijoje. Dabar metus turėjau mokytis ispanų kalbos ir dar 20 įvairiausių dalykų. Buvau rengiamas dirbti Bratislavoje. Tačiau netrukus gavau žinią, kad vietoj Bratislavos turėsiu važiuoti į Portugaliją ir dirbti Lisabonoje. Bet ir į Lisaboną neišvažiavau. Pradėję neramumai Portugalijoje daug kam sumaišė kortas. Atstovybės darbuotojų skaičius buvo sumažintas perpus. Taigi likau Lietuvoje.

Vėl ėmiausi savo mėgstamo darbo. Skraidžiau lėktuvais Tu-124. Kai juos pradėjo nurašinėti, iš Maskvos į Vilnių buvo atskraidinami nauji lėktuvai Tu-134A. Jie skyrėsi nuo Tu-124 kaip dangus ir žemė. Tai buvo geri ir labai stabilūs lėktuvai. 1973 m. vasarą ir aš pradėjau skraidyti lėktuvu Tu-134A.



Su Tu-124 apie 1969 m.

Juo skraidžiau 14 metų. Buvau skrydžių grupės vadas: rengiau, mokiau, tikrinau ir treniravau savo grupės įgulas (jų buvo šešios).

Lietuvos civilinė aviacija turėjo didelį lėktuvų parką, kurį aptarnavo labai daug specialistų. Kolektyve buvo puiki atmosfera. Tautybė neturėjo jokios reikšmės. Žmogus buvo vertinamas pagal moralines savybes ir požiūrį į darbą. Visi lėktuvų vadai turėjo būti Komunistų partijos nariai.

– Kiek lietuvių tuo metu buvo jūsų kolektyve?

– Lietuvos civilinės aviacijos valdyboje buvo keturios eskadrilės. Kiekvienoje iš jų dirbo nemažas būrys lietuvių: tai buvo laivo vadai, antri pilotai, šturmanai ir borto mechanikai. Lėktuvais An-24, An-26, Tu-124 ir Tu-134A skraidė gal 20 lietuvių laivo vadų. Visi jie buvo tikri savo srities specialistai. Paprastai įgulos būdavo sudaromos taip, kad jose būtų įvairių tautybių atstovai. Taip būdavo apsidraudžiama nuo įvairių netikėtumų. Tačiau atsitikdavo ir taip, kad visi keturi įgulos nariai – lietuviai. Tiesa, skridami mes visi turėjome kalbėti tik rusiškai. Tai buvo daroma todėl, kad avarijos atveju įrašytus į „juodąją dėžę“ pokalbius suprastų skrydžių tiriantys specialistai. Mūsų viršininkai mumis tikėjo, o mes turėjome mėgstamą darbą, rūpinomės lėktuve skrendančių keleivių saugumu. Negalima sakyti, kad viskas visada vyko labai gerai. Ir žemėje, ir skrydžio metu pasitaikydavo įvairiausių atvejų. Grįžę į bazę, turėdavome rašyti pasiaiškinimus arba tarnybinius pranešimus apie vieną ar

kitą nuotykių trasoje. Pasitaikydavo atvejų, kai skrendant lėktuvas išsihermetizudavo, lėktuvai neleistinai suartėdavo, dėl blogų oro sąlygų leisdavomės atsarginiame aerodrome...

– Kokią neeilinę situaciją galėtumėte prisiminti?

– Iš savo praktikos prisimenu vieną skrydį, kuris išsiskyrė iš kitų. Buvo eilinis reisas Vilnius – Maskva – Vilnius. Ankstyvas rudenio rūku dažnai nuklodavo Vilnių. Tokių miglotą Vilnių tąkart palikome išskridami į Maskvą. Nuskridus mums pranešė, kad Vilniuje oras pakenčiamas ir aš priėmiau sprendimą skristi atgal. Sėdėdamas lėktuvo kabinoje pamačiau, kad prie mūsų artėja grupelė žmonių iš VIP salės. Jiems prisiartinus pastebėjau, kad tarp jų yra Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas K. Kairys. Jis kuravo Lietuvos civilinę aviaciją. Jie visi sulipo į lėktuvą. Netrukus buvo atvesti ir kiti keleiviai. Mes išskridome. Mums pakilus į 9 kilometrų aukštį, Šeremetjevo dispečeris išpėjo apie blogą orą Vilniuje ir paklausė, koks bus mano sprendimas. Nutariau skristi į Vilnių, nes turėjau gerus atsarginius aerodromus: Palangą, Rygą ir Minską, kur buvo geras oras. Nustačiau lėktuvui mažiausią galimą greitį (450 km/val.) ir iš lėto „slinkau“ Vilniaus link. Galvojau, kad per dvi valandas, kol būsim ore, rūkas Vilniuje išsisklaidys. Reikėjo pasirinkti konkretų atsarginį aerodromą. Palikęs savo vietą kabinoje, išėjau pasitarti su K.Kairiu, kur reikėtų išsiųsti mašinas deputatams parvežti. K.Kairys apie jokią atsarginę ir girdėti nenorėjo. Jis tvirtai pasakė: „Noriu grįžti į Vilnių“. Vienintelis jo motyvas buvo tas, kad Ministrų Tarybos pirmininkas J. Maniušis su didžiule grupe deputatų iš Lietuvos gali jį aplenksti, nes važiuoja į Vilnių traukiniu. Motyvas „rimtas“, todėl reikėjo padaryti viską, kad atsirastume Vilniuje anksčiau už J.Manušį. Per radiją keletą kartų perdaviau Vilniui, kad skrenda K.Kairys ir būtinai nori leistis Vilniuje. Suvažiavusi į oro uostą visa Civilinės aviacijos valdžia kurį laiką tarėsi. Pagaliau leido man padaryti bandomąjį užėjimą. Jei oras bus tinkamas – turėjau teisę tūpti, o jei ne – turėjau skristi į Palangą. Viskas priklausė nuo darnių įgulos

veiksmų. Nustačiau varikliams mažus apsisukimus, išskleidžiau važiuoklę ir pervedžiau lėktuvą į stailių žemėjimą. Borto mechanikas labai gerai dirbo su oro tiekimo sistemos vožtuvais, niekas iš keleivių nepajuto diskomforto. Nuo ketvirto posūkio pradėjome žemėti pagal aerodrome nustatytą schemą. Praėjome tolimąjį švyturį, po to ir artimąjį – žemės nesimatė. Pasirengiau bet kokiui momentu kilti į antrą ratą, tačiau dar vis tęsiau žemėjimą. 15–20 metrų aukštyje pastebėjau šviečiančią ašinę nusileidimo tako liniją. Na, galvoju, dabar tai mes namie. Minkštai nusodinau lėktuvą. K.Kairys, per langelį stebėdamas žemę, net nepastebėjo, kada lėktuvas pradėjo riedėti taku. Laikiausi centrinės linijos, nes šonuose ir priekyje nieko nesimatė. Pagaliau sustojome. Privažiavo mašinavedlys „Sekite paskui mane“ ir navedė į stovėjimo aikštelę. Ministrų Tarybos pirmininkas K.Kairys, išeidamas nuoširdžiai paspaudė man ranką ir pasiūlė ordiną už tokį gerą skrydį. Tačiau jam išvažiavus Valdybos viršininkai siūlė mane griežtai bausiti už riziką. Bet nenubaudė. Kaip sakoma, nugalėtojų neteisčia.

– 1985 m. Jums už ilgametį nepriekaištingą darbą ir jaunų pilotų rengimą buvo suteiktas TSRS nusipelnusio piloto garbės vardas.

Kiek Lietuvoje buvo tokių lakūnų?

– Lietuvoje buvo šeši nusipelnę TSRS pilotai ir du nusipelnę TSRS šturmanai. Tai buvo įvairių tautybių atstovai. Aš buvau pirmas ir paskutinis lietuvis, gavęs tokį garbės vardą. Tai buvo aukščiausias civilių ir karinių lakūnų, lakūnų bandytojų profesionalumo įvertinimas. Kad tas vardas būtų suteiktas, reikėjo turėti aukštąjį aviacinį išsilavinimą ir 25 metus atskraidyti be jokių nusižen gimų, avarijų ir incidentų. Nors Lietuvos civilinės aviacijos valdyboje buvo daug gerų pilotų, vertų šito vardo, bet daugelis iš jų turėjo vienokį ar kitokį „kabluką“. Tas aukštas apdovanojimas kiekvieną lakūną įpareigodavo dar geriau dirbti. Tačiau metai darė savo. 1987 m. centrinė Maskvos medicininė komisija dėl regos sutrikimų iš manęs atėmė galimybę skraidyti. Pasibaigė tai, ko troškiau visą gyvenimą. Buvo labai ap-

maudu, tiesiog nežinojau, kaip toliau gyvensiu, atrodė, kad viskas baigta. Padėtį išgelbėjo medicininės komisijos pirmininkas. Jis man pasakė: „Ko taip pergyvenate? Juk gyvenimas tęsiasi. Geriau baigti skraidyti trejais metais anksčiau – nei penkiomis minutėmis vėliau“. Supratau jo gilią mintį.

– *Priėmėte tą patarimą?*

– Tas argumentas buvo įtikinamas ir mane išgelbėjo nuo depresijos.

Susitaukęs su esama padėtimi grįžau į Vilnių. Valdybos vadovybė man pasiūlė darbą treniruoklyje. Sutikau. Tu-134A treniruoklis – tai tikro lėktuvo pilotų kabina su visais prietaisais ir agregatais. Jame įgula dirba taip pat, kaip ir tikrame lėktuve: kykla, skrenda ir leidžiasi ant tako. Aš, sėdėdamas specialiame kambaryje, kaip dispečeris prieš save matau visą „lėktuvo“ skrydį, turiu visą informaciją, seku įgulos veiksmus ir vadovauju jiems. Darbas labai įdomus.

1991 m. spalio mėnesį Lietuvos avialinijų generalinis direktorius pakvietė mane dirbti reikalų valdytoju. Po dvejų metų įsidarinau vyriausiuoju inspektoriumi civilinės aviacijos inspekcijoje prie Susisiekimo ministerijos. Dirbau aerodromų sektoriuje. Dažnai teko spręsti klausimus, susijusius su skrydžių sauga, kurti bei tobulinti skrydžių saugos dokumentus. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, užsienio aviakompanijos pradėjo skraidyti į Lietuvą. Keleivių daugėjo. Pagal Tarptautinės civilinės aviacijos organizacijos reikalavimus reikėjo padaryti viską, kad skrydžiai būtų saugūs. Turėjome užtikrinti keleivių saugą ore ir žemėje, kai atsitinka nelaimė arba keleiviams gresia pavojus. 1994 m. pradžioje Susisiekimo ministerija nutarė įkurti Aeronautikos gelbėjimo koordinacinį centrą. Pasirinkta vieta – Skrydžių valdymo tarnyba. Skrydžių valdymo tarnybos generalinis direktorius pasikvietė mane ir pasiūlė organizuoti tokį centrą, paskyrė viršininku. Aeronautikos gelbėjimo koordinaciniam centrui vadovavau 11 metų. Per tuos metus centras labai išaugo ir tapo panašus į užsienyje veikiančius. Palaikėme glaudžius ryšius ir artimai bendravome su visais Baltijos jūros valstybių koordinaciniais centrais. Du –

tris kartus per metus dalyvaudavome vietinio pobūdžio pratybose arba tarptautinėse konferencijose, kuriuose buvo planuojami ir įgyvendinami paieškos ir gelbėjimo darbai, įvykus avarijai, Baltijos jūroje.

– *Ar dabar dažnai lankotės oro uoste?*

– Man labai nemalonu prisipažinti, kad aš su Lietuvos avialinijomis neturiu jokių ryšių. Manęs ten niekas nežino, atrodo, kad niekad neskraidžiau, kad per 22 metus, skraidydamas reaktyviniais lėktuvais Tu-124 ar Tu-134A, neparengiau nė vieno piloto. Kas, kad iš esmės pasikeitė

Prieš pakylant kiekvienas turėtų pagalvoti kaip nutūps. Aviacija visada buvo padidintos rizikos transportas. Kaip mano laikais, taip ir dabar pilotai iš savo klaidų nesimoko, jie tiesiog žūsta. Privačių lėktuvų pilotai drąsiai skraido šviečiant saulei, kai patikimai gaudžia motoras ir puikiai klauso vairai, tačiau nežino ką daryti, kai patenka į rūką ar tada, kai nustoja dirbti variklis.

– *Berniukai matyt visais laikais svajoja būti lakūnais. Kaip dabar jaunimas gali įgyvendinti savo norą skraidyti?*

– Reikia pripažinti, kad Lietuva



Su lakūnais iš Škotijos 2003 m.

bazė, lėktuvų tipai, bet pilotavimo metodai išliko tie patys. Daugelyje nepriklausomos Lietuvos ūkio šakų yra prisimenami ir gerbiami veteranai, jie geranoriškai dalijasi savo patirtimi su jaunaisiais specialistais. Nesuprantu, kodėl to nėra aviacijoje? Gal pasikeitė vertybės, kuriomis mes jau ni vadovavomės, dingo romantika? Dabar yra taip, kad aviacijai gali vadovauti bet kokios specialybės žmogus. Ačiū Dievui, kad Lietuvos avialinijos ir kitos aviakompanijos iki šiol skraido be katastrofų. Kaip anksčiau, taip ir dabar lietuviai puikiai eksploatuoja jiems patikėtus orlaivius.

– *Bet juk girdime apie nelaimes Lietuvos aerodromuose – tai sudūžta, tai sudega lėktuvai.*

– Kartais nukrinta maži, individualūs lėktuvėliai. Tai atsitinka todėl, kad juos eksploatuojantys pilotai nepakankamai rimtai žiūri į aviaciją. Automobilio vairuotojas ar dviratininkas panorėjęs negali sėsti už lėktuvo šturvalo ir iš karto skristi.

yra aviacijos mėgėjų valstybė. Daugelis entuziastų patys gamina skraidančius aparatus, bando juos ir skraido, taip rizikuodami savo gyvybe.

Anksčiau aviacijos entuziastai susitelkdavo į būrelius, į klubus, kur už simbolinį nario mokestį galėdavo siekti savo užsibrėžto tikslo. Dabar mokomasi daugiausia individualiai. Mokosi tie, kurie turi daug pinigų, kadangi šitos technikos eksploatacija brangiai atsieina. Reikia susimokėti už mokslą, lėktuvą ir degalus. Didelė palaima, kad Lietuvoje įkurtas aviacijos institutas. Čia jaunimas gali mokytis ir įgyti specialybę: lakūno, skrydžių valdymo dispečerio ar lėktuvų eksploatacijos inžinieriaus. Tai didelė paspartis civilinei ir karinei aviacijai. Žodžiu, kas nori, tas randa būdą, kaip pasiekti užsibrėžtą tikslą. ■

*Kalbėjosi
Algis KUSTA,
Rimgaudas MALIŠAUSKAS*

Kai liūdna, svarbu neprarasti ir humoro jausmo

Kokia mūsų užsienio politikos kryptis, kuo ji grindžiama? Kokius renkames prioritetus bendraudami su kaimynais? Ar mūsų užsienio politika visada dera su vyraujančia Europos Sąjungoje, ar neatrodome kartais išsišokėliai? Apie tai – dvi skaitytojų nuomonės.

Algimantas BRAZAITIS

Beveik dvidešimt metų mūsų šaliai dešinieji radikalai, pirmiausia konservatoriai, primeta vidaus bei užsienio politiką, grindžiamą ne santarve, tolerancija, taikiu sambūviu su kaimynais, bet priešišku ir trumparegišku praeities konfliktų gaiviniu. Tariamieji patriotai, Franką Kruką primenantys veikėjai ir niūrūs rusofobai be atvangos kursto priešiskumą socializmui ir Rytų kaimynams. Kai tokia orientacija tampa politiniu kompasu, ko tik nepri galvojama – atsiranda ir penktoji kolona, nemirtingi kagėbistai, rezervistai, valstybininkai, iliustracijai nepasiduodantys dvasininkai ir inteligentai, siaubingi verslininkų bei nomenklatūrininkų klanai, kuriantys planus, kaip parduoti Lietuvą rusų mafijai... To rezultatas – neramus gyvenimas šalyje, išpainiojama į tarptautines avantiūras, vis prasčiau užsienio politika panaudojama vidaus ekonominėms bei socialinėms problemom spręsti. Rusofobiška politika, prie kurios prisidėjo ir Prezidento pažiūros, sugadino Lietuvos santykius su kaimyninėmis Rusija bei Baltarusija, šių šalių piliečių akyse atrodome vos ne ekstremistai, atkakliai persantys savo tikėjimą. Tai negali neatsispindėti verslo ir kultūros rėšiuose. Net nepolitizuotais atrodančiuose Eurovizijos konkursuose Lietuvos dainininkų nepalaiko beveik visi artimi kaimynai.

O juk neseniai buvo visiškai kitaip. Mūsų ūkio, mokslo bei kultūros darbuotojai turėjo didelę autoritetą, nacionaliniai santykiai ne tik sovietmečiu, bet ir atkūrus nepriklausomybę buvo rodomi pavyzdžiu kitiems. Pa-

jutus blogėjančių santykių su kaimynais pasekmes ir artėjančius pavojus, apie tai prabilus didžiųjų Europos Sąjungos valstybių vadovams, dabar bandoma įrodinėti, kad ne karinaga politika kalta, o kalti rusai, politiką painiojantys su ekonomika. Keista pažiūra. Ir paprastam žmogui turėtų būti aišku, kad valstybėje, siekiančioje gerovės ir klestėjimo, ekonomika buvo ir visuomet liks svarbiausia politikos dalimi. Nėra politikos be ekonomikos. Ir atvirkščiai. Tik sergantys perdėto patriotizmo liga, kurią advokatas E. Bičkauskas pavadino „okupaciniu sindromu“, arba savotiška nepakaltinamumo būseną, gali galvoti kitaip. Be naudingų ryšių su kaimynais ir konfliktuojant dar niekur nebuvo sukurta efektyvi ekonomika ir visų gerovės valstybė.

Be Rusijos energetinių bei žaliavų resursų Europos ateities neišsivaizduoja įtakingiausi jos lyderiai. O mūsų kaimynams patriotams rusų verslininkai jeigu ne priešai, tai mažų mažiausiai nepatikimi vertelgos, laukiantys progos atkeršyti už TSRS žlugimą. Nenuostabu, kad tokioje aplinkoje vaidenasi planai paveikti Rusiją ne draugiškų abipusiai naudingų santykių plėtojimu, o sankcijomis ir net konfliktų provokavimu, kaip bandė daryti „ištikimas amerikiečių bičiulis“ Saakašvilis. Turėkime vilties, kad naujajame Seime sukrikščionėję ir nutolę nuo savo charizmatiškojo lyderio fobijų konservatoriai bandys atsikratyti beprasmių konfliktų vidaus ir užsienio politikoje. Įsitikinęs, kad be Rusijos neįmanoma šalies ūkį ir gyventojus ap rūpinti energetiniais resursais, nauji Seimo nariai galbūt pradės siekti gerų santykių su kaimynais (tegu ir „nemaloniais“) atkūrimo, visuomenės

konsolidavimo ir valstybės vaidmens stiprinimo vardan tautos gerovės.

Silpnai išnaudojamos ir galimybės, kurias teikia mums ryšiai su istoriškai artimiausia kaimyne Baltarusija. Užuo antrą dešimtmetį nevaisingai ją mokę demokratijos, kuria, kaip parodė neseniai įvykusi rinkimų į Seimą kampanija, nesizavi net patys patriotiškiausi patriotai, galėjome pasimokyti iš Baltarusijos, kaip ekonomikos augimo siekti išradingai derinant rinkos bei planinio ūkio geriausius bruožus. Baltarusijoje buvo išvengta „prichvatizatorių“ siautėjimo ir ūkio griūties, Baltarusija vienintelė tarp NVS šalių gali didžiuotis, kad daugumos jos piliečių gerovė pasiekė ir pralenkė TSRS laikų lygį, išvengta pavojingo skirtumo tarp pačių turtingiausiųjų ir pačių neturtingiausiųjų. Ir Europai naudinga, kad jos centre ne chaotiška, bet stabili valstybė.

Panašūs požymiai pastebimi ir Rusijoje. Nors Rusijos disidentai mūsų rusofobų džiaugsmui aštriai kritikuoja jos valdžią, vis tik tenka pripažinti, kad Putino šalininkams pavyko konsoliduoti „reformatorių“ ir „naujųjų rusų“ mafijos supriešintą, žiauriai konfliktuojančią visuomenę ir pradėti atsisakyti Rusijai įpiršto chaotiško liberalizmo bei laukinio kapitalizmo. Putinas ir Medvedevas jau kalba apie būtinybę sukurti šalies santvarką į socialiai orientuotą, grindžiamą perspektyviniais ūkio planais ir konkurencija tarp įvairių nuosavybės formų.

Baltarusijoje vykdomos reformos, politiniai bei ekonominiai pokyčiai Rusijoje, atrodo, remiasi dar XX amžiuje Romos klubo intelektualų skelbtais ideologiniais bei politologiniais

teiginiais apie kapitalizmo bei socializmo santvarkų neišvengiamą konvergenciją, kuri gali praskinti žmonijai kelią į pažangą XXI amžiuje.

Dabar, kai liberalizmas ištūmė pasaulį į neregėtai sunkią ekonominę krizę, net dešinieji teoretikai prakalbo apie socialaus kapitalizmo galimybę, o JAV prezidentas Dž. Bušas, taisydamas savo klaidas, suskubo didinti valstybės vaidmenį kontroliuojant ir reguliuojant rinką. Kas tai? Gal praregėjimas? Ar svetimų minčių savinimasis? Juk socialistai seniai įro-

dinėja, kad socialiai orientuota santvarka ir sociali rinka pati teisingiausia ir perspektyviausia.

O kaip šiuo požiūriu atrodo mūsų Lietuva? Skurdų politinį bei ideologinį mąstymą akivaizdžiai pademonstravo dauguma kandidatų į Seimo narius ir kai kurie žurnalistai, juos klausinėję. Rinkimų debatai parodė, jog ir pačios partijos neturi perspektyvios ideologijos. Užtat netrūksta įvairių fobijų bei sindromų. Gal todėl piliečiai tyčiojosi ir smerkė atgyvenusių dogmų politikus neidami

balsuoti, gadindami biuletenius arba humorą mėgstantys balsuodami už Valinską ir pasiūsdami į nutolusį nuo liaudies parlamentą nemažai naujų spalvingų asmenybių. Valinskui pavyko įrodyti, kad tauta neprarado humoro jausmo. Tai jos dvasinio gyvybingumo požymis. Tačiau galima spėti, kad naujam Seimui bus nelengva suderinti krikščioniškąją socialinę doktriną su pasaulyje bankrutuojančių liberalų pažiūromis bei valinskininkų linksmu beidėjiškumu. ■

Galvokime, ką giname

Dr. Jonas ŠEDYS

Turistų, atvykstančių į Krymo miestą Bachčisarajų, laukia ekskursija į uolų miestą - tvirtovę Čufut - Kale. Ši miestą įkūrė alanai, pirmieji žinomi Krymo gyventojai. Kadangi tautų kraustymasis vyko iš rytų į vakarus, aišku, kad Kaukaze alanai įsikūrė dar anksčiau.

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje, I tome (Vilnius, 2001), 24 puslapyje rašoma: „Abchazai - viena iš pirmųjų rašytiniuose šaltiniuose (asirų, vėliau sen. graikų ir romėnų) minimų prie Juodosios jūros gyvenančių tautų“. Išėina, kad ne abchazai ir ne alanai įsikūrė gruzinams priklausančiose teritorijose, o gruzinų protėviai įsikūrė šalia abchazų ir alanų (osetinių protėvių).

Aršiai politiškai angažuota žurnalistė savo laidose ne kartą šaukė: „Tai ką, gal nuo rusų gruzinai turėjo išsikelti į Mėnulį?“ Noriu šios ponios paklausti: „O kur turi dingti abchazai ir osetinai, siekdami išvengti dabartinės Gruzijos valdžios agresijos - siekio juos pavergti, išstumti ar net išnaikinti?“ Tuo labiau, kad šių nusikalstamų siekių nesiruošiama atsisakyti net ir po rugpjūčio tragedijos. Saakašvilio vyriausybės reintegracijos ministras spaudos konferencijoje, kalbėdamas apie Abchaziją ir Pietų Osetiją, išdidžiai pareiškė: „Mes su nusikaltėliais nesiderėsime“. Taip kalbama apie dvi nedideles tautas.

Praėjusiame amžiuje iki koptumo prisiklausėme teorijų apie išrinktasias ir nevisavertes tautas. Buvome nusikalstamų šurpių bandymų įgyvendinti šias teorijas gyvenime liudininkai. Puikiai žinome kuo tai baigėsi. Tad naujiesiems savų tautų išskirtinumo apologetams vertėtų prisiminti pirmtakų likimą ...

Labai svarbu išsiaiškinti fundamentalų klausimą: kas svarbiau - tautų apsisprendimo teisė ar valstybės sienų neliečiamumas? Tautų apsisprendimo teisę kartu su Tautų Sąjungos (dabartinės Jungtinių Tautų Organizacijos pirmtakės) įkūrimo projektu 1918 m. paskelbė JAV prezidentas demokratas Tomas Vudro Vilsonas. (Mums gi buvo tvirtinama, kad tautų apsisprendimo teisės autorius V. Leninas). Gaila tik, kad ši įžymų JAV prezidentą ir pasaulinės politikos veikėją bandoma pamiršti. Lietuvių enciklopedijoje, išleistoje Bostone, neradau nei vienos eilutės apie jį. Apie Vilsoną nekalbama ir dabar JAV prezidento rinkimų kampanijoje. Tai galima suprasti - tautų apsisprendimo teisė trukdo dabartinės JAV valdžios kaubojiškiems siekiams užvaldyti pasaulį ...

Aršiai Gruzijos sienų neliečiamybę gina Lenkijos, Lietuvos, Estijos, Latvijos valdžios vyrai, net neprisimindami apie tautų apsisprendimo teisę. Vertėtų pagalvoti: ar būtų galėję atkurti arba sukurti savo valstybes tie patys lenkai, lietuviai, latviai, es-

tai ir dar daugelis tautų, jeigu Pirmojo pasaulinio karo nugalėtojai būtų gynę valstybių sienų neliečiamumą, o ne tautų apsisprendimo teisę. Prieš sprendžiant apie tos ar kitos valstybės sienų neliečiamumą, pirmiau vertėtų išsiaiškinti jų teisėtumą, t. y. išsiaiškinti tų sienų nustatymo istoriją. Šiuo atveju: Pietų Osetijos autonominė sritis priskirta Gruzijos TSR 1922 m. balandį pagal Tarybų Rusijos tautybių reikalų komisaro J. Stalino projektą, o Abchazija, 1921 - 1931 metais egzistavusi kaip Užkaukazės federacijos sąjunginė respublika, paversta autonomine ir įjungta į Gruzijos sudėtį 1931 metais, J. Stalinui esant visos Tarybų Sąjungos diktatoriumi. Mūsų ultrapatriotai ir kai kurie valstybės veikėjai deda nemažai pastangų, kad stalininis režimas tarptautiniu mastu būtų pripažintas nusikalstamu. Jeigu tai jiems pavyktų, visus stalininio režimo įstatymus tektų pripažinti niekiniais nuo pat jų įsigaliojimo pradžios (taip pat ir Pietų Osetijos bei Abchazijos priskyrimą Gruzijai). Niekaip negaliu suprasti, kodėl mūsų ultrapatriotai taip aršiai gina šį stalininį relikvą. Ar jie taip prastai žino istoriją ar iš viso neturi jokių principų ir kiekvienu atveju veikia pagal amerikiečių, kuriems stengiasi įsiteikti, užsakymą.

Negaliu tvirtinti, kad gerai pažįstumu gruzinų tautą, bet tarnaujant armijoje, vėliau komandiruotėse, turistinėse kelionėse teko sutikti nemažai

šios tautos atstovų ir su jais bendrauti. Visi jie tvirtino tą patį - gruzinai gerbia rusų tautą ir jai dėkingi, nes tik prisijungimas prie Rusijos išgelbėjo gruzinus nuo išnaikinimo. Šalį prie Rusijos prijungė Gruzijos valdovas Iraklijus II pagal Georgijevsko traktatą 1783 metais. Prieš tai gruzinai sunkiai gynėsi nuo Persijos pačišachų, Osmanų imperijos sultonų, Dagestano kalniečių puolimų. Apie šias kovas egzistuoja nemažai legendų. Vieną iš jų užrašė Antanas Žukauskas - Vienuolis. Tai Kaukazo legenda „Užkeiktieji vienuoliai“. Tiems, kurie jos neskaitė ar pamiršo, patarčiau paskaityti, ypač atidžiai jos pradžia. Nemanau, kad dabar per keletus metus būtų pavykę perauklėti gruzinų tautą - įtikinti ją pamilti amerikiečius ir imti nekęsti rusų. Pagal-

vokime, kodėl amerikiečių patarėjų rengta Gruzijos kariuomenė, aršiai puolusi taikius Cchinvalio gyventojus ir lengvai ginkluotą Rusijos taikdarių batalioną, vėliau beveik negynė svarbiausių Gruzijos karinių bazių - Gorio, Počio, Senachio. Esu įsitikinęs, kad tiems, kurie gerai pažįsta gruzinus, neapsivers liežuvis kaltinti juos bailumu. Veikiau jau gruzinų vyrai tiesiog nepanoro guldyti savo galvas už jiems nepriimtinius interesus. Be abejo, nemažą vaidmenį suvaidino ir vyriausiojo kariuomenės vado Sakašvilio absoliutus nesugebėjimas vadovauti kariuomenei.

Iš kitos pusės, rusų tauta niekad nereikšė jokių pretenzijų gruzinams (nors tam ir turėjo pretekstą dėl J.Stalino ir L.Berijios nusikaltimų). Ir dabartiniai Rusijos vadovai nuolat pa-

brėžia pagarbą gruzinų tautai, o dėl to, kas įvyko, kaltina tik dabartinę Gruzijos vadovybę.

Tikiuosi, kad demokratinės Europos jėgos pagaliau įvertins visus dabartinės Gruzijos valdžios veiksmus: nesantaikos tarp tautų kurstymą, taikių gyventojų ir taikdarių žudynes, net bandymą sunaikinti osetinų tautą (operacija „Švarus laukas“) ir pasirūpins, kad nusikaltusieji būtų tinkamai nubausti. Tuo tarpu iš amerikiečių nesitikiu nieko - jiems svarbu į valstybių valdžią prastumti absoliučiai paklusnius vasalus.

Būčiau dėkingas, jeigu kas nors, nesutikdamas su mano nuomone, pateiktų nors vieną pavyzdį, kur po tiesioginio ar netiesioginio amerikiečių įsikišimo į valdžią būtų atėjęs demokratiškas, tautos gerbiamas veikėjas. ■

Lietuvos ir Lenkijos Prezidentai paskelbė bendrą deklaraciją dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Gruzijos

Lapkričio 3 d. paskelbtoje Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus ir Lenkijos Respublikos Prezidento Lecho Kačynskio (Lech Kaczynski) bendroje deklaracijoje patvirtinama tvirta parama Gruzijos suverenitetui, nepriklausomybei ir teritoriniam vientisumui nepažeidžiant tarptautiniu mastu pripažintų sienų. Deklaracijoje kviečiama tarptautinė bendruomenė ir Europos Sąjungos vyriausybės reikalauti, kad Rusija iki galo ir besąlygiškai išvestų savo kariuomenę iš Gruzijos teritorijos pagal rugpjūčio 12 d. paliaubų sutartį. Deklaracijoje sakoma, kad šiuo metu,

kai Gruzijos teritorijos yra okupuotos, būtų per anksti atnaujinti derybas dėl naujo partnerystės susitarimo su Rusija. Naujas partnerystės susitarimas nesuderinamas su Rusijos kariniais įsiveržimais į kaimynines šalis. Abiejų šalių prezidentai dar kartą pabrėžia rugsėjo 1 d. visų Europos vadovų patvirtintų ES aukščiausio lygio susitikimo išvadų svarbą ir primena, kad derybos dėl ES ir Rusijos susitarimo galėtų būti atnaujintos tik tada, kai Rusija išves karines pajėgas iš Gruzijos.

Lenkijos vyriausybė atsiribojo nuo šios deklaracijos. ■



Spalio 31 d. į Vilnių atvykęs Gruzijos prezidentas M.Saakšvilis dėkojo Prezidentui V.Adamkui už pagalbą „labai sunkią valandą Gruzijai“.

Prezidento spaudos tarnybos nuotr.

Gruzinai puolė taikius gyventojus

Taip tvirtinama Didžiosios Britanijos visuomeninio transliuotojo BBC rodytoje televizijos laidoje. BBC korespondentui Pietų Osetijoje liudiniškai pasakojo, kad gruzinų tankai šaudė į gyvenamuosius namus, o kareiviai - į civilius.

Panašius kaltinimus Gruzijos va-

dovybei pareiškė ir tarptautinė žmogaus teisių gynimo organizacija „Human Rights Watch“, remdamasi savo tyrimu.

JAV valstybės sekretorės padėjėjas D.Friedas pareiškė, kad tai, kaip veikė Gruzijos armija Pietų Osetijoje, kelia nemažų klausimų. ■



Šmeižikas profesionalas – „Gairių“ puslapiuose

„Gairėse“ (Nr. 7-8) spausdinome V. Butėno straipsnį „Apsimelavęs generolas ir jo pasekėjai“. Jame be kita ko buvo rašoma, kad B. Genzelis „Lietuvos žiniose“ paskelbtame straipsnyje „net neraudonuodamas stengiasi apšmeižti kitus“. V. Butėnas randa apie save faktų, kuriuos laiko B. Genzelio fantazijos vaisiumi. Primename teksto dalį, liečiančią B. Genzelį:

Tenka pripažinti, kad apsimelavusių politikierių gretose Lietuvoje didėja geometrine progresija. Ar ne per drąsi ši išvada? Nė kiek. Štai tarybiniais laikais buvęs laikraščio „Kelias į komunizmą“ redaktorius, komjaunimo rajoninio komiteto sekretorius, LKP Vilniaus universiteto komiteto vadovas, o dabar visažinis filosofas ir kovotojas su komunizmo šmėklomis Bronius Genzelis neseniai laikraštyje „Lietuvos žinios“ (2008-07-21) paskelbė straipsnelį „Nenorim girdėti!..“ Jame padūsavo dėl internetinių anonimų komentarų, dėl to, kad Lietuvoje „siekiama diskredituoti visus asmenis, kurie stovėjo prie Sąjūdžio ištakų“. Jam labai skauda širdį dėl daugeljančios rašliavos, kurią kai kas gali priimti už gryną pinigą. Šimtu procentu sutinku su autoriumi!

Tačiau keisčiausia, kad tokios rašliavos gamintojų gretose atsidūrė pats ... dūsautojas. Taip, taip, B. Genzelis rašinyje vienus gindamas, kitus net neraudonuodamas stengiasi apšmeižti. Jis rašo, kad Vladas Butėnas tarybiniais metais buvo LKP CK organizacinio skyriaus, kurio jurisdikcijai buvo priskirtas ir KGB Lietuvos padalinys, vedėjo pirmasis pavaduotojas. Gaila, kad jis neskaitė mano knygos „CėKa. Kelias į 88-

uosius“, kurioje yra nurodyta, kokiam skyriui juridiškai buvo pavaldus Valstybės saugumo komitetas. Tai LKP CK Administracinių organų skyrius, kuriame niekada nedirbau. Tas žinias filosofas galėtų aptikti ir LKP CK archyve, aišku, jei jam rūpėtų tiesa.

Taip pat nustebau, kai iš rašinio teksto sužinojau, kad esu buvęs „rusų okupacinės kariaunos Afganistane politinis patarėjas“. Tai absurdas! Tarybiniais metais tikrai dirbau Kunduzo provincijos patarėju ir priklausiau TSRS ambasados Afganistane partinių patarėjų grupei. Niekada kariniu patarėju nebuvau, nes tą darbą atlieka tik kariškiai. O man karinė karjera niekada negrėšė, nes karinėje įskaitoje visada buvau tik atsargos eilinis.

Vaikystėje senelis Juozas mums, anūkams, kartais sakydavo: „Nebūk penzelis“ (teptukas – Red.). Tai anaipol nereikšdavo pagyrimo, o atvirksčiai - tarnavo švelniu priekaištu, kad kažką ne taip padarei. Tad ir dabar labai norisi pasakyti: „Genzeli, nebūk penzelis“. Bet gal šia proga būtų per švelnu? Gal. Juk šmeižikui geriau duoti griežtesnį atkirtį. Todėl svarsčiau galimybę įstatymu nustatyta tvarka kreiptis į straipsnio „Nenorim girdėti!..“ autorių su prašymu paneigti dienraštyje „Lietuvos žinios“ jo paskleistus fantazijos vaisius, o jei to nebus padaryta, prašymą adresuoti teismui.

Gavome B. Genzelio atsakymą V. Butėnui, kurį autorius norėtų „atspausdinti mūsų žurnale, o ne kitur“.

Bronius GENZELIS

Į mano rankas pateko kelių mėnesių senumo „Gairių“ numeris. Perskaitęs prisiminiau seną, tarybiniais laikais mėgtą, pasakojimą. Pasieniečiai pagavo zuikį. Klausia jo: kodėl tu bėgi? Šis atsako: girdėjau, mūsų šalyje išleistas įsakymas - visus kupranugarius kastruoti. Pasieniečiai nustemba: juk tu zuikis, o ne kupranugaris. Šis atsako: prilipdys kuprą, kastruos, o po to įrodinėk, kad esi ne kupranugaris...

Tik aš ne zuikis ir nebėgu per sieną, bet matyt ponas Vladas Butėnas to nežino. Jis jau ne pirmą kartą „Gairėse“ prirašo man nebūtų dalykų. Dėl ko taip išsiveidė ponas Butė-

nas? Jį tiesiog išsiūtino mano pastebėjimas „Lietuvos žiniose“: „Vladas Butėnas, buvęs LKP CK organizacinio skyriaus vedėjo pirmasis pavaduotojas, kurio jurisdikcijai buvo priskirtas ir Lietuvos KGB padalinys, rusų okupacinės kariaunos Afganistane politinis patarėjas!“. Ir tiek. Daugiau nieko. Už tai jis mane išvadina šmeižiku, grasina teismais, tyčiojasi iš pavardės (ir taip elgiasi ne gatvės chuliganas, o žmogus, vadinąs save inteligentu), pristato mane komunistų ideologu (taip Butėnas elgiasi ne pirmą kartą). Savo poziciją Lietuvos komunistų partijos atžvilgiu esu išdėstęs ir „Gairėse“. Visada skyriau ir dabar matau principinį skirtumą tarp marksizmo ir stalinizmo. Jeigu

Butėnas įsitikinęs, kad bolševizmas – socialdemokratijos tąsa, tai - Butėno, o ne mano problema. Laikas dėti taškus. Pirmą apie save, o paskui ir apie Butėną.

Mane iš tų laikų pažįsta ne vienas dabar Lietuvos žinomas disidentas. Apie tai rašyta spaudoje. Ponas Butėnas, prieš klijuodamas man etiketes, galėtų susipažinti su mano personos vertinimais bent LKP CK organe „Komunistas“. Ponas Butėnas, būdamas aukštas kompartijos pareigūnas, turėjo skaityti šį leidinį. Dar 1973 metų „Komunisto“ aštuntame numeryje rastu, kad B. Genzelis rankioja marksizmo-leninizmo klasikų citatas tam, kad jomis „pateisintų revizionistus ir buržuazinius nacio-

nalistus“. Po jo pasirodymo buvo sudaryta komisija, kurioje buvo ir tokių garbingų žmonių, kaip profesoriai Albinas Griška ir Jokūbas Minkevičius (abu tapo aktyviais sąjūdiečiais), kurie nepasidavė „kietų komunistų“ spaudimui.. Apsiribota tik mano pašalinimu iš „Problemų“ redaktoriaus pavaduotojo ir redkolegijos nario pareigų bei išpėjimu už „ideologinio pobūdžio klaidas“.

Nestokojau dėmesio ir vėliau, taip pat ir KGB. Deja, jie toli gražu ne viską apie mane ir mano kolegas žinojo². Kaip buvau vertinamas išeiivijoje, manau, „Gairių“ skaitytojai galėtų pažvelgti ir į man rašytus dr. Juozo Girniaus laiškus³, kuriais domėjosi ir KGB (tas tapo žinoma išviešinus jų archyvus).

Niekur neneigiau, kad vos ne metas buvau komjaunimo rajono komiteto sekretorium. Kodėl taip trumpai, manau, galima sužinoti iš esamos archyvuose medžiagos. Apie mano komjaunuolišką veiklą mena akademikas Romualdas Grigas. Jis tada rašė užšifruotus dienoraščius. Juose nemažai vietos skirta ir man (dalis jų dabar paskelbta „Šiaurės Atėnuose“⁴). Po ir metus netrukusios „komjaunuoliškos karjeros“ tapau rajoninio laikraščio literatūriniu darbuotoju ir du mėnesius buvau „i.e. redaktoriaus pareigas“, tai turbūt ne tas pats, kas būti redaktorium.

Nuo 1954 m. mane gerai pažįsta islandas Arnoras Hanibalsonas, tas pats Hanibalsonas, kuris buvo vienas iš Lietuvos valstybingumo pripažinimo iniciatorių ir kuris be išlygų teigia, jeigu ne mudviejų pažintis, Islandija vargu ar ką žinotų apie Lietuvos siekius⁵.

1988 m. birželio 3 d. buvau išrinktas Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariu, o tu pat metų spalio pabaigoje - Vilniaus universiteto partinio komiteto sekretorium. Anksčiau partiniu funkcionieriumi nebuvo. Renkantiems patiekiau sąlygą: pritarti LKP XX neeilinio suvažiavimo sušaukimui ir buvau išrinktas.

Lionginas Šepetys prisimena: „Dalyvaudamas Universiteto partinės organizacijos ataskaitinėje - rinkiminėje konferencijoje dar kartą išitinkinu, kad išankstinio kadru surikiavimo laikai negrįžtamai praėjo. Partinio komiteto sekretoriumi netikėtai tapo B.Genzelis. Kūrybiškas, principingas, kartais aštrokas partietis, sąjūdininkas“⁶.

Ta proga norėčiau paklausti Butėno, ar galėjo aukštesnieji KGB pareigūnai kilti karjeros laiptais be LKP CK organizacinio skyriaus teikimo? Kuo paaiškinti, kad V.Butėnui buvo pavesta ištirti anoniminį laišką, esą LKP CK sekretorius L.Šepetys, būdamas keturiolikos metų, su gėlėmis rankose⁷ sutiko vokiečių kariauną? Ar galima buvo „ištirti“ tokį skundą be KGB pagalbos ir pasitikėjimo?

V.Butėnas išsižeidė, kai jam primintas jo buvimas Afganistane. Įdomu, ką jis ten veikė? „Tarybiniais metais tikrai dirbau Kunduzo provincijos patarėju ir priklausiau TSRS ambasados partinių patarėjų grupei“, prisipažįsta jis. Išanalizavę diplomatinų pareigybių sąrašus, išitinkinsime, kad tose šalyse, kuriose nebuvo rusų okupacinės kariuomenės, panašių pareigybių nebūta.

Apie V.Butėno uolumą pasakoja buvęs LKP Šilutės rajono komiteto pirmasis sekretorius, dabar socialdemokratas Jonas Jagminas, kaip atėjęs pas jį rajono saugumo vadas reikalavo atleisti kelis pareigūnus už simpatijas Sąjūdžiui, tarp jų paties komiteto darbuotoją: „Aš tave pulkininke, pirmiausia atleisiu!“ Sužalavęs akimis pašoko ir išbėgo iš kabineto. Skambutis iš Centro komiteto. Piktas CK partijos organizacinio skyriaus vedėjas pavaduotojo Vlodo Būtėno balsas man buvo nemaloniausias. Žinojau, kad šis žmogelis, jei dalėtų, pakartų tuos vargšus penktokėlius ir septintokėlius. Mano mama apie tokius sako: „Savyje nukankinę Dievą ir įkūrė pragarą...“ Aš iš darbo neatleidau. Susitikę su visais nuoširdžiai pasikalbėjome. Ji nepuolė į neveltį. Tačiau atvykęs iš Vilniaus Butėnas mo-

terį atleido“⁸. Tai vyko Sąjūdžio laikais. V.Butėnas iš CK buvo permestas vadovauti iki tol buvusiam nuosaikiam „Valstiečių laikraščiu“. Savo redaktorystės metais jis pavertė laikraštį antisąjūdininkų tribūna (kiek ten išlieta tulžies ant Sąjūdžio remtų kandidatų į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą, tuo išitinkinti gali kiekvienas skaitytojas, pavartęs to meto šio laikraščio komplektus).

Tada V.Butėno nepažinojau, bet būtent tada generolas S.Caplinas rengė planą „Metel“, kuriame aš, Vilniaus universiteto partinio komiteto sekretorius, TSRS Aukščiausiosios Tarybos narys, drauge su kitais sąjūdiečiais (V.Landsbergiu, R.Ozolu, R.Gudaičiu, K.Motieka, V.Radžvilu, Z.Vaišvila) turėjau būti suimtas. „Buvo sudaryti ir su VRM suderinti kiekvieno jų sulaikymo planai, parengta ir apginkluota 50 operatyvinių kovinių būrių“⁹.

Taigi, su V.Butėnu niekada nėjau kartu.

Dar kartą kartoju: ir tada ir dabar galvoju, kad komunistų partijoje buvo ne tik butėnai. Tad kas ką turėtų paduoti į teismą už šmeižtą? ■

Nuorodos

¹ B.Genzelis. „Nenorim girdėti!.. „Lietuvos žinios“, 2008.07.21.

² V.Klumbys. Pogrindžio leidinys „Perspektyvos“ (1978-1981): intelektualiųjų savilaidos pradžia Lietuvoje. // *Genocidas ir rezistencija*, 2002, Nr.2(12), p.179-208.

³ Juozo Girniaus laiškas Broniui Genzeliui, „Problemos“, Nr.63, 2003, p.134-149.

⁴ R.Grigas. Dienoraščio fragmentai. *Šiaurės Atėnai*, 2008 vasario 8 d.

⁵ Žtr.Lietuvos valstybės naujasis archyvas. F.14, Ap.1, B.56.; Be to R.Ozolo interviu su A.Hanibalsonu. // *Lietuva diplomatijos kuluaruose* (Darbai ir Dienos-30, 2002), p.287-289.

⁶ L.Šepetys, *Neprarastoji karta*, Vilnius, 2005, p.316.

⁷ Ten pat, p.20.

⁸ J.Jagminas. *Grumtynės su likimu*. Vilnius, 2004, p.53-54.

⁹ A.Anušauskas. *Tiesos sakymas. Naujasis židinys*, 2008/6, p.226.

Julius Būtėnas – nepailstantis mūsų literatūros metraštininkas

Apie tai, kaip formavosi mūsų tauta, kaip ji kūrė savo kultūrą, valstybę, kokie politikai, rašytojai tam labiausiai pasitarnavo, daug galime sužinoti iš knygų. Jonas Basanavičius, Adolfas Šapoka, broliai Biržiškos, Vaižgantas, Petras Ruseckas ir daug kitų tarpukaryje ir anksčiau dar galėjo bendrauti su gyvais reikšmingų istorinių įvykių dalyviais ir užfiksuoti jų pasakojimus – dėka jų pastangų svarbūs įvykiai niekada nebus užmiršti. Tarp mūsų tautos metraštininkų buvo ir Julius Būtėnas, gimęs lygiai prieš šimtą metų.

Jonas RUDOKAS

Pirmieji žingsniai literatūroje

J.Būtėnas buvo tikras darbštuo-
lis, labai energingas ir aktyvus, kaip
ir daugelis tos kartos, ir dar nedide-
lio ūgio žmonių. Pasaulį jis išvydo
1908 metų lapkričio 17 dieną Dzūki-
joje, Merkinės krašte, vėliau išgarsin-
tame kito dzūko – Vinco Krėvės. Mo-
kėsi Merkinėje, Alytuje 1929 m. baigė
gimnaziją. Tėvų neturtas (jie turėjo
vos ketvirtį valako žemės), sunkios
gyvenimo sąlygos besimokant gim-
nazijoje natūraliai nukreipė jaunuolį
į kairę, bet ne į radikalus – komunis-
tus, o į varpininkus. Jis skaitė „Kul-
tūros“, „Aušrinės“ žurnalus, J.Jano-
nio poeziją, kuri jam paliko gilų įspū-
dį, materialistinio pobūdžio knygas,
neretai ginčydavosi su gimnazijos ka-
pelionu. Dar mokykloje pramoko
prancūzų, vokiečių, rusų, esperanto
kalbų, o 1926 metais jau pradėjo ra-
šyti į spaudą, žinoma, kairiają: „Kul-
tūra“, „Jaunimą“, „Aušrinę“, „Lais-
vę“ (JAV), „Lietuvos žinias“.¹

Tokia jo politinė orientacija išliko
ir tęsiant mokslus Kaune, universite-
te, gyvenant „Žiburėlio“ draugijos
bendrąbutyje, ikurtame liaudininkų
pakraipos žmonių, ypač Felicijos
Bortkevičienės rūpesčiu, gabiam ne-
turtiniam jaunimui. Čia tuo metu bū-
rėsi tokie vėliau visai Lietuvai žino-
mi žmonės, kaip Petras Cvirka, Pul-

gis Andriušis, Jonas Šimkus, Vikto-
ras Bergas ir kiti.

J.Būtėnas studijavo lietuvių kalbą
ir literatūrą, prancūzų literatūrą ir pe-
dagogiką. Studijos jam paliko malo-
nius prisiminimus ne vien todėl, kad
labai įdomios buvo Vlado Dubo,
prancūzų literatūros žinovo, V.Krė-
vės, Vinco Mykolaičio–Putino, Levo
Karsavino, Igno Jonyno ir kitų profe-
sorių paskaitos. Universitete vyko ak-
tyvus visuomeninis gyvenimas, į ku-
rį mūsų herojus tuoj įsijungė: buvo
išrinktas studentų atstovybės išdi-
ninku, dalyvavo studentų literatū bū-
relio, pavadinto „Ekspres“ brolija,
veikloje, skaitė paskaitas per radiją,
buvo aktyvus studentų varpininkų
sąjungos ir „Žalgirio“ korporacijos
narys. O juk tuo pat metu teko rūpin-
tis pragyvenimu, dirbti korektoriumi
„Lietuvos žiniose“, V.Atkočiūno
spaustuvėje, Lietuvių kalbos žodyno
redakcijos bendradarbiu.²

Tuo metu Valstybės saugumo de-
partamentas (VSD) rūpestingai „per-
žiūrėjo“ visas politines partijas, vi-
suomenines organizacijas, jų lyderius
ir aktyvesnius narius. Todėl nenuos-
tabu, kad jau 1934 metais J.Būtėnas
atsirado „Itariamųjų asmenų sąrašė“
kaip studentas varpininkas. Kairiųjų
organizacijų sekimui VSD skyrė ypač
daug dėmesio, verbavo jų narius, ir
tai nebuvo paslaptis toms organiza-
cijoms, bet išaiškinti išdavikus tarp
savųjų joms sekėsi sunkiai: buvo ga-



Julius Būtėnas.

lima įtarti bet kurį, pavyzdžiui, P.An-
driušį, kuris kažkodėl turėjo daugiau
pinigų...³ O tie agentai veikė: 1934 m.
vasarį ir J.Būtėnas atsidūrė VSD rū-
syje, tiesa, prabuvo ten neilgai, bet
darbo spaustuvėje dėl to neteko.⁴

Nepaisydamas nelengvų gyveni-
mo sąlygų ir aktyvios visuomeninės
veiklos, dar studijų metu J.Būtėnas
ėmėsi istoriografijos, kuriai liko išti-
kimas iki pat savo gyvenimo pabai-
gos. Tam jį paskatino prof. Balys
Sruoga, pasiūlęs parašyti studiją
apie lietuvių teatrą Vilniuje XX amž.
pradžioje. Šis darbas pasisekė neblo-
gai, tik jo publikacija užtruko, knyga
pasirodė 1940 metais. O tuo metu
tautinio atgimimo laikotarpio studi-

jas J.Būtėnas tęsė ir plėtė. Kovų dėl mūsų tautos teisių veteranai noriai pasakojo jam apie svarbius netolimos praeities įvykius, apie Žemaitę, Vincą Kudirką, Povilą Višinskį, Kazimierą Būgą ir kitus jau iš gyvenimo išėjusius žymius mūsų politikos, mokslo, literatūros žmones. Labai vertingi istorijai buvo ir dar gyvųjų veikėjų pasakojimai – F.Bortkevičienės, Mykolo Sleževičiaus, Gabrielės Petkevičaitės–Bitės, Andriaus Bulotos ir kitų.

Žinoma, visą šią sukaupią autentišką medžiagą dar reikėjo tikslinti ir papildyti knygoje, periodikoje surastomis žiniomis, rūpestingai analizuoti ir apibendrinti. Bet šie J.Būtėno darbai ėjo labai sklandžiai ir intensyviai, viena po kitos pasirodė biografinės apybraižos „Povilas Višinskis“ (1936 m.), „Vincas Kudirka“ (1937 m.), „Žemaitė“ (1938 m.). Lygiagrečiai tarpukaryje J.Būtėnas parašė ir išleido savo kūrybos grožinės literatūros knygų: apsakymų rinkinius „Sciklinės gonkos“ (dzūkų tarpe), „Prikąstas liežuvis“ – abi knygos pasirodė 1932 metais, romaną apie vokiečių okupaciją Pirmojo pasaulinio karto metais „Mėlyni kareiviai“ (1936 m.), neblogai įvertintą kritikų. Ir dar redagavo Lietuvos jaunimo sąjungos žurnalą „Jaunimą“, „Moksleivių varpus“, parašė nemažai kritikos, apžvalginio pobūdžio straipsnių kairiosios pakraipos žurnalams „Kultūrai“, „Literatūrai“, „Prošvaistei“ – apie Pirmojo pasaulinio karo lietuvių literatūrą, anksti mirusius rašytojus Juozą Gurauskį, Zigimą Gėlę–Gaidamavičių, Leoną Skabeiką ir kitus. Kritiškai ir operatyviai atsiliepėdavo apie neigiamus, jo nuomone, literatūros gyvenimo reiškinius, pavyzdžiui, bandymus „patobulinti“ V.Kudirkos sukurtą tautos himną.⁵

Nelengva tarybinio literato duona

Visa tai akivaizdžiai rodo, koks darbštus ir produktyvus buvo J.Būtėnas tarpukaryje. Bet jo intensyvi istoriografinė ir literatūrinė veikla nutrū-

ko 1940 m. vasarą: įpusėtų monografijų apie M.Sleževičių ir Petrą Leoną tolesnis rengimas įstrigo – juk paskelbti jų jau nebebuvo galima.

Tiesa, rašytojas, istorikas, kaip ir dauguma kairiosios pakraipos inteligentų (ir net dalis dešiniųjų!) turėjo vilčių, kad dabar bus daugiau demokratijos, kad permainos bus naudingos lietuviškajai kultūrai – ji jausis geriau nei prie A.Smetonos valdžios. Todėl prisidėjo prie rinkimų į Liaudies seimą organizavimo, skaitė literatūros paskaitas tik ką įkurtame Liaudies universitete, aktyviai dalyvavo Kaune, Jono Vailokaičio rūmuose įkurto rašytojų ir meno darbuotojų klubo veikloje, pagaliau priėmė Liudo Giros, tuometinio švietimo viceministro pasiūlymą organizuoti naują Liaudies kovų muziejų ir jam vadovauti. Tuo tikslu važinėjo į Maskvą, Leningradą susipažinti su muziejinio darbo patyrimu ir specifika.

Už visa tai vokiečių okupacijos metais J.Būtėnui teko brangiai sumokėti. Tiesa, jis išvengė žudynių, vykusių pirmosiomis karo dienomis, bandė mokytojauti Leipalingyje, Merkinėje. Bet ir čia tariami patriotai jam nedavė ramybės, rašė skundus, į kuriuos atsiliepdama policija čiupdavo Dzūkijoje pusiau legaliai gyvenanti „komunistą“ ir sodindavo į kalėjimą – Alytuje, Lazdijuose. Kaltinimai būdavo įvairūs – ir dėl 1940–1941 m. įvykių, ir dėl tariamų ryšių su raudonaisiais partizanais, už tai tada buvo galima gauti „kelialapį“ į lagerį ar net kulką į kaktą. Bet J.Būtėnui gerų žmonių, o gal ir palankių atsiktinamų dėka to pavyko išvengti, ir kalėjimuose jis išbūdavo neilgai. Bet toks gyvenimas visą laiką nerimaujant dėl rytdienos, neretai slapstantis, mėtant pėdas buvo vargingas – neveltui jis tuos metus pavadino neramiais.⁶

1944 m. vasarą jie pagaliau baigėsi, slapstytis nebereikėjo, bet grįžusiems „išvadotojams“ J.Būtėno veikla karo metu iš karto sukėlė įtarimus: „Kodėl tavęs nesušaudė?“ – primygtinai kamantinėjo vienas iš jų.⁷ Į to-

kius klausimus, regis absurdiškus ir užgaulius, tada tekdavo atsakinėti ne vienam Lietuvos gyventojui...

Karo audrai praslinkus rašytojas, istorikas tikėjosi pagaliau sugrįžti prie savo mėgstamo darbo – „Varpo“, V.Kudirkos laikų literatūros tyrimų, rašyti apie Kazį Grinių, P.Leoną, Stasį Matulaitį, prof. Juozą Bagdoną ir kitus nusipelnčius to meto žmones. Tas, regis, buvo visai natūralu ir net būtina – juk J.Būtėnas buvo pakviestas dėstyti lietuvių literatūrą Vilniaus universitete, dirbo čia 1944–1950 metais, po to Pedagoginiame institute 1951–1952 m. Deja, tokie gražūs jo planai buvo griežtai atmesti pačioje aukščiausioje instancijoje – LKP(b) CK,⁸ teko ieškotis kitų darbų.

Žinoma, tokiam specialistui ir tada jų netrūko. Jam teko rūpintis vidurinėmis mokyklomis, lietuvių literatūros dėstymu jose. Būklė čia buvo katastrofiška: mokyklų ir mokinių jose tada sparčiai gausėjo, fizikos, chemijos, matematikos vadovėlius jiems vertė iš rusų kalbos, o lietuvių literatūros (ir Lietuvos istorijos!) mokyti nebuvo iš ko: senieji vadovėliai uždrausti, sunaikinti, o nauji – dar neparašyti. Nebeliko ir tarpukary išleistų lietuviškų knygų – visos jos turėjo būti sunaikintos.

Todėl visų pirma J.Būtėnui pasitelkus kelis kolegas teko rengti „Literatūros chrestomatijas“ vidurinėms mokykloms. Dėl specifinių to meto sąlygų – sunkios J.Stalino laikų reakcijos, kietos ideologinės kontrolės tai nebuvo lengvas darbas, kaip dabar būtų galima pagalvoti, bet visas kliūtis rengėjams pavyko įveikti, chrestomatijos VIII, IX klasėms išėjo bent keiliais leidimais 1952–1957 metais.

Dar sunkiau buvo parengti lietuvių literatūros vadovėlių aukštesnėms klasėms, kurio vis reikalavo mokytojai, net rašė laiškus „Tiesai“. Pedagoginės literatūros leidykla pasiūlė J.Būtėnui suburti specialistų grupę ir skubiai imtis darbo, kuri net palaimino LKP CK – iš anksto. Tačiau kitų norinčiųjų dalyvauti tokia rizi-

kingame darbe neatsirado, ir nenuostabu. Panašaus vadovėlio V, VI, VII klasėms, pavadinto „Skaitiniais“ (1947–1949 m.) autoriams Albinui Iešmantui ir Petruui Mikutaičiui 1951–1952 metais honoraras buvo toks: pirmajam – 15 metų kalėjimo, antrajam – dešimt. Mat jie buvo apkaltinti sąmoningu kenkimu tarybų valdžiai, jaunimo sąmonės žalojimu, propaguojant buržuazinių nacionalizmą.⁹ Ir taip atsitiko nepaisant to, kad P.Mikutaitis, Vilniaus pedagoginio instituto partorgas, fakulteto dekanas, Lietuvos literatūros katedros vedėjas ir dar žurnalo „Tarybinė mokykla“ vyriausiasis redaktorius, įstojo į LKP(b) dar 1934 metais...

Todėl J.Būtėnui teko plušėti vienam, turint vilties, kad jam pasisėks geriau. Tema buvo gerai pažįstama, per pusantrų metų rankraštis buvo gatavas, specialistai jam pareiškė nemaža pastabų, bet visi linkėjo, kad vadovėlis kuo greičiau pasirodytų.

1957 m. pavasarį visų ilgai laukta knyga buvo gražiai išleista, autorius jau rengėsi švęsti pergale, bet staiga atsibudo vienas tarybinės ideologijos gynėjas LKP CK, net šioks toks rašytojas: knyga ydinga, ji neturi pasiekti mokinių! Autorius bandė gintis, jam stengėsi padėti kiti svarstymo dalyviai, net pats Vladas Niunka, tuo metu CK II sekretorius ir tiesioginis to aršaus kritiko šefas, bet veltui. Visi 30 tūkst. vadovėlio egzempliorių grįžo į popieriaus fabriką Petrašiūnuose – kaip makulatūra...¹⁰ Tie budrūs ideologiniai sargai kibo ir prie kitų J.Būtėno darbų, kaltino jį tai liberalizmu, tai buržuaziniu nacionalizmu, tai dirbtinu praeities veikėju „surevoliuciniu“¹¹ – bet kad kitaip apie juos papasakoti naujajai kartai iš viso nebuvo galima...

Nuo 1958 m. rašytojas dirbo Enciklopedijų redakcijoje ir daug parašė: dvi dokumentines dramas – apie J.Janoni „Pamilau dangaus žydrumą“ (kartu su A.Kernagiu) ir „Kad ir šimtą gyvenimų“, populiarių brošiūrų – apie Maironi, Tarasą Ševčenką, J.Janoni, K.Būgą, apie 1905 m. revo-

liucijos atspindžius lietuvių literatūroje, daugybę straipsnių apie literatūrą periodikai, kuriuos vėliau sudėjo į „ataskaitinę“ rinktinę „Žodis ir laikas“, išleistą 1979 m.

1969 m. J.Būtėnas išėjo į pensiją ir turėdamas daugiau laiko rengė įdomias, vertingas istorijos požiūriu memuarinio pobūdžio knygas. Tai „Istoriografo užrašai“ (1974 m.), „Literato duona“ (1975 m.), „Žmonės, kuriuos pažinojau“ (1978 m.) ir kitos. Tai nebuvo lengvas darbas, nors J.Būtėnas 1960 metais vis dėlto buvo priimtas į Komunistų partiją – tik iš antro karto. Pirmą kartą 1950 m., po garsiojo VKP(b) CK nutarimo dėl žurnalo „Zvezda“ ir „Leningrad“, reakcijos siautėjimo metais pačiam Antanui Sniečkui piktai sukritikavus jo parašytą Žemaitės biografiją, išleistą 1947 m., pareiškimas buvo atmetas, apkaltinus rašytoją liberalizmu,¹² dėl to ir universitetą teko palikti.

Tačiau kai reikėdavo pramušti cenzūros – „Glavlito“ užtvaras, partinis bilietas menkai tepadėdavo, daug ką rašyti apie „buržuazinę“ praeitį vis dar nebuvo galima. Todėl knyga „Literato duona“ išėjo trečdaliu plonesnė, nei buvo parašyta, nes jos rankraštyje buvo teigiamai atsiliepiama apie tarpukario studentų gyvenimą, apie generolą Vladą Nagevičių, Vakaruose atsidūrusius rašytojus Bernardą Brazdžionį ir Liudą Dovydeną... Maža to, už bandymą paskelbti ideologiškai netinkamą medžiagą nukentėjo „Vagos“ leidyklos redaktorė S.Rastenienė.¹³

Įdomiausia šioje istorijoje tai, kad prie to juodo darbo neabejotinai prisidėjo mūsų išėvija JAV: paskelbė plačią, prieš tai išėjusios knygos „Istoriografo užrašai“ recenziją ir pabrėžė, kad dalį joje esančios medžiagos galima panaudoti antitarybinei propagandai.¹⁴ Taigi, pamokė „Glavlito“ cenzorius būti budresniais, o šie daugiau tokių klaidų pasistengė nebedaryti...

Buvo ir kitokių bėdų per valdžios malonę: daug J.Būtėno draugų ir gerų pažįstamų, ypač literatų, gyveno



Prieškario Lietuvoje J.Būtėnas (kairėje) su rašytoju Pulgiu Andriūšiu.

ir veikė Vakaruose, jie rašė jam laiškus. O tas kėlė susirūpinimą čekistams, jie, kaip teko girdėti, sukauptą ištisą tomą medžiagos apie rašytoją, gal ir verbuoti jį bandė. Gaila, ta medžiaga guli KGB saugyklose Rusijoje, mums nepasiekiamą.

Išėjus į pensiją mėgstančiam bendrauti, dalintis savo žiniomis rašytojui stigo draugų, pašnekovų. Iš dalies čia jam padėjo 1965 m. įkurtas „Žinijos“ draugijos diskusijų klubas, į kurį jis buvo pakviestas, o dar labiau – neoficialus intelektualų klubas, kurį subūrė chemikas prof. Kazys Daukšas, ir kuris dažnai rinkdavosi „Neringos“ kavinėje aplink vadinamąjį „profesorių stalą“. Ir čia vykstančios aštrios diskusijos, ir daugelis tos kompanijos narių kėlė susirūpinimą KGB: juk čia lankėsi ekonomikos daktaras Domas Cesevičius, buvęs Tautininkų sąjungos pirmininkas, du kartus kalintas ir tremtas, ir daugelis kitų valdžios baustų, nemėgstančių, bet žinomų menininkų, mokslininkų. Bet ši įstaiga represijų griebtis nesiryžo – J.Stalino laikai buvo toli praeityje ir pajudinus tokią

garsią publiką visuomenėje kiltų didelis triukšmas.¹⁵

Ir vis dėlto rašytojui pasisekė

Per daugelį kruopštaus, atkaklaus ir vaisingo literatūrinio–mokslinio darbo dešimtmečių rašytojui pavyko sukaupti milžiniškas vertingos istorinės medžiagos atsargas, kurių tik mažą dalį tarybiniais metais pavyko paskelbti. Todėl kai tie laikai baigėsi, iš karto pasipylė daugybė jo publikacijų – ir leidžiamų pakartotinai, papildytų šviežia informacija knygų, ir visai naujų, kurios anksčiau negalėjo pasirodyti, ir straipsnių periodikoje. Greta atnaujintų labai reikšmingų mūsų tautos ir literatūros istorijai leidinių apie Žemaitę, P.Višinskį, V.Kudirka pasirodė nauja knyga apie F.Bortkevičienę, vieną iš labiausiai nusipelnusių mūsų tautai, jos kultūrai moterų, aktyvią 1905 m. revoliucijos, Steigiamojo Seimo, Valstiečių liaudininkų partijos veikėją, politinių kalinių gelbėtoją¹⁶ – su ja J.Būtėnui daugelį metų teko artimai bendrauti.

Dabar atsirado proga grįžti ir prie „Varpo“ bendradarbių istorijų: pradžioje apie 30 trumpų apybraižų apie juos išspausdino žurnalas „Ūkininkas“, o vėliau jos išėjo ir atskira knyguote, kurioje pasakojama apie Juozą Bagdoną, Joną Kriaučiūną, Kazį Grinių, Joną Vileišį, Martyną Jankų ir kitus,¹⁷ ne vieną iš jų autoriui pavyko tarpukaryje pakalbinti, paklausinti. Dar 1986 m. VU Žurnalistikos katedros vedėjo Jono Bulotos paragintas J.Būtėnas ėmė rašyti knygą apie tarpukario Lietuvos žurnalistus – kaip jis pats sakė, „atmetęs vidinį cenzorių“¹⁸, lyg nujausdamas, kad „Glavlito“ laikai baigiasi. Taip pamažu prisirinko net apie 170 trumpų apybraižų apie įvairios pakraipos spaudos bendradarbius – „Lietuvos aido“, „Lietuvos žinių“, „Kultūros“, socialdemokratų, katalikų, net apie vilniečius ir rašiusius bulvarinei spaudai. Su daugeliu iš jų knygos autoriui teko kartu dirbti, bendrauti,

todėl ši knyga ir informacinė, biografinio žinyno prototipas, ir memuarinė, ją lengva ir įdomu skaityti.

Ilgai laukusiam tokios progos, ilgainiui negalėjusiam rašyti ką galvoja, J.Būtėnui tikriausiai buvo smagu šias knygas paleisti į žmones dar ir todėl, kad kai kurių iš jų tiražai buvo milžiniški, pvz., knygos „Vincas Kudirka“ išėjo 60 tūkst. egzempliorių. Tada patriotinė literatūra turėjo milžinišką paklausą, deja, tas truko taip neilgai, panašioms knygoms dabar pakanka ir 500 egzempliorių tiražo – tai kurgi dingę visi mūsų skaitytojai, nejaugi visi išdūmė į Airiją?..

Paskutinis J.Būtėno darbas – knyga apie daktarą Joną Šliūpą, aušrininką, vieną iš svarbiausių ir ryškiausių mūsų tautinio atgimimo veikėjų ir vadų, ir dar garsų laisvamanių judėjimo lyderį.¹⁹ Šią knygą jam pasiūlė parašyti J.Šliūpo sūnus Vytautas 1993 metais, ir rašytojas, jau silpnokos sveikatos būdamas – neseniai atšventęs 85-ąjį gimtadienį, vis dėlto ėmėsi darbo. Mat šį žmogų jis pažinojo nuo vaikystės, kai 1925 m. besimokydamas Alytuje išgirdo jo paskaitą apie inteligentiją ir labai džiaugėsi, pamatęs gyvą tautinio atgimimo patriarchą, Jono Basanavičiaus bendražygį. Vėliau, studijuodamas Kaune, jis susipažino su šiuo įdomiu, unikaliu žmogumi, bendravo, parašė apie jį kelis straipsnius periodikai.

Knyga išėjo stambi ir labai vertinga istoriniu požiūriu, nes joje sukaupta daug autentiškos medžiagos: archyvų dokumentai, laiški, atsiminimai. Tačiau rengėjas tos knygos jau nebeamatė...

Pasisekė J.Būtėnui ir kitu požiūriu: jis nugyveno ilgą, nelengvą, bet prasmingą gyvenimą, o fenomenalią atmintį sugebėjo išsaugoti iki paskutiniųjų savo amžiaus dienų, todėl daugelį metų buvo vadinamas vaikščiojančia enciklopedija. O svarbiausia – buvo paprastas, nuoširdus žmogus, savo žiniomis visada pasiruošęs pasidalinti ir su nepažįstamais, bet kas jį galėjo užkalbinti gatvėje, bibliotekoje ir išgirdavo ne tik išsa-

mius atsakymus į pateiktus klausimus, bet ir priedo – įdomių istorijų apie praeitį, legendų. Tuo ir man pačiam ne kartą teko įsitikinti, tik liko neaišku – ar tai būdinga daugumos dzūkų savybė, ar ilgą ir sunkų gyvenimo kelią nuėjusio, daug patyrusio, dėl to išmintingo žmogaus bruožas.

O vaikščiojančios enciklopedijos titulas rašytojui labai tiko dar ir todėl, kad, daugelį metų gyvendamas Gedimino prospekte, pavakariais dažnai mėgo juo vaikštinėti, šnekučiuotis su savo bendraamžiais ir bendraminčiais Kostu Korsaku, Antanu Venclova, Albinu Žukausku, Augustinu Griciumi, kitais. Deja, pamažu šis garsių mūsų intelektualų būrelis retėjo. 1999 m. balandį atėjo eilė iškeliauti ir Juliui Būtėnui... ■

Nuorodos

¹ Tarybų Lietuvos rašytojai. V., 1957, p. 86–88.

² Būtėnas J. Literato duona. V., 1975.

³ LCVA, f. 378, ap. 10, b. 64; f. 438, ap. 1, b. 114.

⁴ Būtėnas J. Literato..., p. 106.

⁵ Būtėnas J. Byla dėl Tautos himno ir Dievo. Varpas, 1940, Nr. 5.

⁶ Būtėnas J. Neramūs metai. V., 1982; Venclova A. Vidurdienio vėtra. V., 1969, p. 516.

⁷ Būtėnas J. Smūgiai ir atgaiva. Rink. Rašytojai ir cenzūra. V., 1992, p. 18.

⁸ Ten pat, p. 34.

⁹ LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-2187.

¹⁰ Ten pat, p. 28.

¹¹ Rašytojas pokario metais. V., 1991, p. 202, 217.

¹² Ten pat, p. 190, 270.

¹³ Rašytojas ir cenzūra, p. 513, 561.

¹⁴ Barėnas K. Planingas, atsargus ir lėtas atlydis. Akiračiai, 1975, kovas.

¹⁵ Mačionis Z. Profesorius Kazys Daukšas. V. 2000, p. 477, 493.

¹⁶ Būtėnas J. Gyvenusi kitiems. K., 1993.

¹⁷ Būtėnas J. Vinco Kudirkos bendražygiai. V., 1993.

¹⁸ Būtėnas J. Lietuvos žurnalistai. V., 1991, p. 4.

¹⁹ Būtėnas J. Aušrininkas dr. Jonas Šliūpas. V., 2004.

Mieli „Gairių“ bičiuliai,

nuo gruodžio 1 dienos skelbiama prenumerata 2009 metams.

Tikimės, kad žurnalą užsisakysite ir kitiems metams, paraginsite kaimynus, pažįstamus – kaip rinkimuose lemia ir vienas balsas, taip „Gairėms“ brangus kiekvienas prenumeratorius, nes nuo jo priklauso žurnalo gyvavimas. Visaapimančios krizės sąlygomis tik turėdami daugiau prenumeratorių galėsime išlaikyti Jūsų pamėgtą žurnalą, vienintelį periodinį kairiosios, socialdemokratinės, krypties leidinį Lietuvoje.



„Gairių“ prenumerata priimama visuose „Lietuvos pašto“ skyriuose.

**Kaina metams – 33 litai,
pirmajam pusmečiui – 18 litų,
trims mėnesiams – 9 litai.
Leidinio indeksas 5014.**

Dėkojame, kad esate kartu su „Gairėmis“.

*Kartu ieškokime gairių solidarumo ir socialinio teisingumo keliui.
Būsime dėkingi, jei žurnalą padėsite išlaikyti jį prenumeruodami.*



Skaudi gyvenimo patirtis, kai žinai, kad „nieko negali pakeisti, o tik, sukandęs dantis, žiūri, kaip žeminamas žmogaus orumas, kaip trypiama visa tai, kas buvo šventa ir neliečiama“, apsprendžia visą senosios, greitai retėjančios, poetų kartos atstovo Juozo Macevičiaus kūrybą. Jis, pasak literatūros kritiko Juozo Stepšio, yra visuomeninės poezijos kūrėjas, imponuojantis romantiniu lyrinio herojaus charakteriu, nuoseklia ištikimybe savo temai, poetikai, idėjiniam estetiniam idealui. J.Macevičius deklaruoja: „Ateinu,/Plačiai atvėręs širdį/Ir suaugęs/Su sava karta,/Pasiruošęs/Šimtą kartų mirti,/Bet nevirsti/ Smulkia moneta“.

J.Macevičius nuo 1949 m. išleido 15 poezijos rinkinių, nemažai išvertė rusų ir vokiečių poetų kūrybos. 1969 m. jis tapo Poezijos pavasario laureatu.

Neseniai poetas atšventė garbingą 80 metų jubiliejų. Nuoširdžiai sveikiname ištikimą mūsų žurnalo bičiulį ir spausdindami eilėraščių iš rinkinio „Atsisveikinimas“ linkime dar ilgai ilgai neatsisveikinti su poezijos mūza.

Kai miršta mūsų idealai ir stabai

Juozas MACEVIČIUS

* * *

Mūsų amžius. Didelis ir keistas,
Kaip košmariška ir kruvina drama.
Ak, kaip skaudžiai gelia gilios žaizdos.
Ak, kokia šiurpi panorama.

Vaikščiojam po žemę kaip statistai –
Be minčių ir be savų veidų.
Niekuo netiki paklydusi jaunystė
Tarp savų ir svetimų klaidų.

Viską galima apspjaudyt ir suminti.
Ir nušvilpti, ir išjuokt grubiai,
Miršta filosofai ir išminčiai –
Mūsų idealai ir stabai.

Stovime nuogi, kaip ką tik gimę,
Viesulų ir vėtrų sukury.
Žiūrime, kaip laužomi likimai,
Patys savimi nebetikri.

Negi katastrofiškuos viražuos
Pasirodysim niekingi ir silpni
Ir ištirpsime, kaip kritęs lašas
Ant akmens, įkaitusio ugnį?

Jau seniai gyvenam ne tikrovėj,
O keistam ir uždaram grabe.
Stovi žmonės ir pasaulis stovi
Ties lemtinga, kritiška riba.

Tėvynei

Vis šykštesni Tau mano pažadai,
O apie darbus patylėt geriau. –
Kalnų Tau nesupyliau, kaip matai,
Daugiau nepadariau, nei padariau.

O gal, parodžius atvirai žaizdas,
Kas nors ir pasikeistų? Bet vargu...
Ir Tu ne ta, ir aš, deja, ne tas,
Ir kai sunku, tai mums abiem sunku.

Kitiems išpuolė dideli darbai,
O man – ir menkesni, ir juodesni.
Pavydžiu tiems kitiems, bet nelabai –
Nes kaip yra, tai taip ir gyveni.

Nesikratau aš rūpesčių naštos
Ir nesigėdiju suskirdusių delnų.
Nedaug iš to apčiuopiamos naudos,
Sakau, gal kartais Tau nemalonu,

Kad toks į Tavo šventę atėjau,
Kelintąkart prašydamas – atleisk?
Tau į akis pažvelgti nebijau,
Tačiau jei kuo nusikaltau – nuteisk! –

Užtat, kad šykštūs mano pažadai,
Darbai taip pat nedaro Tau garbės.
Kalnų Tau nesupyliau, kaip matai,
Tačiau ir nekasiau duobės.

* * *

Tu negailestingai sienas griovei,
Kol staiga nustebeš pamatei,
Kad pasistatei pats sau tvirtovė,
Bokštą aklina pasistatei.

Toks palaužtas, užmirštas ir vienas
Stovi savo bokšto vidury
Ir į audrą, siaučiančią už sienos,
Abejingai ir šaltai žiūri –

Iš to bokšto jau nebeišėsi –
Tvirtas tavo rankų tvarinys.
Kam tau laisvė, sąžinė ir teisė,
Jeigu tu šio bokšto kalinys?

* * *

Tai kas iš to, kad valdomas atomas,
Kad tarsi traukiasi tamsa ir nežinia,
Jei vos kažkam surikus – Ecce homo!
Į veidą ima spjaudyti minia.

Ir tik po to, kai jis bus nukryžiuotas,
Galbūt ji susigės ir išsigąs.
O tas kažkas lyg Poncijus Pilotas
Lyg niekur nieko nusiplaus rankas.

Tai pasakyk man, kur tas idealas,
Kur ta žmonijos vėliava šviesi,
Kada pasauly viešpatauja melas,
Ir tu meldies jam taip, kaip ir visi?

* * *

Dieną krinta lapai nuo šakų,
Naktį tyliai lyja už langų.
Viską gaubia lyg tiršta migla
Kartais plėšoma šunų tylą.

Tu klausais, bet nieko negirdi,
Be kažkokio kuždesio širdy,
Be šio tyliai šlamančio lietaus
Ir kažko labai labai graudaus,

Gal atplaukusio iš praeities,
Gal iškilusio čia iš tavęs paties?
O gal negirdėta niekada
Paskutinė motinos malda

Sklando rudenio tyloj ir miglose,
Tarsi meilės kupina dvasia,
Laimindama kelią ir sapnus,
Kur kankinas klysdamas sūnus?

* * *

Nėra to žibuoklėm švytinčio sniego,
Kurs buvo jaunystėj kadais.
Bičiuliai, kur bėgam iš nieko į nieką,
Mirtim pažymėtai veidais,

Ko ieškom to kovo, kuris jau praėjo
Lyg šmėkla pro mūsų akis?
Tiek daug pažadėta, tiek daug netesėta,
O kas gi už tai atsakys?

O gal jau atvarė prie žemės žadėtos
Gyvenimo vėjas žiaurus,
Ir galvos seniai ant kaladės padėtos,
Ir budelio kirvis aštrus... –

* * *

Tas vakaras, išskyręs mus,
Kasnakt sugrįžta į namus.

Atšliaužia sutemų gatvė
Ir pas mane, ir pas tave.

Ir tarsi juodas debes
Apgaubia viską liūdesys.

Kažkaip išauga nejučia
Ir širdį verianti kančia.

Abiem vienodai mums skaudu,
Kad mes ir skyrium, ir kartu.

Džiaugsmas kiekvieno – atskiri,
Kančia ir liūdesys – bendri.

Ir pabaigos aš nematau,
Tiktai skaudu ir man, ir tau,

Kad vakaras, išskyręs mus,
Kasnakt sugrįžta į namus.

Baisi to vakaro valdžia –
Tas liūdesys ir ta kančia.

* * *

Neniekinu aš tų, kur prisitaiko
Prie įnoringos laikmečio tėkmės.
Pats neturiu nei nuotaikos, nei laiko
Pakeisti savo prakeiktos esmės.

Gal negerai, o gal net pragaištinga,
Tačiau jau koks esu, toks ir esu.
Nors niekad nebuvau tarp šalininkų
Griežtų kanonų, normų ir tiesų.

Aš mokiausi suprasti ir atleisti
Ir dideles, ir mažesnes ydas.
Tačiau mane kas nori gali teisti
Už nuodėmes, už poelgius, klaidas.

Tikriausiai žemė pakeitė orbitą:
Nutolo brangūs žmonės, net vaikai,
Pasaulį viskas taip staiga pakito.
O aš nepakitau.
Ir man blogai.

* * *

Kada suklupsi, posmo nepabaigęs,
Paties svarbiausio žodžio vidury,
Laimingas pasijusi tarsi vaikas,
Kad iš tikrųjų nieko neturi.
Ramu ir gera nieko neturėti,
O sekti abejingai ir liūdnai,
Kaip, rūkant paskutinę cigaretę,
Ant žemės tyliai byra pelenai,
Kada, pakėlęs pilną taurę vyno,
Tu paskutinį kartą ją geri
Už širdyje išsaugotą tėvynę,
Kurioj nė trupinėlio neturi;
Ir kai bučiuoji paskutinį kartą,
Taip aiškiai ir skausmingai supranti, –
Bučiuoji nebe moterį, o vardą,
Įstrigusį kaip žvaigždę atminty.

* * *

Iš tiesų – geriau jau negimus
Ir išvengus tos velniavos,
Kai likimas lyg prakeikimas
Tebešvilpia virš tavo galvos.

Visas amžius tarsi smogikas
Pražygiavo tau pro akis.
Per stebuklą gyvas išlikęs
Tu jautiesi it prakeiktas vagis –

Lyg būtum netyčia apvogęs
Tuos, kurie nebegrįš niekad.

Praeities makabriškas šokis
Neapleis lig mirties valandos.

Ir apima šventas pavydas,
Sustojus prie brolių kapų. –
Gulėtum Žagarėj su žydais
Ir jau niekas nebūtų svarbu.

Tik vėjas virš kapo šlaventų. –
Nei tau budelių, nei aukų.
Negerai – ne laiku gyventi.
Dar blogiau – nenumirti laiku.

* * *

O Viešpatie, taip viskas nusibodo,
Kad kartais pasidaro net baisu. –
Žiūriu į sniego užpustytą sodą,
O akyse kaip niekada tamsu.

Į moters elegantišką figūrą
Pažvelgus dingsta visas žavesys. –
Matai kažkokią yrančią faktūrą,
Tarytum sklaidosi beformis debes.

Atbuko mano siela ar tik akys? –
Man atsakyt nepaprastai sunku.
Pasaulis kartą buvo man sudegęs,
Nejau aš antrąsyk be jo degu?

Tačiau nelengva šituo patikėti –
Dusyk sudegti galima sapne.
Nežmoniškas pasaulis stovi vietoj,
Ir jo nemeilė degina mane.

* * *

Kažkur yra Pakluonių gatvė,
Kažkur vingiuoja Sidabra
Tenai prabėgusi jaunatvė
Tokia tikra ir netikra.

Ten lyguma lyg jūra plyti,
Kurią vaikystėj pamilau.
Tenai jau pirmą karo rytą
Aš nuo sprogimų pražilau.

Ten eglės lyg vienuolės tylios,
Ten krinta rasos nuo beržų.
Ir aš, jau visiškai pražūlęs,
Čia sugrįžau, kad pamažu

Pažvelgčiau į gatvės dar kartą
Ir paliūdėčiau prie kapų.
Kažkas kartoja mano vardą,
Ne, pats su savimi kalbu.

Ir klausiu pats savęs lyg svečio,
Paklydusio gimtuos laukuos:
– Žmogau, ko sugrįžai į pradžių?
– Grįžau ieškoti pabaigos.

Skaitymo metai be knygų?

Šie metai buvo paskelbti skaitymo metais. Aišku, minty turima knygos, ne kokie bulvariniai žurnalai. Tačiau redakcija gauna jau kelintą skaitytojo laišką, kuriame reiškiamas susirūpinimas, kad knygos ... naikinamos. Ne kur kitur – bibliotekose. Trūksta vietos ar tai sąmoningas ir tikslingas atsikratymas „netinkamų“ autorių?

Dalija KILIESIENĖ

Sukrėtė Plungėje leidžiamame kultūros savaitraštyje „Žemaičių saulutė“ (Nr. 20, 2008 10 04) išspausdintas jo redaktorės Kristinos Paulauskaitės straipsnis „Nereikalingos knygos“. Pasirodo, Plungės bibliotekoje knygos atrenkamos... sunaikinti. „Jas tūkstančių tūkstančiais išveža belangės mašinos tarsi lietuvius į Sibirą“, – rašo K.Paulauskaitė.

Tarp atrinktų knygų žinomų mūsų kūrėjų J.Baltrušaičio, A.J.Greimo, J.Apučio, S.Gedos, J.Degutytės, J.Grušo, S.Lygutaitės–Bucevičienės, K.Bo-rutos, A.Griciaus, P.Cvirkos, pasaulinio garso rašytojų J.Gėtės, A.Čecho-vo ir kitų kūrinių.

Tokie dalykai kelia asociacijas su viduramžiais, Hitlerio laikų knygų laužais. XXI amžiuje tobulesnių technologijų dėka knygų nebedegina, jas sumala ir iš švento daikto pagamina tualetinį popierių.

Įdomu, koks laikas turi praeiti ir kas jį tokį nustatė, kad knyga, tegu ir nepaimta skaityti, būtų pasmerkiama mirčiai? Ir ar tai knygos kaltė? Bibliotekose labai sumažėjo ištikimų skaitytojų, paimama ir mažiau knygų. Todėl ne viena knyga atsiduria naikintųjų krūvoje ne dėl savo nevertiškumo, o dėl bendro skaitytojų sumažėjimo.

Po nepriklausomybės atgavimo buvo ištuštėjusios teatrų, klasikinės muzikos koncertų salės, operos ar bent jų arijos išnykusios iš TV, radijo programų, bet niekas nepuolė deginti partitūrų, laužyti smuikelių ar perlydyti pučiamųjų į metalo laužą.

Žmonių atmintis ilgesnė ir gilesnė už kažkieno nustatytus terminus, tikrųjų vertybių pasigendama, prie jų grįžtama. Iki gaudulio buvo gera žiūrėti, kai tarptautinio Oginskio festivalio Plungėje metu į sceną lipo, lipo vaikai su savo instrumentais – jungtinis Stanislovo Domarko orkestras ir grojo pilnutėlei salei.

Nejau nebetikima, kad skaitytojai sugrįš į bibliotekas, kaip grįžta į teatrus, koncertų sales? Kodėl pirmieji tuo nepatikėjo patys bibliotekininkai ir patyliukais, neinformavę visuomenės, jokioms rimtoms specialistų komisijoms neaprobavus, ėmėsi barbariško naikinimo, remiantis vieninteliu kriterijum – knyga kažkurį laiką niekieno nepaimta skaityti? Kai vadovaujama tokia nuostata, ir Done-laičio „Metus“ galima išvežti į makulatūrą, o prie M.Mažvydo bibliotekos Vilniuje reiktų ant imponantiško pjedestalo pastatyti paminklą meilės romanų serijai, bulvarinei knygai.

Bibliotekų knygų fondų papildymas, atrodo, vyksta gaivališkai, pagal principą – ar skaitys, ar įkandama kaina? Negi tai tinkami kriterijai knygai? Autoriai suinteresuoti, kad jų knygos patektų į bibliotekas – jie dovanoja savo kūrinius bent jau gimtojo krašto bibliotekoms. Bet tai ne būtinai yra geriausios knygos, o geriausios dažnai išleidžiamos mažais tiražais ir nepasiekia visų rajonų bibliotekų, knygynų.

Kita bėda – dalis intelektualų, matyt, mano, kad žmonės, gyvenantys provincijoje ar „prasigėrusiam kaime“, neverti geros knygos. Jie perkraustinėja savo stalčius, kiekvienas kažin

kada parašytas žodis, dabar parduotas pagal laiko dvasią, ima rodytis esąs genialus, seni tekstai dedami į knygas, kurioms turi atsirasti vietos bibliotekų lentynose.

Ne paslaptis, kad rašytojo, poeto kūrybą geriausiai įvertina laikas. Bet mes nekantrūs – viena ranka dalinam premijas, rengiam knygų pristatymus, kita metam jų knygas į makulatūrą – peržvelkim kad ir į Plungės bibliotekoj „išbrokuotų“ autorių sąrašą.

Gal reikėtų surengti tyrimą – kas gi iš tiesų vyksta bibliotekų fondų prieblandoje, kieno nurodymu, kokiais kriterijais vadovaujantis, kiek ir kokių knygų jau sunaikinta ar ruošiamasi sunaikinti artimiausiu metu ir kokios vertės knygomis užpildomos atlaisvintos lentynos. Kyla mintis, kad knygų naikinimas vyksta tikslingai ir, panašu, kvalifikuotai nekontroliuojamas.

Tyrimo rezultatus būtina paskelbti visuomenei, nes dauguma žmonių nieko nežino apie tokį barbariškumą, o ir žinant – sunku patikėti. Inkvizitoriai, naciai bent degino knygas viešai.

Sakoma, kad po keletą knygų egzempliorių paliekama nacionalinės bibliotekos fonduose. Tai gal užtektų palikti po vieną kitą koplytstulpį, po vieną įvairių architektūros stilių bažnyčią, keletą M.K.Čiurlionio būdingesnių paveikslų, o visa kita sunaikinti? Pagaliau, kelintas provincijos ar kaimo žmogus ieškos tų išlikusių egzempliorių nacionalinės bibliotekos fonduose?

Tam, kad tai, kas iki mūsų sukurta, taptų tautos savastim, neužtenka

žinojimo, kad kažkur, nacionalinės bibliotekos fonduose, yra saugomos, tarkim, kažkokio P.Cvirkos knygos. Reikia, kad kas paduotų vaikui perskaityti „Cukrinius avinėlius“, kad parodytų Nemuno slėnį nuo šlaito ties Klanguais, o jaunuolis, ieškantis atsakymo į daugelį būties klausimų rastų mūsų tėvų kartos realybę ir jos sampratą „Žemėj maitintoj“, kad suprastų, jog į kompiuterijos amžių atėjom iš piemenėlių svajonių, iš J.Baltušio „Parduotų vasarų“ ir kad visa tai buvo visai neseniai – tik dabar išmiršta paskutiniai piemenėliai. Tik dabar susizgribta, kad reikia imti tikrinti, kiek tiesos, kiek melo toje kibernetinėje realybėje. Tuo reikšmingesnės darosi praeities rašytojų knygos. Iš kur tas noras užmiršti, atsiritoti, nežinoti, sumenkinti?

Su vaikystės drauge Adeliuke

skaitėm P.Cvirkos, J.Baltušio knygas, juokėmės ir verkėm ne todėl, kad jie buvo tarybiniai rašytojai, o todėl, kad knygos parašytos talentingai.

Ar tikrai dabarties vaikams tų, mūsų, lietuviškų knygų nereikia? Neturi būti alternatyvos – ar P.Cvirka, ar knygos apie Hari Poterį, turi būti ir tos, ir anos knygos, tik gal nacionalinė literatūra – pirma.

Tai, kas dabar daroma su tarybiniais metais išleistom knygom, yra praeities guldymas į dabarties Prokrusto lovą – juk tai absurdas, praeities rašytojai negalėjo rašyti taip, kad ištiktų dabarties madoms. Visa praeitis yra mūsų, per ją mes atėjom į dabartį; mūsų yra ir Boruta, ir Gričius, buvę tokie svarbūs savam laike. Praeities pakeisti negalima, bet pažinti ją būtina.

Mūsų literatūros istorija per trum-

pa, kad būtų galima išmesti pusės šimtmečio senumo knygas. Ir jau visai nesuprantama, kaip kiekviena proga padejuodami, esą tarybiniais metais neturėjom galimybės susipažinti su pasauline literatūra, dabar naikinam pasaulinės klasikos vertimus.

Ar nebus taip, kad sugrįžę į bibliotekas žmonės neberas to, ko ieškos – tada jau išeis negrįžtamai. Patikėti ateities kartų išprusimą savieigai, trumpalaikių madų diktatui ar, dar blogiau, sąmoningai peršamam ir vykdomam vienašališkam vertinimui yra nusikalstama. Pažanga, teisingas pasirinkimas galimas tik pažinus, o ne paneigus praeitį.

Ta pačia proga noriu išsakyti mintį, kad bibliotekose turėtų atsirasti knygų užsienio kalbomis – neužtenka išmokti užsienio kalbą, reikia pažinti ir tos tautos literatūrą. Vertimai neatstoja skaitymo originalo kalba. ■

Kaip nepaklysti tarp trijų pušų

Aloyzas URBONAS

Nežinau, kokiais dar kitais talentais buvo apdovanotas italas Stradivarijus, tačiau smuikus jis darė gerai. Ir galima neabejoti, kad šį darbą atlikdavo su įkvėpimu. Tai nebuvo meistrui katorga, kančia ar priverstinė reikmė užsidirbti. Net pati sąvoka „darbas“, regis, čia nepritinka.

Tokios mintys apie kūrybą kyla sklaidant dailininko Adolfo Užos knygą „Gyvenimo karuselė“, kurią išleido „Diemedžio“ leidykla. Kodėl dailininko? Juk leidinyje vos vienas kitas tapybos ir grafikos darbas, o daugiausiai vietos skirta eilėraščiųams, yra miniatiūrų pluoštas.

Knygos autorių dailininku pavadinau todėl, kad būtent šis Adolfo Užos talentas man kelia mažiausiai abejonių. Tai patvirtina jau du anksčiau išėję to paties autoriaus leidiniai: 1990 metais karikatūrų ir draugiškų šaržų knyga „Atgimstančios

Lietuvos žmonės“, o dar po dvejų metų, 1992-aisiais – panašaus pobūdžio leidinys „Mūsų gyvenimo paletė“. Vos ne pora dešimtmečių prabėgo, ir štai sukasi „Gyvenimo karuselė“.

Piešiniais, talpintiems abiejuose ankstyvesniuose ir dabartiniame leidinyje, nereikia komentarų. Publika juos įvertino. Pradėjęs grafika, autorius ėmėsi ir tapybos, gimė portretų, peizažų, kitų darbų galerija. Įvairiose salėse, įvairiais metais surengta per dešimtį grafikos ir tapybos parodų, susilaukta šiltų atsiliepimų.

Laikas grįžti prie naujausios A.Užos knygos, kurioje vyrauja jau ne dailininko teptukas, o eiliuotojo, miniatiūrų autoriaus plunksna. Iškart tenka pasakyti, kad įvaldyti poetinį žodį autoriui sekasi sunkiau nei piešti. Nepakanka, kad mintys teisingos, ne paviršutiniškos, kad miniatiūrų skyriuje rasime tikrai patrauklių kūrinių su gilia filosofine potekste, kvapą gniaužiančia intriga ir nelauk-

ta atomazga. To nepakanka. Ypač poezijoje. Be gilaus ir prasmingo turinio reikia tikslaus poetinio žodžio.

„Galąsk ir žvilgink savo žodžio kardą, kad šviestų, kaip ugnis!“ – yra sakęs vienas poetas. Ir šitas raginimas tinka kiekvienam, kas pasuko kūrybos keliais. Ne išimtis ir aptariamos knygos, ir šių paskubomis parašytų pastabų autorius. Atsiprašydamas mielą bičiulį Adolfą dėl nejučiomis išsprūdusio auklėtojo tono (tarsi suprasčiau kažin ką daugiau), noriu baigti linkėjimu: išleisti dar mažiausiai trejetą knygų. Vienoje tegu bus gražiausi iki šiol sukurti ir būsimieji grafikos darbai, kitoje – apsakymai, novelės, miniatiūros. Jei laikas ir aplinkybės nesutrukdys, o kūrybos poreikis neišblės – trečiąją knygą skirkim poezijai. Tik nesiimkime lenktyniauti su rafinuotų dėlionių autoriais. Būdamas tiesus ir teisingas, jų klanu nariu netapsi, o gerą mintį gali paskandinti beprasmiškų žodžių tvane. ■

Mažosios Lietuvos nesibaigiantis kelias į Lietuvą

Šiomet minime vieno iš svarbiausių XX a. Mažosios Lietuvos lietuvininkų priimtų politinių dokumentų - Tilžės akto 90 metų sukaktį. Jo pasirašymo diena - lapkričio 30-oji prieš dešimt metų Seimo nutarimu įrašyta į Atmintinų dienų sąrašą kaip Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos akto diena. Ta proga prisiminkime Tilžės akto nuostatų reikšmę Lietuvai bei jų realizavimo seką ir jos ypatumus.

Algirdas Antanas GLIOŽAITIS

Mažoji Lietuva – vakarinės etnografinės lietuvių žemės, kad ir prieš keletą amžių atskirtos nuo Lietuvos, buvo ryškus lietuvių kultūros centras: čia išleista pirmoji lietuviška knyga, pirmoji lietuvių kalbos gramatika, sukurtas pirmasis lietuvių grožinės literatūros kūrinys. Mažajoje Lietuvoje spausdinti Didžiai Lietuvai skirti politikos laikraščiai, buvo remiamas Lietuvos socialdemokratų partijos kūrimasis. Joje nuo XIX a. buvo puoselėjamos ir Didžiosios Lietuvos politinės nuostatos. Kaip ir vokiečių kolonizuojamai Mažajai Lietuvai, taip ir Didžiai Lietuvai, pavergtai carinės Rusijos, buvo aktualus gimtosios kalbos išsaugojimas, mokyklų ir nacionalinės kultūros puoselėjimas.

Pirmasis pasaulinis karas ir tautų apsisprendimo teisė

1736 m. Mažajoje Lietuvoje lietuvių buvo apie 80 proc. Iki Pirmojo pasaulinio karo vokiečių valdomai Prūsijai priklausęs lietuvininkų kraštas dar buvo vadinamas Prūsų Lietuva. Ji buvo vokiečių kolonizuota, lietuvių kalba uždrausta mokyklose ir valdžios įstaigose. Laisvės viltis suspindo 1918 m.

Pirmojo pasaulinio karo nulemtos aplinkybės ženkliai keitė lietuvininkų politines nuostatas – jie suvokė, kad tik susijungus į vieningą Lietuvos valstybę bus galima nevaržomai plėtoti tautinę kultūrą, puoselėti gimtąją kalbą.

Susijungimo būtinybė ypač buvo

akcentuojama užsienyje lietuvių organizacijų priimtuose dokumentuose:

- 1917 06 08–16 Petrapilyje vykusio lietuvių Seimo rezoliucijoje;

- 1917 09 20–28 Kijeve vykusio Rusijos tautų kongreso rezoliucijoje;

- 1917 10 18–20 Stokholme vykusios antros lietuvių konferencijos deklaracijoje;

- 1917 11 14–22 Berno lietuvių konferencijoje;

- 1917 11 28–30 Voroneže vykusio lietuvių suvažiavimo deklaracijoje.

Po karo mintį apie prisiglaudimą prie Didžiosios Lietuvos jau atvirai reiškė Prūsų Lietuvos politikai. 1918 m. lapkričio 16 d. Tilžėje įvykusiame lietuvininkų suvažiavime buvo išrinkta Prūsų Lietuvos tautinė taryba. Kiek anksčiau tokias pat tautines tarybas, kurios tautų apsisprendimo teisės pagrindu skelbė Nepriklausomybės aktus, buvo sukūrusios dauguma kaimyninių tautų – lenkai, latviai, estai, ukrainiečiai, baltarusiai. Kritiškai vertinantieji Tilžės aktą teigia, kad Mažoji Lietuva tuo metu buvusi tik geografinė sąvoka, todėl neturėjusi teisės į apsisprendimą. Turime priminti, kad, pavyzdžiui, gretimų latvių bei estų tautų gyventos teritorijos tuo metu taip pat turėjo tik geografinės sąvokos statusą.

Prūsų Lietuvos tautinė taryba Tilžėje 1918 m. lapkričio 30 d. priėmė Aktą apie prisiglaudimą prie Didžiosios Lietuvos. Akte konstatuojama: „Atsižvelgdami į tai, kad viskas, kas yra, turi teisę gyvuoti, ir į tai, kad mes, Lietuviai, čionai Prūsų Lietuvoj gyvenantieji, sudarome šito krašto gyventojų daugumą, reikalaujame, remdamiesi ant

Vilsono Tautų paties apsisprendimo teisės (turima mintyje JAV prezidento paskelbta 1918 m. „Keturiolikos punktų deklaracija“ – Red.), priglaudimą Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos. Visi savo parašu šitą pareiškimą priimančieji pasižada visas savo jėgas už įgyvendinimą minėtojo siekio pašvesti.“. Aktą pasirašė Prūsų Lietuvos tautinės tarybos nariai: Jonas Vanagaitis (1869–1946), Viktoras Gailius (1893–1956), Martynas Jankus (1858–1946), Mikelis Deivikas, Mikas Banaitis (1876–1945), Anas Smalakys, Kristupas Paura (1893–1941), Mikelis Lymanas (apie 1888–?), D. Kalniškys, Jonas Frydrichas Sūbaitis (Zubaitis), Kristupas Kiupelis, Enzys Jagomastas (apie 1870–1941), Jurgis Arnašius (1872–1934), Jurgis Lėbartas (1879–1944), Liudvikas Deivikas, Jonas Užpurvis (1869–1945), Jurgis Gronavas (Gronau), Mikelis Mačiulis, Emilis Bendikas (1858–?), Mikelis Reidys (1869–1926), Valteris Didžys (1896–1977), Jokūbas Juška, Mikelis Klečkus, Jurgis Margys (1879–1942). Prūsų Lietuvos tautinė taryba, su jai pritariančiomis politinėmis organizacijomis, Tilžės akto nuostatas išdėstė 1919 m. sausio 9 d. kreipimesi „Nuolankus prašymas Lietuvių Prūsijoje gyvenančių į Sąjungininkų valdžias bei į Poną Prezidentą Wilsoną“. Jis buvo įteiktas Paryžiaus taikos konferencijai bei JAV ir Santarvės (Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Italijos) valstybių vyriausybėms. JAV prezidentas V. Vilsonas paskyrė komisiją, kuriai vadovavo istorijos profesorius Frenkas Golderis. Komisija 1919 m. pateikė prezidentui atskaitą apie at-

kuriamos Lietuvos valstybės sienas, kurios apėmė ne tik Klaipėdos kraštą, bet ir dalį Mažosios Lietuvos kairiajame Nemuno krante su Tilžės miestu.

Vokiečių valdžia jautė netikrumą dėl Prūsijos ateities ir tikėjosi radikalių Paryžiaus (Versalio) taikos konferencijos sprendimų. Vokiečių valdžios Prūsijoje nuostatas 1919 m. vasario 28 d. laiške Lietuvos vyriausybei išdėstė Prūsijos atstovų rūmų (Landtago) narys dr. Vilius (Vilemas) Gaigalaitis. Štai laiško turinys: „Tilžėje 28 02 1919 Ekselencija. Vakarinė Vokietija griūna būtina. Veik būs vien badas bei kraujai. Rytprūsija stojasi ant savo kojų. Vokietijos valdžia sutinka, kad Rytprūsija pati save gelbėtusi. Taigi Rytprūsų vadovai nori su Lietuva į artimus santykius, nori draugiškai su Lietuva gintis prieš bolševikus. <...> Vėliaus nor Rytprūsija prilaikyti artimus prieteliškus ir ekonomiškus santykius bei ryšius su Lietuva. Ji skiriasi nuo Vokietijos, regis iki Vyslo. Rytprūsija laukiasi po nusprendimais Taikos konferencijos. Dėl pasitarimo apie šitas propozicijas sumanė Rytprūsiečių vedėjai, kai Lietuvos atstovai atvažiuotų į Karaliautį, arba jeigu taip geriaus atvažiuos Rytprūsijų įgaliotiniai į Kauną ir darys suderėjimus su Lietuvos valdžia. Aš laikau šitas propozicijas per labai soarbias ir prašau man veik žinią duoti, kur pasikalbėjimai galėtų atsibūti. Gal man telegrafiskai žinią duokit, nes priegada didė ir laikas trumpas. Pavelykite Ekzelencija Jums išreikšti mano aukštą pagarbinimą. Dr. Gaigalaitis. Aš paslab su vietininku Rytprūsijos Oberprezidentu tuos dalykus apkalbėjau.“

Priimti sprendimai byloja, kad Santarvės valstybių vadovai nesugebėjo įvertinti esamą politinę padėtį Vokietijoje, taip pat ir visoje Europoje. 1919 m. gegužės 7 d. Santarvė įteikė Vokietijai Versalio taikos sutarties sąlygas, numatančias tik Klaipėdos krašto atskyrimą. Nelaukdamas sutarties pasirašymo, Klaipėdos krašto vokiškos partijos sušaukė (1919 VI 16) vadinamąjį *Priešparlamentį* (vok. *Vorparlament*). Šis sudarė Klaipėdos krašto vykdomosios valdžios organą (vok. *Arbeitsausschuss*)-septynių Vokietijos valdininkų Darbo komitetą (pirmininkas – buvęs Klaipėdos vyr. burmistras Arturas Altenbergas). 1919 m. liepos 28 d. Vo-

kietija pasirašė Versalio taikos sąlygas, o kitą dieną paskyrė specialų komisarą Klaipėdos kraštui valdyti Santarvės vardu - Gumbinės apygardos *landratą* V.Lambsdorfa. 1919 m. liepos 31 d. vokiečių iniciatyva įkurta *Vokiečių- lietuvių tėvynės sąjunga* (*Deutsch-litauischer Heimatbund*). Ji siekė sukurti *Klaipėdos respubliką*. Jos konstitucijai parengti *Priešparlamentis* 1919 m. spalio 26 d. sudarė komisiją. Tarpautinės teisės požiūriu tai buvo neteisėta veikla, nes Santarvė nedavė įgaliojimų tokioms valdžios institucijoms steigti. Lietuva, kaip valstybė, dar nebuvo pripažinta, todėl Santarvė nusprendė, kad ratifikavus Versalio taikos sutartį Klaipėdos kraštą laikinai valdysianti D. Britanija. Britams patikėjus Dancigą, norą valdyti Klaipėdos kraštą pareiškė Prancūzija. To ypač siekė Lenkija, nes Didžioji Britanija ne visada rėmė jos reikalavimus. *Ambasadorių konferencija* Paryžiuje 1920 m. sausio 25 d. nusprendė, kad Klaipėdos krašto gyventojams tvarkant diplomatinius reikalus atstovaus Prancūzija. Santarvės pavedimu iš V.Lambsdorfo perėmęs (1920 I 15) Klaipėdos krašto valdymą, Prancūzijos gen. Dominikas Odry 1920 m. vasario 17 d. įsakymu vokiečių *Arbeitsausschussą* įteisinavo - pavadino *Direktorija* ir paliko galioti Vokietijos įstatymus, neprieštaravusius naujamajam krašto tvarkai. Valdžią perėmus prancūzams, vokiečiai vietoj Klaipėdos respublikos bandė kurti vadinamąją *Laisvąją valstybę -Freistaatą*.

Faktai byloja, kad nepaisydama tautų apsisprendimo teisės, 1919 m. liepos 28 d. Paryžiaus taikos konferencija Taikos sąlygų 99 straipsniu Mažąją Lietuvą padalijo į dvi dalis. Nuo Vokietijos atskyrė tik Klaipėdos kraštą (2848 kv. km), kuris 1920 m. sausio 9 d. perduotas Santarvės kontrolei, o apie likusią Mažąją Lietuvą dokumente net neužsiminama. Konstatuotina tai, kad Paryžiaus taikos konferencijos sąlygų 99 straipsnį inicijavo būtent Mažosios Lietuvos tautinės tarybos priimtas Tilžės aktas ir kiti dokumentai. Deja, konferencijoje nebuvo išsamiai atsižvelgta į Akto reikalavimus ir ne visa Mažoji Lietuva buvo atskirta nuo Vokietijos.

Klaipėdos kraštas buvo ir Sovie-



Tilžės akto fotokopija.

tų Rusijos dėmesio centre. Jos pasiuntinybė Lietuvoje atidžiai sekė lietuvininkų nuotaikas ir įvykius Mažojoje Lietuvoje. Sovietų Rusija nebuvo įleista 1919 m. į Versalio taikos konferenciją, todėl vengė pripažinti jos sprendimus, siekė pertvarkyti Europą per pasaulinę socialistinę revoliuciją. Kaip byloja to meto įvykiai, bolševikai nebuvo suinteresuoti, kad Lietuva suartėtų su Lenkija (arba taptu jos dalimi) ir prie Lietuvos prisijungtu Versalio taikos konferencijos nuo Vokietijos atskirtas Klaipėdos kraštas, taigi ignoravo Tilžės akto nuostatas. Jie siekė, kad šiame regione nebūtų pakeista tarp Rusijos ir Vokietijos imperijų buvusi siena, todėl pritarė *Freistato* idėjai ir visomis išgalėmis siekė, kad ji būtų įgyvendinta. Savo tikslams pasiekti Sovietų Rusija bandė pasinaudoti diplomatinėmis galimybėmis – įteikė Santarvės valstybėms notą (reikalavo leisti dalyvauti Ambasadorių konferencijos posėdžiuose, kuriuose bus sprendžiamas Klaipėdos krašto likimas). Nesulaukusi teigiamo atsakymo, įteikė notą jau Sovietų Rusijos ir Sovietų Baltarusijos vardu. Joje aiškino, kad Klaipėda yra svarbus išėjimas į jūrą Sovietų Baltarusijai bei Sovietų Rusijai, ir kad jos be jų dalyvavimo konferencijoje nesutiks su priimtais sprendimais.

Vyriausiojo Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komiteto (VMLGK) inicia-

tyva šauliams 1923 m. užėmus Klaipėdos miestą, Sovietų Rusijos valdžia suprato, kad *Freistato* idėja žlunga, o Tilžės akto nuostata, nors ir iš dalies, sėkmingai įgyvendinama. Bolševikai griežėsi diplomatinių gudrybių ir siūlėsi Klaipėdos kraštą pripažinti *de jure*, t. y. nors taip suteikti jam nepriklausomo administracinio vieneto įvaizdį. Tačiau Mažosios Lietuvos ir Didžiosios Lietuvos diplomatai suvokė suktybę ir tokį pripažinimą laikė nereikalingu. Netrukus Ambasadorių konferencija suvereno teises į Klaipėdos kraštą perdavė (1923 02 16) Lietuvos Respublikai ir pateikė nuostatą, kad galutinai tai bus padaryta Ambasadorių konferencijos, Lietuvos ir Klaipėdos krašto atstovams pasirašius konvenciją. Toks buvo po Pirmojo pasaulinio karo didžiųjų pasaulio valstybių požiūris į Tilžės akto nuostatą, išreikštą Mažosios Lietuvos gyventojų apsisprendimu.

Tilžės akto nuostatos Lietuvos Respublikos konstitucijose (1918 - 1939 m.)

Po Pirmojo pasaulinio karo, nežiūrint Santarvės valstybių sprendimų, Didžiojoje ir Mažojoje Lietuvoje buvo tvirtai siekiama, kad Lietuvos valstybė būtų atkurta etnografinėse ribose. Tai pažymima ir 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos valstybės atkūrimo akte. Lietuvos Valstybės Taryba 1918 m. lapkričio 2 d. patvirtino Lietuvos Valstybės Laikinosios konstitucijos pamatinius dėsnius. Priimdama 1918 m. lapkričio 30 d. Tilžės aktą, Mažosios Lietuvos Tautos Taryba tuo pačiu jiems pritarė. Juos 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Taryba papildė.

Tilžėje 1919 m. balandžio 25d. vyko Mažosios Lietuvos Tautos Tarybos suvažiavimas. Jame įsteigtas (atkurtas) Lietuvių susivienijimas, kurio tikslas buvo įgyvendinti Tilžės akto nuostatą – sujungti Mažąją ir Didžiąją Lietuvą. Susivienijimo būstinė perkelta į Klaipėdą, nes čia jo veikla buvo mažiau varžoma. Lietuviniškai išsakė nuostatą, kad prisiglaudžiant prie Didžiosios Lietuvos Mažajai Lietuvai būtų suteiktos autonomijos teisės.

Steigiamajam seimui rinkti įstaty-

mo (1919 10 30) 87 paragrafe konstatuojama: „*Prūsų Lietuva renka atstovus į Steigiamąjį seimą laikydamasi išdėstytų įstatyme dėsnių, tik rinkimų data jai gali būti skirta kita*“. Tokiu būdu rinkimų įstatyme išreikšta Tilžės akto nuostata ir laukiama jos realizavimo. Dar iki Steigiamojo seimo rinkimų Prūsų lietuvių susivienijimas ir Klaipėdos krašto politikos komisija nutarė į Lietuvos valstybės tarybą siūsti keturis savo atstovus: dr. Vilių Gaiagalaitį, ūkininkus Martyną Jankų, Kristupą Lekšą ir Jurgį Strekį. Jie 1920 m. kovo 20 d. iškilmingame Lietuvos tarybos posėdyje vienbalsiai buvo į ją kooptuoti. Steigiamasis seimas pirmame posėdyje 1920 m. gegužės 5 d. įvykdė Nepriklausomybės akto nuostatą. Jis priėmė pagrindinę rezoliuciją, į kurią perkėlė anksčiau minėtų forumų bei dokumentų, tarp jų ir Tilžės akto, nuostatą ir konstatavo: „*Lietuvos valstybė atkuriamą kaip demokratinė respublika etnologinėm sienom*“. Šiuo dokumentu Lietuva atsisakė pretenzijų į istorines Lietuvos žemes ir skelbė, kad atkuriamą tautinė valstybė etnografinėse ribose įjungiant ir Mažąją Lietuvą, kuri savo norą prisijungti išreiškė Tilžės Aktu. Steigiamasis seimas 1921m. lapkričio 11d. priėmė nutarimą dėl Klaipėdos krašto, kurį valdė Santarvės pavedimu Prancūzija, prisijungimo prie Lietuvos Respublikos. Steigiamojo seimo priimtos 1922 m. rugpjūčio 6 d. Lietuvos Valstybės konstitucijos 5 skirsnyje konstatuojama: „*Dėl vietos gyventojų reikalų ypatingumo iš atskirų Lietuvos sričių gali būti sudaryti autonominiai vienetai, kurių sienas ir teises nustato įstatymas*“. Tokiu būdu Tilžės Aktu ir kitais dokumentais išreikšta lietuvininkų valia apie prisiglaudimą Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos ir jų pageidavimas autonomiškai tvarkytis tapo Lietuvos konstitucijos nuostata, o pats Tilžės aktas konstituciniu. Politinės realijos turėjo įtakos lietuvininkų veiklai. Jie 1922 m. įsteigė Vyriausiąją Mažosios Lietuvos Gelbėjimo Komitetą (VMLGK), vadovaujamą M.Jankaus. VMLGK 1923 m. sausio 9 d. paskelbė Manifestą apie valdžios perėmimą Klaipėdos krašte, o sausio 19 d. Šilutėje sušaukė visų Gelbėjimo ko-

mitetų ir ekonominių organizacijų atstovų seimą. Jo deklaracijoje pakartota Tilžės akto nuostata prisijungti prie Lietuvos Respublikos, detalizuota 1922 m. Lietuvos konstitucijos penkto skirsnio nuostata dėl autonomijos. Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos Respublikos konvencija ir statusas sudaryti laikantis Lietuvos Valstybės konstitucijos bei Steigiamojo seimo nutarimų, kuriuose atsispindi lietuvininkų valia. Tilžės akto ir lietuvininkų nuostata autonomiškai tvarkytis lieka ir 1928 m. gegužės 15 d. Prezidento paskelbtoje Lietuvos Valstybės konstitucijoje. 6 skirsnyje konstatuojama: „*Atskiri Lietuvos kraštai gali gauti tam tikru įstatymu teisę autonomiškai tvarkytis. Kiekvieno tokio krašto autonominės teisės turi būti nurodytos jo statute suteikiama tam tikru įstatymu. Autonominių kraštų seimeliai negali leisti įstatymų, kurie liestų visos Lietuvos ar kitų jos kraštų reikalus, arba kurie būtų priešingi jos įstatymams*“. Naujoji Konstitucija numatė autonominio krašto valdymo tobulinimą, įvertinant valstybės raidos ypatumus.

1938 m. gegužės 12 d. priimta Lietuvos konstitucija labiau gynė valstybės suverenumą. Jos 2 straipsnyje konstatuojama: „*Lietuvos valstybės teritorija yra žemės, kurių sienos nustatytos sudarytomis ligi šiol Lietuvos Valstybės tarptautinėmis sutartimis. Jos negali būti atskiriamos*“. 127 straipsnyje konstatuojama: „*Atskiriems Lietuvos kraštams gali būti suteikta teisė autonomiškai tvarkyti tam tikrus vietos dalykus. Autonomijos teisė suteikiama ir autonomiško vietos dalykų tvarkymo ribos bei sąlygos nustatomos krašto autonomijos statute, kuris nustatomas įstatymu*“. Visos tarpukario Lietuvos konstitucijos numatė, susidarius palankioms politinėms aplinkybėms, galimybę įgyvendinti Tilžės akto nuostatą - suteikė Seimui teisę didinti valstybės teritoriją etnografinėse ribose. Lietuvos Respublikos sienos, įteisintos 1938 m. konstitucijoje, atitiko 1920 m. Steigiamojo seimo priimtą pagrindinę rezoliuciją, išskyrus sieną su Vokietija. Didžioji dalis Mažosios Lietuvos (Prūsų Lietuvos), kurios prisiglaudimas prie Lietuvos Respublikos įteisintas Tilžės aktu, Versalio taikos

konferencijos nepamatuotu sprendimu liko atskirta. Tokiu būdu Tilžės aktas ir Steigiamojo seimo 1920 m. pagrindinė rezoliucija liko iki galo neįgyvendinti.

Klaipėdos krašte 1939 m., o likusioje Lietuvos Respublikos dalyje 1940 m. išliepsnojus Antrajam pasauliniam karui, Lietuvos konstitucijos galiojimas svetimų valstybių 50 metų buvo smurtu nutrauktas.

Molotovo - Ribentropo paktas ir Tilžės akto nuostatos

Hitlerinė Vokietija Mažojoje Lietuvoje pakeitė į vokiškus visus lietuviškus ir prūsiškus vietovardžius. 1938 m. buvo išleistas specialus Rytprūsių naujų vietovardžių žemėlapis (*Neue Ortsnamenkarte der Provinz Ostpreussen*). Susiklosčius palankioms politinėms aplinkybėms, Vokietija 1939 m. kovo 23 d. okupavo Klaipėdos kraštą. Iš jo buvo išvaryti visi ne Vokietijos kilmės gyventojai. SSRS tai vertino kaip Vokietijos Rytų politikos įgyvendinimą ir nesiruošė likti nuošaly. Europą bandyta pasidalyti taikiai, sudarant tarp SSRS ir Vokietijos vadinamąjį Molotovo - Ribentropo paktą. Tuo tikslu 1939 m. rugpjūčio 23 d. pasirašyta Vokietijos ir SSRS nepuolimo sutartis su slapiu protokolu. Pagal jį Lietuvos Respublika atiteko Vokietijai. Protokolas byloja, kad Vokietija siekė kaip atskirus administracinius vienetus valdyti Mažąją Lietuvą ir Didžiąją Lietuvą, taigi jas sujungti - savaip įgyvendinti Tilžės akto nuostatą. Užgrobus Lenkiją, SSRS ir Vokietija patikslino ir papildė minėtą paktą. SSRS siekė atgauti carinės Rusijos valdytus kraštus. Abi šalys 1939 m. rugsėjo 28 d. pasirašė sienos nustatymo ir draugystės sutartį (su žemėlapiu, 2 slaptais papildomais protokolais ir konfidencialiu protokolu). Pagal pasirašytus protokolus Vokietijai per antrašį įtakos sferų pasidalijimą vietoj Lietuvos Respublikos (be Užnemunės) teko Varšuvos ir Liublino vaivadijos (pagal 1939 VIII 23 dokumentus Užnemunė ir Suvalkų kraštas turėjo būti prijungti prie Rytprūsių - Mažosios Lietuvos). SSRS 1940 m. birželio 14 d. okupavo visą Lietuvos

Respubliką su Užnemune, kuri pagal susitarimus jai nepriklausė, todėl 1941 m. sausio 10 d. paktas patikslintas trečią kartą slaptu protokolu. SSRS iš Vokietijos už 31,5 mln. reichsmarkių (7,5 mln. aukso dolerių) nusipirko Užnemunę. Taip baigtos iki II pasaulinio karo vykusios Mažosios Lietuvos ir Lietuvos Respublikos slaptos dalybos. SSRS įgyvendino savo nuostatą, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje tarp Vokietijos ir SSRS nebūtų pakeista XX a. pradžioje bu-

vavo SSRS, JAV ir Didžiosios Britanijos vadovai ir sprendė Europos valstybių teritorines problemas. Dokumentai ir faktai byloja, kad SSRS dar abejojo, ar sutiks derybų partnerės atiduoti jai Mažąją Lietuvą. Deryboms SSRS ruošė ir atsarginį variantą – prijungti Mažąją Lietuvą prie jau okupuotos Lietuvos Respublikos. Galima teigti, kad SSRS savaip siekė įgyvendinti Tilžės akto nuostatą. Kaip prisimena geografą Vytautą Gudelis, 1944 m. pabaigoje Vilniaus



Vyriausias Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas, parengęs Klaipėdos krašto žmonių sukilimą ir 1923 m. sausio 9 d. Šilutėje paskelbęs manifestą į gyventojus. Sėdi iš kairės: Vilius Šaulinskas, Jurgis Lėbartas, Martynas Jankus, Jonas Vanagaitis; stovi iš kairės: Stasys Darius, Antanas Ivaškevičius, Aleksandras Mantautas ir Juozas Pronskus.

vusi carinės Rusijos ir kaizerinės Vokietijos siena. Molotovo - Ribentropo paktas neteko prasmės 1941 m. birželio 22 d. prasidėjus SSRS ir Vokietijos tarpusavio karui. Jo metu Vokietija okupavo Lietuvos Respubliką. Ji, kaip ir Mažoji Lietuva, tapo Vokietijos administraciniu teritoriniu vienetu ir buvo pavadinta *Lietuvos generaline sritimi*. JAV ir Didžioji Britanija 1941 m. liepos 14 d. pasirašė *Atlanto chartiją*, kurioje pasižadėjo likviduoti Molotovo - Ribentropo pakto padarinius.

Apie Tilžės akto nuostatas po Antrojo pasaulinio karo

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje (1945 m. vasario 4 – 11 d.) Jaltaje (Kryme) vyko konferencija. Joje daly-

universiteto Fizinės geografijos katedrai buvo pavesta sudaryti Mažosios Lietuvos žemėlapi su lietuviškais vietovardžiais, nes jie hitlerininkų buvo suvokietinti. Vyko intensyvus darbas, kuriam vadovavo geografą Vaclovas Chomskis. Jis buvo staiga nutrauktas 1945 m. sausio pabaigoje kaip nebereikalingas. Seka išvada, kad derinant pagrindinius konferencijos dokumentus SSRS pareigūnams pavyko įtikinti derybų partnerius JAV ir Didžiąją Britaniją, kad Mažoji Lietuva būtų perleista SSRS. 1945 m. liepos 17 d. - rugpjūčio 2 d. vykusioje Potsdamo konferencijoje dar kartą buvo patvirtinti Jaltos konferencijos teritoriniai susitarimai. SSRS buvo patikėta laikinai administruoti Rytprūsius (Mažąją

Lietuvą). Po Potsdamo konferencijos SSRS Liaudies komisarų taryba 1945 m. lapkričio 4 d. priėmė slapta nutarimą Nr. 2833-818c „*Apie buvusios Rytų Prūsijos teritorijos priskyrimą prie uždarų SSRS zonų*“. 1946 m. balandžio 7 d. pasirašytas SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsakas „*Dėl Karaliaučiaus srities RSFSR sudėtyje*“. Jo tekstas toks: „*Įsteigti Karaliaučiaus mieste ir gretimuose rajonuose Karaliaučiaus sritį su centru Karaliaučiaus mieste. Prijungti Karaliaučiaus sritį prie Rusijos Sovietinės Federacinės Socialistinės Respublikos*“. Tokiu būdu, sutikus didžiosioms valstybėms, nebuvo įvykdyta tautų apsisprendimo nuostata, išreikšta Tilžės aktu, ir Mažoji Lietuva atiduota Rusijai laikinai administruoti. Po trijų mėnesių, 1946 m. liepos 4 d., SSRS AT prezidiumas paskelbė naują įsaką apie laikinai administruojamo Karaliaučiaus miesto pervardijimą į *Kaliningradą*, o Karaliaučiaus krašto - į Kaliningrado sritį. Paskelbus šį dokumentą, ištrėmus dar likusius vietos gyventojus vokiečius, lietuvininkus bei kitus vokiškai kalbančius, visi Karaliaučiaus krašto (Mažosios Lietuvos) vietovardžiai buvo pakeisti rusiškais. Pakeisti vietovardžiai praktiškai nurodė, kokią teritoriją SSRS priskyrė uždaros pasienio zonos statusą turinčiai Kaliningrado sričiai.

Po karo dauguma lietuvininkų sutelkė Vakarų Vokietijoje. Mažosios Lietuvos taryba buvo atkurta 1946 m. gegužės 24–25 d. Vokietijoje, Fuldoje (pirmininkas E. Simonaitis). Taryba apeliavo į „Atlanto chartą“. Ji 1946 m. lapkričio 6 d. priėmė *Fuldos deklaraciją* (akta), kuri pakartojo Tilžės akto nuostatą dėl prisijungimo prie Lietuvos Respublikos. Dokumento tekstas toks: „*Mes Mažosios Lietuvos lietuvių - atstovai, remdamiesi Atlanto chartos 3-uoju straipsniu, pakartotinai pareiškiame savo tvirtą valią atsiskirti nuo Vokietijos ir susijungti su savo tautos kaimienu bendroje Lietuvos valstybėje. (...) Atskirti Mažąją Lietuvą tokiose sienose: pradedant nuo Aistmarių ties Rudkalniu (Braunsberg), toliau einant pro Šipapilį (Shippeibeil), baigiant Šventainiais (ties Aliacka-Suvalkais)*“. Deklaracija, kaip priedas prie „Lietuvos nepriklausomybės atstatymo memorandumo“, įteikta JAV Valstybės depar-

tamentui 1947 metais. 1947 m. sausio 15 d. Mažosios Lietuvos tarybos prezidiumo nariai paskelbė antrą *Fuldos deklaraciją* (akta) - protestą, kurio pabaiga tokia: „*(...) Mes prašome: 1) Sustabdyti Mažosios Lietuvos gyventojų lietuvių determinaciją; 2) Pavesti Mažosios Lietuvos valdymą UN komisijai ir vietos lietuviams leisti sukurti savo valdžią, kol bus įgyvendintas jos gyventojų reikalavimas šį kraštą sujungti su nepriklausomosios Lietuvos valstybe; 3) Sudaryti galimybę Mažosios Lietuvos žmonėms grįžti į savo tėvynę; 4) Žiauriai naikinamos senos kultūros Mažosios Lietuvos atstovams duoti galimybę pareikšti savo balsą tautų forume. Vardan teisingumo ir žmoniškumo mes prašome neleisti išnaikinti senos kultūringos tautos, Rytų Europos istorijoje suvaidinusios svarbų vaidmenį*“. Deja šie teisėti reikalavimai nebuvo įgyvendinti.

Galima teigti, kad SSRS antrą kartą prie Tilžės akto nuostatų realizavimo grįžo liberaliausiu Nikitos Chruščiovo „atšilimo“ laikotarpiu. Tada SSRS buvo perorganizuotas pramonės ir statybos valdymas - iškurtos sustambintos Liaudies ūkio tarybos. Lietuvoje LŪT veikė 1957 – 1965 metais. Jai buvo pavaldi ir Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities pramonė. Tuo metu Mokslų akademijoje sudaryta Kazio Meškausko vadovaujama komisija Kuršių marių būklei įvertinti. Ji 1959 m. parengė išvadas „*Dėl Kuršių marių ir prie jų prieinančios teritorijos vieningo administravimo ir priskyrimo prie LTSR*“. Panašias idėjas puoselėjo ir Klaipėdos miesto vykdomasis komitetas (1957–1959 m.) bei Gamtos apsaugos komitetas (pirmininkas Viktoras Bergas) ir kt. Galima teigti, kad buvo prisimintos Tilžės akto nuostatos ir bandoma jas savaip realizuoti. Deja, N.Chruščiovo valdymo metu to nespėta išspręsti. Pradėjus SSRS valdyti Leonidui Brežnevui, atsirado kiti prioritetai ir šis klausimas nebebuvo svarstomas.

Lietuvininkai, gyvenę emigracijoje, visada laikėsi Tilžės akto nuostatų. Visuose Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio (MLRS) dokumentuose (memorandumuose, pareiškimuose, deklaracijose ir kituose) konstatuojamas siekis grįžti į tėvynę – Mažąją Lietuvą ir apeliuojama į di-

džiųjų valstybių gerą valią. Charakteringas 1963 m. priimtas pareiškimas: „*Ateities Europos galios, praeities klaidų pamokytos, suras teisingus būdus Mažajai Lietuvai padarytoms skriaudoms atitaisyti*“. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, valstybės nugalėtojos (sąjungininkės) padalino Europą į dvi dalis,- Rytų ir Vakarų, besidalydamos susipyko, todėl ir prasidėjo šaltasis karas. Po dalybų SSRS visą laiką jautė baimę dėl sienų juridinio įteisavimo tiek europinėje, tiek ir azijinėje valstybės dalyje. Su daugeliu valstybių siena nebuvo juridiškai įteisinta (JAV, Kinija, Japonija ir t. t.). 1970 m. 25-oji Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos sesija priėmė rezoliuciją, kurioje konstatuojama: „*Joks teritorijos užėmimas, sąlygojamas grasinimo jėga ar jos panaudojimu, nebus pripažįstamas teisėtu*“. Didžiosios Vakarų valstybės primindavo SSRS, kad nepripažino ir nepripažįsta Baltijos valstybių aneksijos. Todėl SSRS ieškojo būdų kaip įteisinti esamą Europos padalijimą. Vakarų šalys tuo pasinaudojo. Už sienų neliečiamumo pripažinimą jos reikalavo iš SSRS nepažeidinėti žmogaus teisių. Tuo klausimu Europos valstybių pasitarime, vykusiame nuo 1973 m. liepos 3 d. iki 1975 m. rugpjūčio 1 d. Helsinkyje, buvo pasirašytas Europos Saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Baigiamasis Aktas. Jo I dalies 3 pastraipa skirta sienų neliečiamumui: „*Dalyvaujančios valstybės laiko neliečiamas visas viena kitos sienas, kaip ir visų valstybių Europoje sienas, ir todėl jos dabar ir ateityje vengs bet kurių pasikėsinimų į tas sienas. Jos atitinkamai vengs ir bet kurių reikalavimų ar veiksmų, kuriais siekiama užgrobti bei uzurpuoti dalį bet kurios dalyvaujančios valstybės teritorijos arba visą teritoriją*“. Pabaltijo valstybėms atstovavusios išeivijos ir emigrantų organizacijos baiminosi, kad Helsinkio Aktas neįteisintų aneksijos ir reiškė protestus. Į juos buvo atsizvelgta. Taip 1983 m. sausio 13 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją, smerkiančią SSRS už Baltijos valstybių okupaciją. 1983 m. liepos 22 d. JAV prezidentas Ronaldas Reiganas oficialiai pranešė JT narėms, kad JAV vyriausybė niekada nepri-

pažino priverstinio Baltijos valstybių inkorporavimo į SSRS ir informavo apie Baltijos valstybių pasiuntinybių pripažinimą. Kiek vėliau, 1985 m. liepą, Kopenhagoje dirbo Baltijos tribunolas. Jame konstatuota, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1941 m. okupacija bei aneksija yra tarptautinės teisės ir sutarčių nesilaikymo išdava.

Mažosios Lietuvos Rezistencijos Sąjūdžio (MLRS) taryba Čikagoje 1988 m. rugsėjo 15 d. memorandumu kreipėsi net į Jo Šventenybę popiežių Paulių II: „Šventasis Tėve, tikėdami, kad tikėjimo dalykuose nėra menkų ir nesoarbių reikalų, mes, Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio taryba, drįstame kreiptis į Jus, Šventasis Tėve, su prašymu, kad Apaštališkasis Sostas Mažąją Lietuvą, šiandien USSR ribose, vadinamą Kaliningrado sritimi, priskirtų prie Lietuvos Bažnytinės provincijos, nes tai nuo amžių lietuvių žemė. Tame krašte kankinio mirtimi mirė šventas Vaitiekus 997 m. ir šventas Brunonas 1009 m., kuris 1008 m. buvo pasiekęs ir pietų Lietuvą. Ten XIII šimtmetyje popiežių Inocento III, Honorijaus III, ir Grigaliaus IX pavedimu sėkmingai vykdė tikro misionieriaus darbą vyskupas Kristijonas. Ten jie - Kaliningrado lietuviai - neturi nei vienos bažnyčios, bet gal tą sritį prijungus prie Lietuvos Bažnytinės provincijos, bus įmanoma įkurti, įrengti, o gal net pastatyti bažnyčią. Drauge manome, kad tą sritį, iki šiol priklausančią Varmijos Vyskupijai, priskyrus prie Lietuvos Bažnytinės provincijos, Lietuvos dvasininkai galės ten pradėti apaštalavimą, atnešti dvasinę paguodą tiems, išlikusiems sovietų koncentracijos stovyklų buvusiems įnamiams“. Galima teigti, kad taip lietuvininkai siekė įgyvendinti Tilžės akto nuostatą. Galiausiai MLRS 1989 m. gruodžio 21 d. nusiuntė kreipimąsi SSRS pirmajam prezidentui Michailui Gorbačioviui. Jame pamatuotai konstatuojama, kad Karaliaučiaus kraštas nuo senų laikų yra lietuvių žemė.

Helsinkio susitarimai dėl sienų neliečiamumo neišgelbėjo SSRS nuo sugriuvimo.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo

1990 m. kovo 11 d. Akte konstatuojama, kad yra atkuriamas 1940 m. svetimos jėgos panaikintas Valstybės suverenų galių vykdymas. Pažymima, kad Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos valstybės konstitucinis pamatas.



Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio suvažiavimas Čikagoje 1983 m. liepos 5 d. Sėdi iš kairės K.Kikutis (išrinktas pirmininkas), Mikas Nagis, Kikutienė, Ieva Jankutė, Martynas Brakas (buv. pirmininkas), jo žmona Gunhildė, Ansas Lymantas, Vilius Pėteraitis, dešinėje stovi vyskupas Ansas Trakis.

Lietuvos Respublikos piliečių 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtose Konstitucijos trečiame straipsnyje konstatuojama, kad Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką.

Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas Mažosios Lietuvos, SSRS pavadintos Kaliningrado sritimi, statusą laikė galutinai neišspręstu. Paskutiniame savo seime, įvyksiamame Čikagoje 1991 m. lapkričio 1-3 dienomis, jis priėmė rezoliuciją, kurioje konstatuojama: „Mažoji Lietuva yra lietuvių tautos ir jos gentainių žemė nuo seniausių amžių. Jokia kita tauta ar valstybė neturi pirmumo teisės į jos teritoriją. Baigiantis karui, sąjungininkai pavedė Sovietų Sąjungai laikinai administruoti Mažąją Lietuvą, įskaitant Karaliaučių (Kaliningrado sritį). Sovietų Sąjunga, piktnaudžiaudama pasitikėjimu, išteriojo arba išvarė to krašto gyventojus, sugriovė ūkį, kolonizavo šalį

svetimais žmonėmis ir pavertė ją didžiule ir grėsminga militarizmo baze. Todėl VLIKO baigiamųjų darbų seimas kreipiasi į didžiąsias Vakarų valstybes, prašydamas, kad iš Mažosios Lietuvos būtų atitrauktos visos karinės pajėgos ir kad ta šalis būtų sujungta su Lietuva“.

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, Mažoji Lietuva susilaukė kai kurių politinių partijų ir

visuomeninių organizacijų dėmesio. Mažosios Lietuvos Reikalų Tarybos (pirmininkas Vytautas Šilas, pirmininko pavaduotojas Algirdas Matulevičius) iniciatyva Tilžės akto pasirašymo diena – lapkričio 30 –oji Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. įtraukta į Atmintinų dienų sąrašą.

Tilžės akto nuostatos visą laiką vienokiu ar kitokiu būdu iškyla, yra minimos, vertinamos ir tyrinėjamos ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse (pvz., Vokietijoje, SSRS, JAV ir kt.). Dokumentai ir faktai byloja, kad Lietuvai Tilžės aktas yra konstitucinis dokumentas, o jo nuostatos - testamentinės. Tilžės akto nuostatų ignoravimo padariniai - suniokota Mažoji Lietuva, vadinama Kaliningrado sritimi ir dabar administruojama Rusijos Federacijos - nuolat primena didžiosioms Vakarų valstybėms apie jų padarytas grubias klaidas ignoruojant tautų apsisprendimo teisę. ■

Socialdemokratijos idealisto kelias

Yra žmonių, kurie gyvena dėl savęs ir dejuoja dėl kasdienių trūkumų, kaltindami aplinkinius ar net valstybę. Nesusimąsto, ką jie patys yra davę naudingo savo valstybei. Idealistų gyvenimo kelias kitoks, dažnai būna akmenuotas. Jie nesiekia sau materialinės naudos, nepaisydami pasitaikančių sunkumų dirba, stengiasi padėti kitiems, tai daro dėl šviesesnės ateities. Toks buvo visuomenės veikėjas, publicistas, vienas XX a. pirmos pusės Lietuvos socialdemokratų partijos lyderių Kipras Bielinis.

Vilmantas KRIKŠTAPONIS

Kipras Bielinis, žymiausias Lietuvos knygnešio Jurgio Bielinio sūnus, gimė prieš 125 metus – 1883 m. rugsėjo 26 d. Biržų apskrityje, Nemunėlio Radviliškio valsčiaus, Purviškių vienkentyje.

Tėvas, norėdamas, kad Kipras eitų jo pėdomis, 1890 m. savo sūnų išvežė į Garšvius pas knygnešį ir daktorių A.Laduką mokytis. Čia jis praleido pora vasarų. Čia Kiprui tėvas parodė į slaptą knygų sandėlį, kuris buvo kiek atokiau nuo šio kaimo. Nuo to laiko jam buvo žinomi vietos knygų platintojai, slėpimo vietos.

Vėliau K.Bielinis mokėsi Mintaujos realinėje mokykloje, Rygos gimnazijoje. K.Bielinis su kitais bendraminčiais gimnazistais apie 1901 m. įkūrė Rygoje slaptą lietuvių gimnazistų kuopelę. Jai priklausė ir vėliau tapę žinomis visuomenės veikėjais J.Merkys, V.Nagevičius, S.Kymantaitė.

Po kelerių metų K.Bielinio iniciatyva buvo įsteigta ir antra Rygos lietuvių kuopelė analogiška pirmajai. Šios dvi kuopelės veikė bendrai, tik vėliau suskilo į kairiuosius ir dešiniuosius.

Kairieji jaunuoliai, nenusileisdami vyresniesiems, aktyviai įsitraukė į revoliucinę veiklą, platino atsišaukimus ir kitą literatūrą. „Geri jūsų raštai“, – pagyrė J.Bielinis, atvežęs į Rygą sūnui šios literatūros siuntą. Tuose raštuose buvo rašoma: „Ne malda už caro valdžią, ne jokia autonomija, o visiškai nepriklausomybė Lietuvai“. Tai patiko tėvui.

1897–1898 m. K.Bielinis platino lietuviškus spaudinius moksleiviams ir darbininkams. Iki 1902 m. gaudavo įvairių leidinių iš Prūsų Lietuvos ir

Amerikos. Tuo pat metu pradėjo didesniais kiekiais platinti socialdemokratinę spaudą, kurią slėpdavo savo kambaryje. Kai kurie caro žandarai apie tai žinojo. Pavyzdžiui, vienas lietuvis policininkas, susitikęs K.Bielinio šeimnininkus, pasakė, jog pas juos gyvena gimnazistas, turįs daug lietuviškų knygų. Žinojo, tačiau kratos nedarė. Rygoje tuo metu buvo daug lietuvių policininkų, kurie, matyt, nenorėjo savo tautiečių persekioti.

Žinoma ir tai, kad po 1902 m. K.Bieliniui, grįždami iš Šiaulių, knygų pristatydavo ir J.Biliūnas, A.Janulaitis bei K.Venclauskis. K.Bielinis buvo ryšininkas tarp savo tėvo ir Rygos knygrišių žydų. Mat iš Prūsų Lietuvos, kad būtų lengviau, buvo gabenamos neįrištos knygos. Žmonės labiau mėgo pirkti jau įrištas knygas. K.Bielinis priimdavo iš tėvo neįrištas knygas ir po 100 arba daugiau egzempliorių duodavo knygrišiams įrišti. Įrištas vėl gražindavo tėvui, kuris jas gabendavo po Lietuvą.

Neteko K.Bieliniui Rygoje ilgiau užsibūti. Valdžiai atkreipus dėmesį į slaptas mokinių organizacijas, K.Bielinis buvo priverstas gimnaziją palikti septintoje klasėje, ketindamas išvykti į Šveicariją. Bet tuo metu prasidėjo Lietuvos socialdemokratų judėjimas ir K.Bielinis įstojo į Socialdemokratų partiją. Jis pradėjo reikštis kaip publicistas Prūsų Lietuvoje A.Janulaičio redaguojamame „Darbininkų balse“. 1904 m. veikė Lietuvoje kaip partijos organizatorius. Apvažinėjo visą Suvalkiją ir pajūrį, organizavo socialistinių raštų gabenimą iš Prūsų Lietuvos į Didžiąją Lietuvą.

Apie socialdemokratinės spaudos reikšmę ir spaudos atgavimą K.Bielinis rašė: „Kovoje dėl lietuviškos raidės socialistinei lietuvių spaudai priklausė



Kipras Bielinis.

sė pirmasai kovos baras. Pirmiausia socialistinė spauda nesitenkino vien tik laikraščių ar knygų kalba, lietuviai socialistai jau tada paleido į darbą spaudos kulkosvaidį – proklamacijų lapelius, kurie tūkstančiais plito po visą kraštą. Spaudos kulkosvaidis kalbėjo į mases, vadinas, judino tūkstančius žmonių, šitos socialistinės spaudos masinis pobūdis, be abejonės, greitai įtikino caro bernus, kad nėra ko spirtis, kad geriau leisti lietuviškąsias raides. Antra vertus, lietuviškoji dešinioji ir centro spauda buvo perdėm oportunistinė ir, kaip tokia, ne taip buvo baisi caro bernams, tuo tarpu socialistinės spaudos obalsiai buvo revoliuciniai. Daugelis geros markės patriotų statė vien tik spaudos leidimo klausimą ir buvo linkę viską atleisti caro režimui, užmiršti jo nuodėmes, jei tik būtų spauda leista, tuo tarpu socialistinė spauda darė dienos klausimu caro valdžios pašalinimą, jos iš Lietuvos išvijimą ir kėlė ne taikos, bet karo su caro režimu

ir revoliucijos šūkius.“

Lietuvoje 1905 metų anticariniam judėjimui vadovauti ėmėsi Lietuvos socialdemokratų partija. Ji reikalavo demokratišku būdu išrinkti tautos Seimą Vilniuje. Į revoliucinę agitaciją įsijungė ir K.Bielinis. Jis 1905 m. surengė per 30 viešų mitingų ir demonstracijų, naudodamasis Kunigo, Sermėgiaus ir Jono Jurgaičio slapyvardžiais.

K.Bielinis sakė ugningas kalbas – nuo rogių, vežimų, didelėse salėse bei kaimo seklyčiose. Dvidešimt bylų buvo iškelta K.Bieliniui, už kiekvieną jų grėsė daug katorgos metų, tremties ar net mirtis. Tačiau K.Bieliniui tai baimės nekėlė, cariniams žandarams jis buvo nesugaunamas. Štai atsisaukimas, kurį anuomet platino ir K.Bielinis: „Už ginklų, seni, jauni, vyrai ir moterys! Jau atėjo laikas visiems sukilti ir nuversti nuo savo sprando tą nekaltų žmonių kraujais aptaškytą caro valdžią! Jau sukilo visi didesnieji miestai, Lenkija, Latvija, Finija, ir Kaukazas jau visas sukilęs – neatsilikime nuo kitų ir mes ir kuo greičiausiai griebkime už ginklų! Sunkus bus mūsų kelias, daug nekalto kraujo ir ašarų taps pralieta, bet ką daryt, kad be to negalima apsieiti?! Jau pakanka mums vilkus per tiek metų tą baisų caro valdžios jungą, gana jai spaudus iš mūsų kruviną prakaitą ir ašaras, gana lupus nepakeliamus mokesčius ir akcizus...“

Nepadėkime ginklo, kolei nebus įvesta žmonių rinkta valdžia ir kolei visi žmonės, turtingi ir beturčiai, ponai, ūkininkai ir darbininkai, mokyti ar nemokyti, vyrai ar moterys, maskoliai, lietuviai ar žydai, tokios ar tokios tautybės, kolei visi, pasilikusieji 20 metų amžiaus, negalės lygiai be jokių tarpininkų ir sukybių rinkti į Seimą savo pasiuntinius! Nepadėkim ginklo, kolei nebus galima Lietuvos išrinktiesiems susirinkti ne Peterburge, o Vilniuj ir čia nutarti, kokia toliau turi būti Lietuvoj valdžia: ar Lietuva ir toliau turi likti prie Maskolijos ar visai nuo jos atsiskirti! Nepadėkim ginklo, kolei nepereis į tų išrinktųjų rankas visa valdžia!“

Vykstant anticariniam mitingams, buvo reikalinga ir socialistinė spauda, atsisaukimai. 1905 m. LSDP CK įgaliotas K.Bielinis rūpinosi šios spaudos gabenimu iš Prūsų Lietuvos į Didžiąją Lietuvą, kreipėsi pagalbos į savo tėvą. Jis sutiko ir gabeno socia-

listinę literatūrą į Kėdainius pas J.Daumaną, bet po kurio laiko, gal norėdamas išgelbėti nuo katorgos ir tremties savo sūnų, gal nepritardamas revoliucinei kovai, atsisakė socialistinę literatūrą gabenti.

Numalšinus 1905 metų revoliuciją, K.Bielinis pasitraukė į Rygą, kur prie Latvijos socialistų partijos sudarė 500 lietuvių darbininkų grupę. Gyvendamas Rygoje, vartodamas per 40 slapyvardžių, bendradarbiavo legalioje socialdemokratinėje spaudoje – „Naujojoje Gadyneje“, „Skarde“, „Žarijoje“, „Echo“ bei liberaliame „Lietuvos ūkininke“.

K.Bieliniui, carinės santvarkos priešui, nelaisvės išvengti nepavyko. 1907 m. lapkričio 5 d. Rygos socialdemokratų komiteto posėdyje jis drauge su kitais 15 komiteto narių buvo areštuotas ir nuteistas penkeriems metams sunkiųjų darbų katorgos, kurią atbuvo ten pat, Rygos kalėjime. Po to laukė 10 metų tremties Sibire.

Apie paskutinį pasimatymą su tėvu Rygos kalėjime K.Bielinis rašė: „Ieškau langelio, pro kurį turiu pamatyti pažįstamą veidą. Pagaliau surandu. Stovi tėvas. Negaliu nė žodžio ištarti, nes gerklę spaudžia kamuolys. Tėvas taip pat tegali kilstelėti ranką, norėdamas pasisveikinti, tyli. Dingsta susijaudinimas ir aš rėkiu į langelį: „Tėve, nesijaudink, neverk.“ Imu šaukti iš visų jėgų: „Tėve, pats sakydavai ne kartą, kad turiu užaugti ir būti valdžiai bizūnu! Sakydavai, kai drauge knygas po Lietuvą vežiodavome.“

Tėvo veidas nušvinta. Jam tai malonu, todėl pakartoju šimtą kartų jo kartotą pasakymą.

Būdavo, atvažiuojame į kokio ūkininko kluoną, išlipame iš vežimo ir įeiname į gryčią. Šeimininkas mudu pats pasitinka, sveikinasis su tėvu ir klausia: „O iš kur tą pipirą radai? Ar ne sūnus?“ „O kaipgi, aišku, sūnus, pamatysi, užaugo ir bus caro valdžiai bizūnas.“

Tėvas ramus. Jis daug ką norėtų pasakyti, bet aš jo beveik negirdžiu. Siūlau viską, ką jis darė, užrašyti.

Tai buvo paskutinis pasimatymas su tėvu. Kai grįžau iš Sibiro, jis buvo miręs.“

Sibire laimingo atsitiktinumo dėka K.Bieliniui „revoliucionierių motina“ F.Bortkevičienė išrūpino Jankavičiaus pavarde pasą. Jis pabėgo iš trem-

ties ir apsigyveno Tolimuosiuose Rytuose, netoli Chabarovsko, kur dirbo buhalteriu iki pat 1917 m. vasario revoliucijos.

Prasidėjus permainingiems įvykiams Rusijoje, daugeliui lietuvių tremtinių atsivėrė laisvės vartai. Tad ir K.Bielinis nedelsdamas per Maskvą atvyko į Peterburgą, kur vietinės LSDP organizacijos įpareigotas lankė lietuvių pabėgėlių kolonijas, siekdamas įkurti jose LSDP organizacijas. Priklausė tais pačiais metais susikūrusiai, prie RSDDP(b) prisijungusiai, tačiau savo partijos pavadinimą išsaugojusiai Maskvos lietuvių socialdemokratų organizacijai. 1918 m. trumpą laiką dirbo Lietuvos reikalų komisariate prie bolševikų Liaudies Komisarų tarybos tautybių reikalų komisariato, rūpinosi pabėgėlių grąžinimu į Lietuvą. 1918 m. vasaros pradžioje ir pats grįžo į tėvynę. Iš karto pasinėrė į nepriklausomos Lietuvos kūrimą, aktyviai dalyvaudamas ir LSDP veikloje. Partijos vadovybei pavėdus, jis išvyko į Šiaulius kurti lietuviškos savivaldybės.

K.Bieliniui teko dirbti Akmenėje ir Šiauliuose. Įsitraukė į kooperacijos sąjūdį, buvo jos propaguotojas. K.Bielinis buvo vienas iš iniciatorių, kurie 1921 m. pradžioje Šiauliuose įsteigė kooperatinę knygų leidimo ir kultūros darbo bendrovę „Kultūra“. Bendrovė leido anuomet įžymių rašytojų kūrinis, gamtos, istorijos ir kitas mokslo populiarinimo knygas, vadovėlius mokykloms, „Kultūros“ žurnalą, steigė kultūros būrelius, skelbusius šūkį „Švieskis ir šviesk!“

K.Bielinis dar rinko ir lietuvių liaudies dainas, ketindamas ateityje jas išleisti didžiuliu daugiatomiu leidiniu.

1920 m. žiemą ir pavasarį LSDP pradėjus aktyviai reikštis Steigiamojo Seimo rinkimams, į šį darbą įsitraukė ir K.Bielinis. Dauguma įvairių partijų atstovų jau tuomet buvo baigę mokslus užsienio aukštosiose mokyklose ir dvasinėse akademijose. Tarp jų buvo socialdemokratai inžinierius S.Kairys, fizikas V.Čepinskis, inžinierius V.Sirutavičius, teisininkai V.Požela ir K.Venclauskis, A.Purėnas ir kt. K.Bielinis, kad ir neturėjo jokio diplomo, savo veikla buvo plačiai žinomas daugelyje Lietuvos vietų.

Kiekvienos partijos atstovai, norėdami patraukti savo pusėn kiek galint

daugiau rinkėjų, nesigailėjo įvairiausių pažadų. Pasitaikydavo mažiau inteligentiškų kalbėtojų, kurie griebdavosi ir demagogijos, melo. Žymiausi socialdemokratų kalbėtojai buvo S.Kairys ir K.Bielinis, kuriems čia mištos blogybės buvo svetimos.

Tai buvo demokratiškiausi rinkimai, kokių Lietuva iki tol nebuvo mačiusi. Rinkimų įstatymas buvo visiems lygus, rinkėjų teisės gerbiamos ir saugomos.

Socialdemokratai Steigiamajame Seime gavo tik 13 vietų, nes daugiausia atstovavo samdomiesiems žemės ūkio ir pramonės darbininkams, o pramonė Lietuvoje buvo menkai išvystyta, tad ir miesto darbininkų nedaug tebuvo. K.Bielinis į Steigiamąjį Seimą buvo išrinktas Panevėžio apygardoje.

Reikia pažymėti, kad parlamento, kaip aukščiausios valdžios institucijos, idėja, nors ir tiesiogiai neminama, išėjo iš 1896 m. LSDP programos politinių reikalavimų dalies – „Konstitucijos pamatų“ punktu, kuriuose buvo pasisakyta už visuotinio, slapto, lygaus ir tiesioginio balsavimo principą, už proporcinę rinkimų sistemą bei žmonių renkamą valdžią.

1905 m. vasarą išleistame ir rudenį platintame LSDP manifeste buvo pasisakyta už Lietuvos gyventojų visuotiniu, tiesiu, lygiu ir slaptu balsavimu, neskiriant tautybės, tikėjimo ir lyties, išrinkto Seimo Vilniuje sušaukimą, buvo pateikta detali, iš 28 punktų susidedanti Seimui priimti reikalingų sprendimų ir veiksmų programa. Viso to siekti socialdemokratams ir teko po Steigiamąjo Seimo rinkimų 1920 m.

K.Bielinis aktyviai reikėsi ir II bei III Seimuose. Abiejuose priklausė socialdemokratų frakcijai ir buvo vienas iš jos lyderių bei aktyviausių narių.

Po 1926 m. gruodžio 17 d. perver-smo Lietuvoje susiformavo autoritarinis režimas. Seimas buvo paleistas. Pasibaigė ir parlamentinė socialdemokratų veikla. Buvo uždarinėjamos socialdemokratų organizacijos bei periodiniai leidiniai, daromos kratos.

Autoritariniam režimui visaip varžant ir ribojant LSDP veiklą, viena iš mažiausiai režimo kontroliuojamų ir persekiojamų socialdemokratų veiklos barų buvo veikla ligonių kasose. Būtent per ligonių kasų rinkimus socialdemokratai galėjo pasireikšti Lie-

tuvos visuomeniniame gyvenime. 1928 m. Kauno mieste iš 20 ligonių kasų socialdemokratai vadovavo dešimčiai. K.Bielinis buvo išrinktas Kauno ligonių kasų valdybos pirmininku.

K.Bielinis aktyviai dalyvavo spaus-tuvininkų gamybinėje „Raidės“ bendrovėje, kurioje veikė ir daugiau socialdemokratinių pažiūrų visuomenininkų, buvo vienas „Grandinės“ bendrovės steigimo iniciatorių. Pastarosios tikslas buvo Kaune pastatyti Darbininkų namus, kur pastogę gautų socialdemokratų organizacijos, darbininkų kooperatinės įmonės, redakcijos, spaus-tuvės, jaunimo, profesinės, sporto, kultūros, meno ir kitos organizacijos. Tiems namams statyti 1931 m. buvo nupirk-tas Kęstučio gatvėje sklypas.

Apie 15 metų K.Bielinis buvo arti-mai susijęs su Žemės ūkio rūmais, dirbo finansų skyriaus vedėju. Jis taip pat buvo „Paramos“, „Spaudos fondo“, „Kooperacijos banko“, „Kooperatinio draudimo“ valdybų narys, organiza-vo kooperatyvą „Marginiai“ bei jam vadovavo.

Pradedant 1919 m. per visus tarp-pukario metus K.Bielinis buvo vienas iš LSDP lyderių, priklausė šios parti-jos vadovybei: 1919 m. buvo valdybos narys, o nuo 1921 m. iki 1935 m. buvo renkamas LSDP CK nariu, pirminin-ku bei CK prezidiumo vicepirminin-ku. Nuo 1921 m. kovo 10 d. iki 1923 m. sausio 18 d. dirbo LSDP laikraščio „Socialdemokratas“ redaktoriumi. Atstovavo partijai tarptautinėse socialis-tų konferencijose. 1931 m. liepos 15–30 d. K.Bielinis su S.Kairiu ir L.Epšteinu LSDP atstovavo socialistų darbi-ninkų internacionale Vienoje

1940-tųjų vasarą žlugus autoritari-niam režimui, tautinę valdžią pakeitė tarybinė. K.Bielinį labai sukrėtė masinė 1941 m. birželio 14 d. Lietuvos inteli-gentijos deportacija į Sibirą. Prasidėjus karui, K.Bielinis 1941 m. išitraukė į lie-tuvių antinacinę rezistenciją, buvo vie-nas pirmųjų rezistencijos kūrėjų. Social-demokratams pasivadinus „Naujosios Lietuvos“ vardu, buvo leidžiami atsi-šaukimai, propaguojantys Lietuvos iš-laisvinimą orientuojantis į vakarietišką demokratiją. 1943 m. lapkričio 25 d. buvo įkurtas Vyriausiasis Lietuvos iš-laisvinimo komitetas (VLIK). Svarbiau-sias jo tikslas buvo Lietuvos valstybės atkūrimas. K.Bielinis buvo VLIK finan-

sų komisijos pirmininkas. 1944 m. pasitraukęs į Vokietiją, aktyviai veikė VLIK delegatūroje Berlyne. 1945 m. buvo iš-rinktas Tautos fondo valdytoju. 1949 m. K.Bielinis atvyko į JAV. 1953 m. įsteigė Amerikos lietuvių socialdemokratų są-jungos literatūros fondą ir jam vadova-vo. Šio fondo rūpesčiu buvo leidžiami leidiniai Lietuvos praeičiai bei lietuvių tautos visuomeninės politinės minties raidai tirti. Pats rašė ir kitus ragino ra-šyti. Bendradarbiavo Amerikos lietuvių socialdemokratų spaudoje „Darbe“, „Kaleivyje“ ir „Naujienose“. Parašė au-tobiografinės knygas: „Dienojant“, „Penktieji metai“, „Gana to jungo“.

Savo testamente K.Bielinis pageida-vo, kad būtų išleisti jo nespausdinti ran-krasčiai: „Jų spausdinimui ir išleidimui turėtų vadovauti Amerikos lietuvių so-cialdemokratų sąjungos literatūros fon-das (savo lėšomis ir iš 3500 USD pas-kolos, kurią aš daviau šiam fondui, o tuo atveju, jeigu prireiktų lėšų išleidi-mo išlaidoms padengti, tada ši suma turi būti išmokėta iš mano turto). Tai turi būti įgyvendinta mano nurodytų testamentą vykdytojų, konsultuojantis su Literatūros fondo nariais ir Ameri-kos lietuvių socialdemokratų sąjungos centro komiteto nariais.“

45 procentus savo turto jis pasky-rė Lietuvių socialdemokratų partijos delegatūrai užsienyje.

K.Bielinis mirė 1965 m. gruodžio 7 d. Niujorke. Buvo kremuotas ir pa-laidotas šalia savo bendražygio S.Kai-rio. Lietuvai atkūrus nepriklausomy-bę 1994 m. jų palaikai buvo pervežti į Lietuvą ir palaidoti Kaune, Petrašiū-nų kapinėse.

Prie Kauno, Biruliškių kaime, tebė-ra namas, kuriame 1938–1944 m. gyve-no K.Bielinis. Tą patvirtina ir prie na-mo sienos prikalta paminklinė lenta. Tačiau ne visas K.Bielinio testamentas iki šiol išpildytas. Iš jo raštų tik knyga pavadinimu „Dienojant“ buvo išleista 1992 m. autoriaus giminaičio A.J.Bieli-nio pastangomis. Knygos „Katorga ir trėmimai“ rankraštis buvo likęs Lie-tuvoje. Jį išsaugojo tremtiniai Sibire. Ar nederėtų šiandienos socialdemokratams pasirūpinti K.Bielinio raštų išleidimu Lietuvoje? Visuomenė gautų galimybę susipažinti su darbštaus lietuvių visuomenininko ir publicisto darbais, kurie aktualūs tebėra ir šiandien. ■

Kaip kapitalizmas žlugdo demokratiją

Ilgai buvo teigta, kad kapitalizmas ir demokratija yra dvi kietosios kolonos, laikančios ant savęs neįkainojamą gėrį ir laisvę, kad tomis šalimis, kur veši kapitalizmas ir demokratija, privalo sekti ir visi kiti. Kaip pasikeitė šio dueto santykis globaliame pasaulyje?

Šio straipsnio autorius, JAV Berklio universiteto viešosios politikos profesorius, teigia, kad nė viena demokratiškai gyvenanti tauta nesusidoroja su neigiamais kapitalizmo efektais.

Robertas REICHAS

Pastaraisiais dešimtmečiais pastebima tendencija, kad kapitalizmas pirmąją prieš demokratiją: kapitalizmas klesti, o demokratija tiesiog stengiasi neatsilikti.

Nors prieš tris dešimtmečius bent trečdalis tautų rengė laisvus rinkimus, o šiandien tai daro jau du trečdaliai, tačiau dar gerokai daugiau tautų priklauso bendrai, integruotai ir globaliai rinkai.

Nesėkmingą demokratijos kovą su kapitalizmu gerai iliustruoja Kinijos pavyzdys. Ši valstybė, laikoma viena iš trijų didžiausių kapitalistinių valstybių po Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) ir Japonijos, puikiai sutaria su rinkos laisve, tačiau politinė laisvė jai vis dar sunkiai įkandama. Panašioje padėtyje yra atsidūrusios ir ekonomiškai sėkmingos Rusija bei Meksika. Nepaisant to, šias valstybes supančiojo ir JAV aktuali problema: korporacijos ir elitas traukia dideles pinigų žuvis, kurios sugriauna valdžios gebėjimus pasirūpinti piliečiais, jų reikalais ir poreikiais.

Ne viskas priklauso nuo sąžiningų ir laisvų rinkimų

Demokratija – sistema, leidžianti piliečiams jungtis ir kartu siekti bendro gėrio. Nepaisant to, kad laisva rinka apipylė turtais vienus, ji taip pat pasėjo ir nelygybę tarp žmonių, jų gaunamų pajamų, žmonės nesijaučia saugūs dėl savo turto. Be to, ji vis labiau kenkia aplinkai, nes daro įtaką globaliniam atšilimui. Nors demokratija ir yra piliečių įrankis, kuriuo naudojančis galima atkreipti dėmesį į šiuos neigiamus kapitalizmo efektus, daugelis piliečių Europos šalyse, JAV, Japonijoje jaučiasi neįgalūs keisti padėtį. Tuo pat metu vartotojai ir investuotojai jau-

čiasi turį vis daugiau jėgos. Trumpai tariant, nė viena demokratiškai gyvenanti tauta nesusidoroja su neigiamais kapitalizmo efektais.

Tačiau šis faktas kapitalizmo egzistencijai netrukdo. Šioms dviem jėgoms pasklidus, nebeaiškios pasidare jų pareigos, sunkiai išmatuojama ir žala, kurią jos padaro mūsų demokratinėi galiai ir pareigoms. Pagrindinė kapitalizmo užduotis – padidinti mūsų ekonominę gerovę, tačiau kai jis prisitaikė prie žmonių, kaip individualių vartotojų, poreikių, demokratija susidūrė su sunkumu įvykdyti savo pagrindinę funkciją: aiškiai išreikšti ir kovoti dėl bendro gėrio, padėti bendruomenei vystytis ir siekti teisingumo. Pačiu geriausiu atveju dabar ji įgalina piliečius bendrai diskutuoti, kuri sprendžia, kaip pinigų pyragas turi būti padalytas, kokias taisykles reikia taikyti privačiam ir viešajam gėriui. Tačiau piliečiams tai tik diskusija, o visas taisykles nustato rinka.

Tarp globalaus kapitalizmo ir demokratijos, kaip ekonominio žaidimo, reikia nubrėžti aiškią ribą, numatyti taisykles, kaip viena turi veikti kita. Kapitalizmo tikslas yra leisti korporacijoms agresyviai žaisti rinkoje, o piliečių iššūkis – sustabdyti tokią ekonominę būtį, tapti ribojančių taisyklių autoriais.

Verslo kaina

Daugelis žmonių turi dvejopą mąstymą: visų pirma kaip vartotojai/investuotojai mes trokštame susitarimų, lemiančių kuo didesnes pajamas ir ekonominę naudą. Tuo pačiu metu kaip piliečiai nemėgstame daugelio socialinių pasekmių, išplaukiančių iš tų sandorių. Mėgstame kaltinti korporacijas dėl viso blogio, nors tikriausiai prisidirbome patys. Nepaisant visko, mes juk žinome, iš kur kyla ta ekonominė gerovė: iš už ma-

žas algas viršvalandžius dirbančių darbuotojų, iš nelojalių bendruomenės tarptautinių korporacijų, iš aukštų pareigūnų, nulupančių milžiniškus mokesčius nuo pramonininkų, iš tų pačių pramonininkų neatsakingo požiūrio į aplinką ir gamtą.

Deja, JAV debatai ekonominių pokyčių tema suskaldo visus į dvi kraštutines stovyklas: pirmieji nori rinkos be taisyklių, antrieji – nori apsaugoti darbus, visuomenę, kuriai patys ir priklauso. Režiumė toks: užuot radę būdų, kaip sumažinti neigiamą globalizacijos poveikį, sumažinti pokyčių tempą, mes mušamės. Vartotojai ir investuotojai kasdien laimi, o tuo pat metu eiliniai žmonės plūstasi ir, atėjęs tinkamam laikui, bando blokuoti naujus verslininkų susitarimus, arba, pavyzdžiui, protestuoti prieš JAV bendrovių pardavimą užsienio investuotojams. Paskutinių pavyzdžių galima laikyti vidinio amerikiečių konflikto ženklu: juk dviejų viename – vartotojo ir piliečio – santykis yra šizofreniškas reiškinys, nes konfliktuojantieji niekaip neapribojami.

Europoje korporacijų restruktūrizavimo banga supurtė supratimą apie darbo vietos apsaugos išipareigojimus ir apskritai socialinę gerovę. Tai vėlgi sukėlė nesutarimų, tik šį kartą tarp europiečių: ar jiems kovoti už savo gerovę, kylančią iš globalaus kapitalizmo, kai tuo metu visuomenė gyvena vis sunkiau – gyvenimo išlaidos auga visose šalyse. Tarkime, 2001 m. automobilius gaminanti bendrovė „Daimler Chrysler“ kartkartėmis patirdavo finansinių nuostolių, kurie vis didėjo. Galų gale Europos vartotojai nurašė šį gamintoją ir pradėjo demonstruoti lojalumą bendrovės konkurentams, prekiaujantiems pigesniais automobiliais. Dėl to vienas iš bendrovės vadovų buvo priverstas atleisti 26 tūkst. darbuotojų,

taip pat uždaryti šešias gamyklas.

Paradoksalu, tačiau netgi labai pelningai dirbančios bendrovės jaučia spaudimą dirbti dar efektyviau. 2005 metais „Deutsche Bank“ pranešė, kad, pradėjus „įdarbinti“ internetą, reikia atsisakyti 6400 darbuotojų, o dar 1200 darbuotojų buvo sumažinti atlyginimai.

Europos vartotojai ir investuotojai skina laurus ir kraunasi pelnus, tačiau grėsmė dėl darbo vietų išlikimo bei socialinės nelygybės ir toliau didėja net ir socialdemokratinėmis save vadinančiose šalyse, kurių politinė ir ekonominė sistema buvo sukurta laisvos rinkos sudaromai nelygybei sumažinti. Tiesiog tokiomis aplinkybėmis Europos demokratijos galutinai patvirtino, kad yra paralyžiotos, ir vienintelis būdas gyventojams išreikšti pasipriešinimą yra masiniai boikotai bei piketai.

Japonijoje daugelis kompanijų taip pat sumažino darbuotojų skaičių, atsisakė ilgam laikui įdarbinamų darbuotojų, uždarė pelno nenešančius filialus. Kai vienu iš „Sony“ vadovaujančių pareigūnų pradėjo dirbti ne japonų kilmės Hovardas Stringeris, buvo paskelbta, jog kompanija atleis apie 10 tūkst. darbuotojų – tai yra maždaug 7 proc. visos darbo jėgos kompanijoje. Keletas Japonijos verslininkų nuo to pasijuto tik geriau, nes gavo naudos, tačiau daugelis darbininkų buvo palikti užnugaryje. Tauta, kažkada didžiavusi dėl stiprios ir beveik lygios vidurinėsios klasės, pradėjo gyventi taip, kad atskirtis tarp didelių ir mažas pajamas gaunančiųjų pasidarė labai ryški. Piliečiai bandydavo reikšti savo nepasitenkinimą dėl apnikusio bejėgiškumo, tačiau Japonija jau buvo suderinusi savo vertybes su kapitalizmo vertybėmis, o demokratija buvo susilpnėjusi. Laisva rinka lėmė visuomenei kylančius sunkumus.

Kitoje politinių barikadų pusėje sėdi Kinija, kurios laisvoji rinka vis auga ir auga, tačiau ši valstybė neturi demokratinę tradicijų. O tai – labai gera žinia investuojantiems Kinijoje, tačiau to kaina – eilinio piliečio gyvenimo lygio suprastėjimas, nes atskirtis tarp turtingųjų ir vidurinėsios klasės yra milžiniška. Naujasis Kinijos verslo elitas gyvena didžiulėse priemiesčių vilose, spiečiasi į nedideles bendruomenes ir siunčia savo vaikus studijuoti už jūrų marių. Tuo pat me-

tu didieji Kinijos miestai perpildyti iš provincijos atvykusių asmenų, įklimpusių į miesto skurdą ir nedarbą. Kas baisiausia, jie turi mažai, o tiksliau beveik visai neturi politinės galios keisti susidariusią situaciją.

Demokratinėje santvarkoje gyvenantys piliečiai nėra suvaržyti. Jie turi galimybę keisti žaidimo taisykles taip, kad visuomenei daroma žala nebūtų tokia didelė, tačiau mes paliekame šią galimybę privačiam sektoriui, įvairioms kompanijoms, lobistinėms grupėms, ryšių su visuomene atstovams. Tuo pat metu apsimetame, kad išvardintųjų grupių moralė, bendrojo gėrio supratimas privers juos ieškoti geresnių sprendimų. Bet taip nėra. Jie neturi tikslo kautis su nelygybe, jie tikslingai gina savo priešakines linijas, skindamiesi kelią dar didesnių pelnų link.

Kas rašo žaidimo taisykles?

Kodėl kapitalizmui taip pasisekė, o demokratijos vertybės vis silpnėja? Demokratinę principų silpnėjimą lėmė vis intensyvesnė varžybos dėl pasaulio klientų ir investuotojų, kurie vis daugiau dėmesio kreipia į lobizmą, viešuosius ryšius, kyšius, „dėkingumo“ mokesčius, ieškodami kompanijų prieš konkurentus. Rezultatas – rankų lenkimo varžybas jie ir laimi, o piliečių balsai skęsta tyruose. Tarkime, JAV kovos dėl vietų Kongrese sueikvoja ištisas savaites ar net mėnesius Kongreso darbuotojų laiko, nors yra tik varžymasis dėl konkuruojančių bendrovių.

Korporacijos, pakliuvusios valdžion, rašo savo taisykles, tačiau tuo pat metu yra įpareigojamos būti socialiai atsakingos, moralios. Politikai tokias kompanijas vertina, garbina arba pasmerkia – esą jos tik vaidina socialiai atsakingas. Juk kapitalizmo tikslas – gauti gerų užsakymų ir kuo laisviau atleisti sankcijų vadeles. Daugelis neturi noro daryti moraliai teisingų skaičiavimų ir sandorių. O demokratija vaizduoja atstovaujanti visuomenei, bando nubrėžti sankcijų ribas, tačiau formaliai ši teisė paliekama galingiesiems – juk tik jos, socialiai atsakingos, kompanijos „gali“ kažką keisti.

Situacija čia tokia pat, kaip ir su bendrovių teikiama labdara. Kompanijos aukoja pinigus gerų motyvų skatinamos, tačiau iš tikrųjų labdara tam-

pa puikia ryšių su visuomene priemonė. Kompanijų akcijų turėtojai investuoja į labdarą tikėdamiesi dar didesnių pajamų. Viskas puikiai apskaičiuota, nes tokie socialiai atsakingi veiksmai apgauna visuomenę. Toks socialinis korporacijos pasiaukojimas atitraukia visuomenę nuo atsakomybės nustatyti ekonominio žaidimo taisykles ir taip apsaugoti bendrąjį gėrį.

Vienintelis mūsų kelias – užčiaupti vieną iš savo pusių, t. y. vartotojišką ir pradėti mąstyti kaip piliečiams, kelti tikslus, kad galų gale laimėtų socialiniai poreikiai, o kartu ir asmeniniai. Juk pasikeitimai darbo teisių sistemoje lėmė geresnes darbuotojų sąlygas organizuoti pasipriešinimą despotiškai tvarkai ir reikalauti geresnių sąlygų, geresnių atlyginių, kurie gali pakelti paslaugų ir produktų kainą. Nors mes esame vartotojai ir to nenorime, net nemėgstame, bet kaip piliečiai turime mąstyti, kad sąžiningai mokėsime priklausantią kainą. Mažas kainos padidėjimas sulėtina kapitalo judėjimą, duoda daugiau laiko prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkybių.

Noriu kalbėti aiškiai: demokratijos tikslas – užpildyti tai, ko negalime pasiekti kaip eiliniai asmenys, bet demokratija negali ignoruoti kompanijų naudojimosi politikais. Tai vyksta, kai kompanijos nori užsitikrinti išlikimą ir didesnę pelną. Nors jos ir atrodo socialiai atsakingos, tačiau neturi galimybių arba autoriteto iš tikro tokios būti. Čia gali įsikišti visuomenė ir pasipriešinti kovai tarp ekonominio augimo ir socialinių problemų, tokių kaip darbo vietos laikinumas, auganti nelygybė, klimato pokyčiai, tačiau dažniausiai vartotojo ir investuotojo interesai nuolat pralenkia bendruosius tikslus.

Daugelis mūsų – globalūs vartotojai, tačiau kad ir kaip būtume tuo patenkinti, turėtume ieškoti geriausių susitarimų, juk dalyvaujame globalioje rinkos ekonomikoje. Tiesiog asmeninė nauda visada turi savo kainą. Todėl mums, gyvenantiems demokratijose, yra privalu atsiminti, kad visų pirma esame piliečiai ir turime galią sumažinti socialinę nelygybę nustatydami tikrąją prekių ir paslaugų kainą. Visa tai įmanoma, jei rimtai žiūrėsime į piliečio pareigas. Pirmas žingsnis – doras mūsų mąstymas. Bet tai, deja, ir yra sunkiausia. ■

Bernardinai.lt

„Daugiau niekada“ – ekonominei krizei sako socialistai

Europos Parlamento socialistų frakcija reikalauja imtis veiksmų, kad būtų apginti paprasti žmonės - mokesčių mokėtojai ir jiems nebūtų užkraunama našta įveikti kilusią finansinę krizę.

Finansinei krizei pasiekus Europą iš kitos Atlanto pusės, jos politikai mano, kad krizė atneš dramatiškus pokyčius pasaulio politikoje.

Europos Parlamento socialistų grupė reikalauja skubios ir labai rimtos pasaulio finansinės sistemos reformos. Socialistų grupės pirmininkas Martinas Šulcas sako: „Krizė smogė Europai. Mūsų piliečiams neramu dėl savo finansų, santaupų ir pensijų. Europos vadovai turi imtis priemonių, kurios sutvarkytų pasaulio finansų sistemą ir apsaugotų nuo būsimo krizių“. Pasak M.Šulco, ši krizė pabrėžia „kazino“ kapitalizmo neaiškumą ir neapibrėžtumą ir tai, kad jis vadovaujasi tik viena logika – pasipelnymo, krizė taip pat rodo „džiunglių įstatymų“ kapitalizmo žlugimą, kuris daugiau nebeinvestuoja į kompanijas ir darbo vietų kūrimą, o daro pinigus iš pinigų visiškai nekontroliuojamu būdu.

„Visiškai išreguluota finansų rinka yra nebepakenčiama. Mes privalome tuojau pat daryti viską, kas būtina, kad apsaugotume Europos pramonę ir mūsų socialinės apsaugos sistemą nuo bet kokių grėsmių“, - ragina M.Šulcas. - „Sprendimas negali būti paprasčiausiai „nacionalizuoti“ nuostolius, kai tuo tarpu pelnas liks spekuliantų kišenėse. Mūsų piliečiai to nesuprastų, jei turėtų apmokėti sąskaitą už tai. Mums reikia naujų sistemų pasaulio finansams“.

Europos Parlamento Ekonomikos ir pinigų politikos komiteto pirmininkė socialistė Pervenche Beres teigia: „Europa turi įdiegti saugantį mechanizmą, kuris kontroliuotų finansų rinkas. Europos centrinio banko kontroliuojantis vaidmuo turi būti sustiprintas- negali prašyti Europos centrinio banko būti skolintoju ir atsisakyti leisti jam peržvelgti bankų sąskaitas. Jeigu ES nori apsaugoti save nuo tolimesnių krizių, neturint in-

tervenčinio biudžeto, ji turi įdiegti indėlių garanto schemas. Mus išgirs tik tuo atveju, jei turėsime Europos instituciją, grįstą Europos centrinių bankų modeliu, atstovaujančią euro zonos interesams. Tai leistų mums kalbėtis su Jungtinėmis Valstijomis kaip lygiaverčiams partneriams,“ - pažymi P.Beres.

Socialistų grupės Europos Parlamente lyderis Martinas Šulcas teigia, kad JAV dominavimas pasaulio reikaluose sumažės, kadangi administracija stengsis įveikti krizės pasekmes ir mažins savo pasaulinius išpareigojimus. Amerikos įtakai mažėjant, naujas vaidmuo skiriamas Europos Sąjungos ir Rusijos partnerystei.

Kalbėdamas per socialistų grupės delegacijos vizitą Maskvoje ir derybose su svarbiausiomis Rusijos politinėmis figūromis, įskaitant premjerą Vladimirą Putiną, M. Šulcas ragino stiprinti bendradarbiavimą tarp ES ir Rusijos, kad būtų užtikrintas pasaulinis stabilumas.

M. Šulcas sakė: „Gali būti, kad mes tampame Amerikos dominavimo pasaulio reikaluose galo liudininkais. Kitas JAV prezidentas susidurs su būtinybe didinti mokesčius ir sumažinti tarptautinius išpareigojimus visame pasaulyje, ypač karinį dalyvavimą“.

M. Šulcas teigė, kad jo grupė atmetė „perdėtus“ dešiniojo sparno išpuolius prieš Rusiją ir patvirtino: „Mes tikime, kad bendradarbiavimas tarp ES ir Rusijos Federacijos gali būti svarbus ateities stabilumo elementas. Taigi mes turime sumažinti įtampą abiejose pusėse. Mes nepritariame viskam, ką daro Rusijos vyriausybė, tačiau mums reikia vieniems kitų daugiau, nei mes galvojome pastaruosius dvejus ar trejus metus. Ateinančiais metais bendradarbiavimas tarp Rusijos ir ES taps esmine pasaulio ekonomikos stabilizavimo sąlyga,“ - mano M.Šulcas.

Socialistų grupės Europos Parlamente pirmininkas Džordžą Bušą pavadino „blogiausiu JAV prezidentu dabartinės kartos atmintyje“ ir dėl pasaulio ekonominės krizės pasmerkė jo vykdomą ekonominę politiką, remiamą dešiniojo sparno Europoje.

„Turėtume pasakyti „daugiau niekada“. Daugiau niekada neturėtume leisti pasikartoti tokiai nelaimei, kuri ištiko tarptautinę finansų rinką. Tai turėtų būti paskutinis kartas, kai toks dalykas nutinka. Būtent todėl mums reikia naujų įstatymų. Norime, kad jie taptų realybe iki metų pabaigos,“ - sakė M. Šulcas. - „Mums reikia labiau socialinės ekonominės tvarkos ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje“.

Krizė privertė dešiniojo sparno lyderius radikaliai pakeisti savo politiką – jie dabar remia socialistų požiūrį į krizę. Kalbėdamas apie ES Tarybos pirmininką Nikola Sarkozį, M.Šulcas sakė: „Jis kalba kaip senas geras Europos socialistas“. Europos Komisijos pirmininką J. M.Barosą M.Šulcas apibūdino taip: „Pakartodamas savo maoistinę praeitį, jis kalba kaip tikras kairysis“. O Europos liaudies partijos- Krikščionių demokratų lyderis Josefus Daulas, anot M. Šulco, skleidžia „gryną, tikrą ir nefalsifikuotą socialinę demokratiją“.

O juk 2006 m. visi trys minėti politikai buvo pasirašę politinį dokumentą, kaltinantį ES ir kai kurias valstybes nares dėl per didelio reguliavimo, užkertant kelią konkurencingumui.

M.Šulcas reikalauja imtis veiksmų, kad būtų apginti paprasti žmonės - „mokesčių mokėtojai, kuriems užkraunama našta įveikti šią krizę“.

„Mes norime daugiau įstatymų, daugiau kontrolės ir norime užtikrinti, kad pajėgsime suteikti pakankamą paprastų žmonių apsaugą,- teigia socialistų grupės pirmininkas. – Turime lygiai taip pat saugoti juos, kaip ir didžiąsias žuvis - bankus“. ■

Epigramos – be programos

Albertas SKYRELIS

Prašymas

Neišaik, neišaik tu iš Seimo –
Be tavęs bus visiems nuobodu:
Tie įstatymai eina praeina,
O tu Lietuvą juokink už du.

Apvylė

Daug gero laukta
Iš šio veikėjo.
Deja, jis varnų
Kaustyt išėjo.

Ožiaragis

Kai kam pakirto kojas,
Kažkas jau gydys opą,
O jis apsitapšnojęs
Vėl į Olimpą kopia.

Vaizdelis

Čia suokia ir loja,
Mylisi, grūdas:
Prie sklidino lovio
Mūs Holivudas.

Tostas

Už Lietuvą kantrią,
Už šunišką putrą.
Už tantrą ir mantrą
Ir valdžios kamasutrą.

Taika

Privatizavus Seimą,
Premjero garsią pypkę,
Nerastume savaime,
Ant ko reikėtų pykti.

Pranašystė

Ar aš tau, broli, nesakiau,
Jog Žiurkės metais bus sunkiau?
Išlenk bent šimtgramį karčios, –
Žmonelė gal nenulinčiuos...

Alfa omega

Žinokim tiesą vieną:
Naudinga gerti pieną.
Karvutė stips be šieno,
O Seimas – be Juršėno.

„Evoliucija“

Kažkada buvo liaudis,
Vėliau tapo tauta.
Kažkada į ją spjaudė,
Ir dabar – apgauta.

Neliečiamasis

Milijonais apžėlė
Per trejetą metų.
Jį saugo kaip gėlę –
Nei purto, nei krato.

Turgus

Kartais gera, kartais riesta,
Nors gyvenimas skalsus.

Perkam bulves, meilę, sviestą
Ir... rinkiminius balsus.

Viršūnė

Šviesios aušros regis
Lyg Paleckio „Frontas“.
Valkatos ir vagys –
Mūsų aukso fondas.

Padėka

Išsirinkom
Seimą vėlei.
Ačiū bobų
Vasarėlei!

Dosnūs

Merguželių priauginom
Užsieniečiui ne vienam.
O uždare Ignaliną.
Pavydėsim katinam.

Nusipelnę

Pasišildę prie rudens laužo,
Pažadų iškentėję šimtus,
Ir kol žiurkės gyvų nesugraužė,
Pasitikime Jaučio metus.



Nuo vilko ant meškos užbėgo Lietuva

Naujam Seimui dar nesusėdus į savo vietas, mums visko prižadėję išrinktieji prakalbo duodami suprasti, kad „pažadai tie niekis“. Ypač mažai gaus tie, kas daugiausia tikėjosi ir balsavo už dešiniuosius. Jau kalbama apie vienodą mokesčių sumažinimą turtuoliams ir vargšams. Jei-gu neturtėlio algelė padidės dešimčia litų, tai turtuolio tūkstančiu. Taip nauja valdančioji koalicija supranta socialinį teisingumą. Ir studentų tėveliams teks giliau kišenes iškratyti. Mat senasis ministras A.Monkevičius jaunimui per daug pažadėjęs. Lengvesnės dalios gali nesitikėti žemdirbiai ir visi kiti, kas savo prakaitu duoną pelnosi. Į duris beldžiasi pasaulinė krizė, kurią sukėlė JAV finansinio kapitalo rykliai. Jei ne jie, tai kas nors kitas būtų sukėlęs - toks jau laisvosios rinkos būdas. Visi metasi į pelningiausias sritis, ten išsipučia finansinis burbulas, o paskui jis neišvengiamai sprogs ta smarkiausiai savo vidurių nešvarumais aptaškydamas tuos, kas mažiausiai turi. Ant tų, labiausiai aptaškytų, nugarų laisvoji rinka ir begali į švaresnius vandenius išvažiuoti. Tokį laisvosios rinkos principą mūsiškiai dešinieji Lietuvoje labiausiai garbina. Jiems nė motais, kad pačiose Jungtinėse Valstijose bei didžiosiose Vakarų Europos šalyse imamas ryžtingiau rinkų laisvę riboti, finansiniams bosams net baudomis ir bausmėmis grasinama.

Lietuvoje į parlamentą susirinko ne tokia kompanija. Ji pasiryžusi apkarpyti net kuklias lengvatas kultūrai ir vargingiausiems visuomenės sluoksniams. Ir tegul. Gal per savo vargus žmonės supras, kad balsuojant už dešiniuosius jokio socialinio teisingumo negalima tikėtis ir socialinė atskirtis nemažės.

Gal ir gerai, kad savo balsais žmonės iš Seimo išvarė socialliberalus ir valstiečius liaudininkus, kurie ilgą laiką visaip prieš rinkimus, kada po jų prisišlėdavo ir taip patekę valdžion socialdemokratų partijai trukdydavo vykdyti socialiai orientuotą ekonominę politiką.

Pabūti opozicijoje visiems sveika – net ir LSDP, kurios gretose, kaip niekur kitur, daug yra patyrusių politikų, puikių ekonominio gyvenimo organizatorių, blaiviai tarptautinę politiką suprantančių žmonių, kokiais negali pasigirti nė

viena kita partija. Pasunkėjęs gyvenimui, rinkėjai supras savo klaidą, kad nėjimas balsuoti ar žavėjimasis tais, kurie gražiai pašneka ir padainuoja, mūsų valstybės neveda pirmyn.

Nuo pat pirmų dienų velniop nulėkė visi skaistybės ir dorybės pažadai, rinkėjams duoti. Antai, Vilniaus savivaldybėje tarsi savo vietos neradęs konservatorių intrigų meistras Kęstutis Masiulis, gavęs užtarimą Kelmės rajone, lyg niekur nieko koalicijoj sėdės prie vieno stalo su Artūru Zuoku, į kurį ne taip seniai net pažūrėti negalėjo. Ir V.Uspaskichas ne toks blogas bus, jei darbelius naujosios koalicijos savu balsu parems. Žiūrėk, ir jo byla kažkaip numirs, kaip daugelis tokių Lietuvoje. Teks nusivilti TS-LKD deklaruojamu vakarietišku, kuris iš tiesų yra artimesnis M.Saakašvilio „vakarietiškumui“, negu N.Sarkozy arba A.Merkel nuostatoms.

Kodėl, kodėl? Kodėl tiek šiukšlių ir skiedrų iškyla į paviršius?

Nesistebiu, kad Kaunas yra konservatorių citadelė. Jis visą laiką gerokai atsilieka savo socialine-ekonominė raida. Kauriečių politikos idealai - arba šustauskininkai, arba konservatoriai. Kokie jų idealai, toks ir miestas. Užburtas ratas. Šiauriniai irgi kadaise konservatorius palaikydavo. Miestas merdėjo. Pradėjo atšalti nuo šios partijos, ir miestas ėmė atsigausti. Bet kodėl Vilniuje, kuris yra bene sėkmingiausiai besiplėtojantis miestas, dešinieji ima viršų? Manychiau, čia yra nemažai turtin-gų žmonių, kuriems spjaut į visokius socialinius teisingumus. Daug inteligentijos, kuri pagal vakarietiškus standartus būtų kairumo citadelė. Bet deja, mažai vakarietiškos inteligentijos, o daugiausiai – „posovietinės“ (specialiai vartoju šio visuomenės sluoksnio mėgstamą terminą), savo galvoje turinčios iškreiptą pasaulio vaizdą. Daug popso gerbėjų. O tai dešiniųjų verslas, kurio tikslas – kuo daugiau ištraukti pinigų iš žmonių, pasinaudojant jų silpnybėmis. Todėl man juoką kėlė kvailoki samprotavimai prieš ir po rinkimų, kad Arūno Valinsko partija – kairiųjų produktas. Turi Vilniuje įtakos ir nacionalinė gyventojų sudėtis. Rusai balsuoja už savo sąjungą, lenkai – už savo, o jų žmonėms neišėjus į antrą turą, nusivylę neina balsuoti.

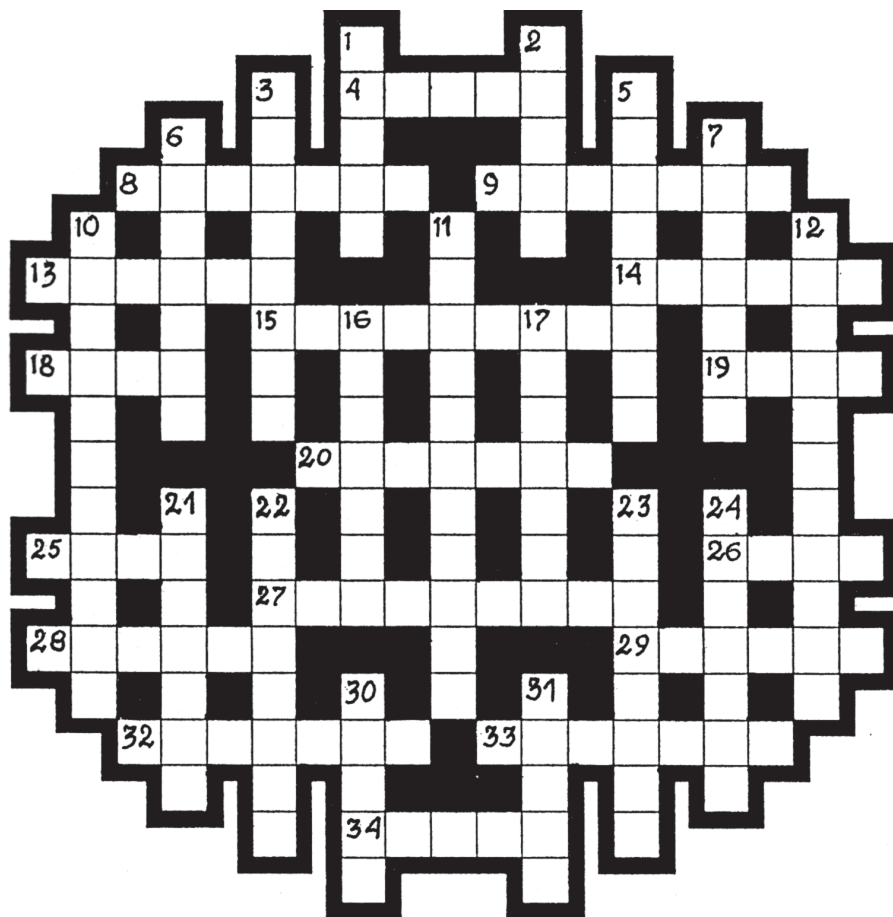
Aš, kaip senas internacionalistas, esu prieš tautines partijas. Gerai, kad įsijungusi į konservatorius dingo Lietuvių tautininkų sąjunga. Seniai svajojau, kad visos didesnės Lietuvos tautos galėtų susitarti ir likviduoti tautines partijas. Būti lietuviu ar lenku nėra politinė pažūra. Į visas partijas priimami žmonės nepaisant tautybės. Tai, kad Lenkų rinkimų akcija nepraėjo rinkimų barjero, simptomiškas ženklas. Palyginti negausiai žmonių grupei visos valstybės mastu įveikti 5 procentų barjerą yra tikrai sunku. Įmanoma, jei balsuoti ateitų visi lenkai, o neateitų labai daug lietuvių ir rusų. Bet praktiškai taip nebūna. Tai galima tik keliose savivaldybėse, kur lenkai sudaro daugumą. Ten savivaldybėse daugumą lenkai gautų ir būdami tradicinių partijų nariai. Per tas partijas galėtų daryti didesnę įtaką į visos valstybės gyvenimą. Turtingo lenko ar ruso interesai labiau sutampa su turtingo lietuviu interesais, negu su tos pačios tautybės neturtėliu. Tai ir būtų svarbiausia priežastis jungtis į vieną partiją. Ar greitai ateis toks supratimas? Manau, dar teks palaukti ir iškęsti TS-LKD valdymą, kurį Lietuvai primetė totalitariškai (tik paskaitykit jų komentarus interneto puslapiuose!) mąstanti (irgi „posovietinė“) visuomenės dalis. Tikėtina, kad vėl pamatysime daug kovos su praeities šešėliais, bus daug nesamų kagėbistų ir komunistų gaudymo, grūmojimo Rusijai, nors Mažeikių krašto rinkėjai įtikinančiai parodė, kad praeities šešėliai jau nebebaisūs. Beje, dabar konservatoriams atsivėria galimybė atgauti iš Rusijos kompensaciją už TSRS praleistus metus. Juk jie taip atkakliai tą daryti ragino buvusią valdžią! Tačiau labiau linkstu manyti, kad ir toji kompensacija bus užmiršta kaip kadaise Čėčenijos nepriklausomybė. O dabar jie užmirš ir daugelį jūsų, naviuoliai, kurie balsavote už dešiniuosius.

Tokia ta politika, toks gyvenimas. „C'est la vie“ – pasakytų šiandien Europos Sąjungai pirmininkaujanties Prancūzijos prezidentas N.Sarkozy.

Yra viltis, kad nepražūsime, nes esame Europos Sąjungoje. Nuo didelių valdžios kvailysčių būsime apsaugoti, o nuo mažų teks gintis patiems. ■

Vaclovas PAULASKAS

Kryžiažodis



Kryžiažodžio atsakymai
 Vertikaliai: 1. Varis 2. Šalis 3. Piliakapis 5. Užnuovėja 6. Aklinas 7. Patėnas 10. Keturtoilika 11. Šaltininkai 12. Pihkbaoris 16. Kapeika 17. Uošviai 21. Baletas 22. Pakalnis 23. Gaisrinė 24. Tylenis 30. Atėnė 31. Gausa.
 Horizontaliai: 4. Alita 8. Įkaltis 9. Virsusas 13. Regina 14. Veikla 15. Pakalnutė 18. Puta 19. Auka 20. Kernavė 25. Alga 26. Vios 27. Krankliai 28. Akmena 29. Sielis 32. Balnio 33. Dagtilis 34. Nilas

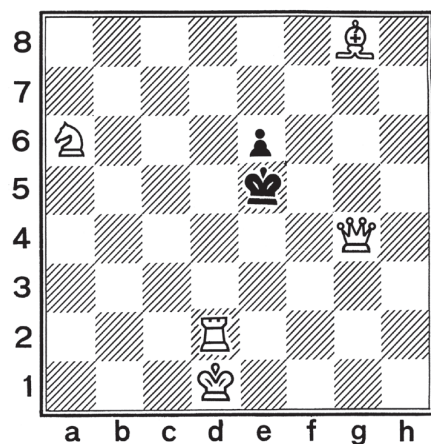
Vertikaliai: 1. Metalas 2. ... ta Lietuva vadinasi, bet aš neilgai ten buvau“ (Pr.Vaičaitis) 3. Kalnelis, supiltas senovėje laidojant 5. Vieta, kur vėjas neužpučia 6. Kuris be skylių, sandarus 7. Vyriškosios lyties gyvūnas 10. Skaičius 11. Lietuvos miestas 12. Nusigyvenęs, menkas bajoras 16. Šimtoji rublio dalis 17. Žmonos tėvai 21. Teatro meno šaka, suderinanti šokį, muziką ir dramaturginį sumanymą 22. Lietuvių kompozitorius, baleto „Sužadėtinė“, daugelio simfoninių kūrinių autorius 23. Gaisrininkų įstaiga 24. Tylus žmogus, tylūnas 30. Senovės graikų mitologijoje išminties ir karybos deivė 31. Gausumas.

Horizontaliai: 4. Putojantis vynas 8. Kaltinamasis įrodymas 9. Infekcinių ligų sukėlėjas 13. Moters vardas 14. Veikimas, darbas 15. Lelijinių šeimos stipriai kvepianti miško gėlė, konvalija 18. „Jei tu gyvas atplauk balta pieno...“ (Salomėja Nėris) 19. Dovana, skiriama kam nors sušelpsti 20. Miestelis Širvintų rajone 25. Darbo užmokestis 26. „...maiše nepaslėpsi“ 27. Varnų šeimos paukščiai, juodvarniai 28. Ežeras Trakų rajone 29. Surišti plukdomi rąstai 32. Dėti balną ant arklio 33. Kikilių šeimos paukštis giesmininkas 34. Afrikos upė.

Sudarė Henrikas PUSKUNIGIS

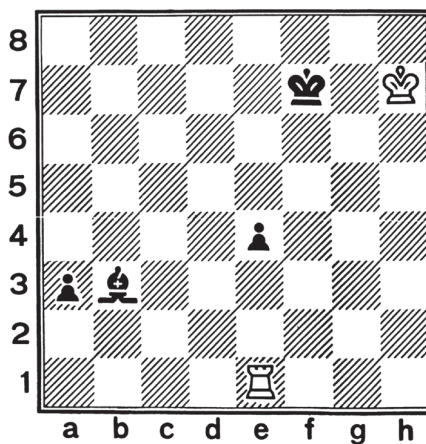
Iš šachmatų lobyno

D.Klarkas



Matas dviem ėjimais

D.Gurgenidzė



Baltieji pradeda ir pasiekia lygiasias

Šachmatų
uždavinių sprendimai

I. 1.Bd6! K:d6 2.V:e6x, 1... Kf6
2.B:e6x.
II. 1.B:e4 Rc2 2.Kh8! a2 3.Be1! Rb1
4.Be5! a1V.
Patas. Jeigu 4... a1B, tai 5.Ba5! Ra2
6.Ba7!
Lygiosios.

Parengė tarptautinis šachmatų arbitras
Henrikas PUSKUNIGIS